

Masterscriptie Bestuurskunde

De Politieke Haalbaarheid van het Basisinkomen in Nederland

Is Nederland klaar voor de grootste naoorlogse hervorming van de verzorgingsstaat?

Naam: **Maxim le Clercq**
Begeleider: **Dr. A. Edwards**
Tweede Lezer: **Dr. M. Fenger**
Opleiding: **Master Publiek Management**
Inleverdatum: **14 juli 2016**

Inhoudsopgave

Voorwoord	6
Samenvatting	7
Hoofdstuk 1: Inleiding en probleemstelling.....	8
1.1 Introductie van het basisinkomen	8
1.2 Politieke en bestuurlijke initiatieven.....	9
1.3 Schijn bedriegt?	9
1.4 Probleemschets	11
1.5 Onderzoeksdoelstelling	11
1.6 Vraagstelling	11
1.7 Maatschappelijke relevantie	11
1.8 Bestuurskundige relevantie.....	12
1.9 Leesgids.....	12
Hoofdstuk 2 - Inhoudelijke verdieping basisinkomen	13
2.1. Het onvoorwaardelijk basiskomen.....	13
2.2 Andere varianten.....	13
2.3 Geschiedenis van het basisinkomen	14
2.4 Geschiedenis van het basisinkomen in Nederland.....	14
2.4.1 Jaren '70 en '80.....	14
2.4.2 Jaren '90	15
2.4.3 Jaren '00	16
2.4.4 Jaren '10	16
2.5 Verband tussen basisinkomen en werkloosheid?	16
Hoofdstuk 3: Theoretisch kader	18
3.1 Het politieke agendaproces.....	18
3.2 Het stromenmodel	18
3.3 Oorsprong stromenmodel en andere agendavormingsmodellen.....	19
3.3.1 Het barrièremodel	19
3.3.2 Incrementalisme.....	19
3.3.3 Garbage can model	19
3.3.4 Aanvulling op Kingdons stromenmodel	20

3.4 De problemenstroom	20
3.4.1 Indicatoren	21
3.4.2 Gebeurtenissen	21
3.4.3 Wanneer is iets een probleem?	21
3.4.4 De media.....	22
3.5 De oplossingenstroom.....	23
3.5.1 Verschillende soorten oplossingen	23
3.5.2 Oersoep	23
3.6 Criteria voor overleving.....	24
3.6.1 De technische haalbaarheid	24
3.6.2 De waardeacceptatie.....	24
3.6.3 Anticipatie op toekomstige beperkingen	25
3.7 De politieke stroom	25
3.7.1 De publieke opinie en het publiek belang.....	25
3.7.2 De invloed en kracht van lobbygroepen	26
3.7.3 Coalities	26
3.8 Policy entrepreneurs	27
3.8.1 Wat zijn policy entrepreneurs?	27
3.9 Framing en standaardargumentatie.....	28
3.9.1 Overtuigen met behulp van framing	28
3.9.2 Klassieke voorbeelden van framing.....	29
3.10 Policy windows	30
3.10.1 De tijdelijkheid van een open policy window.....	31
3.11 Conceptueel model	31
3.12 Operationalisatie	32
Hoofdstuk 4 – Methodologie.....	34
4.1 Onderzoeksstrategie	34
4.2 Methode van dataverzameling	34
4.3 Selectie van respondenten	34
4.4 Techniek van analyse.....	35
4.5 Betrouwbaarheid en validiteit.....	35
Hoofdstuk 5 – Voor- en tegenstanders basisinkomen	37
5.1 Een definitienuance.....	37
5.2 Beschrijving gemeentelijke experimenten	37
5.2.1 Tilburg.....	37

5.2.2 Wageningen.....	38
5.2.3 Groningen.....	39
5.2.4 Leeuwarden.....	41
5.2.5 Conclusie	41
5.3 Positionering voor- en tegenstanders onvoorwaardelijk basisinkomen.....	42
Hoofdstuk 6 De problemenstroom en de oplossingenstroom	49
6.1 Inleiding problemenstroom.....	49
6.2 De Problemenstroom – de aard van het probleem	51
6.2.1 Wantrouwen jegens mensen in de bijstand.....	52
6.2.2 Robotisering van de arbeidsmarkt	53
6.2.3 Gekort op bijstandsuitkering.....	54
6.3 De problemenstroom – grondslag erkenning probleem.....	55
6.3.1. Belangrijke waarden worden aangetast.....	56
6.3.2. De media besteden aandacht aan het probleem.....	57
6.3.3. Gebeurtenis toont probleem aan.....	58
6.3.4. Indicatoren tonen probleem aan	59
6.4 Conclusie problemenstroom	60
6.5 Inleiding Oplossingenstroom.....	61
6.6 De Aard van de oplossing – Basisinkomen	62
6.6.1. Oplossing past binnen traditie – Basisinkomen	63
6.6.2. Oplossing vergroot vrijheid – Basisinkomen	64
6.7 Grondslag Erkenning Oplossing – Basisinkomen.....	65
6.7.1. Oplossing in overeenstemming met eigen waarden – Basisinkomen.....	66
6.8 De aard van de oplossing – Experimenten	67
6.8.1. Oplossing vergroot kennis – Experimenten	68
6.9 Grondslag erkenning oplossing – Experimenten.....	69
6.9.1. Oplossing is technisch haalbaar – Experimenten.....	70
6.9.2. Oplossing anticipeert op toekomstige beperkingen - Experimenten	71
6.9.3 Oplossing in overeenstemming met eigen waarden – Experimenten	72
6.10 Conclusie oplossingenstroom.....	73
6.11 Overzicht meest voorkomende coderingen.....	74
Hoofdstuk 7 De politieke stroom.....	76
7.1 Inleiding.....	76
7.2 Voorstanders onvoorwaardelijk basisinkomen.....	76
7.3 Voorstanders gemeentelijke experimenten.....	81

7.4 Conclusie – Coalities	84
7.5 Framing.....	86
7.5.1 Anticipatie op publiek.....	86
7.5.2 Standaardargumentatie	87
7.5.3 Conclusie Framing	89
Hoofdstuk 8 – Conclusie en discussie	90
8.1 Beantwoording deelvragen	90
8.2 Beantwoording hoofdvraag.....	93
8.3 Aanbevelingen.....	95
8.4 Reflectie.....	97
Literatuurlijst.....	98
Bijlage 1 - Overzicht Geraadpleegde Respondenten.....	105
Bijlage 2 - Definitieve Codeerschema's.....	106
Bijlage 3 - Voorbeelden van coderingen	114
Bijlage 4 - Volledige tabel	116

Voorwoord

In september 2014, drie weken na de start van mijn master bestuurskunde, kwam ik voor het eerst in aanraking met het idee van een basisinkomen. Dit was naar aanleiding van een uitzending van het VPRO programma Tegenlicht. De uitzending stond in het teken van de robotisering van de economie en een mogelijk structureel verlies van een groot aantal banen. Geld uitdelen aan iedereen én zonder tegenprestatie werd gepresenteerd als mogelijke oplossing: een basisinkomen. Ik vond het een intrigerend idee. Zo eenvoudig, maar tegelijkertijd ontzettend revolutionair in de huidige tijd, waarin tegenover alles een tegenprestatie lijkt te moeten staan en waarin we elkaar vaak vanuit wantrouwen beschouwen. Het idee heeft mij nooit meer helemaal losgelaten.

In de eerste helft van 2015, tijdens mijn stage in de Tweede Kamer op de afdeling publieksvoorlichting van de PvdA, besloot ik om mijn scriptie over de politieke haalbaarheid van het basisinkomen in Nederland te schrijven. Tijdens deze stage zag ik de aandacht voor het idee blijven toenemen. Waar ik in het begin aan collega's nog vaak moest uitleggen wat een basisinkomen nu eigenlijk is, kwam dit steeds minder voor. Uiteindelijk kwamen er in mei/juni 2015 zelfs mails van scholieren met de vraag wat de PvdA als regeringspartij van het basisinkomen vindt. Voor mij was dit het teken dat een groot deel van de Nederlandse bevolking nu in meer of mindere mate met het idee van een basisinkomen bekend was geraakt.

Gedurende deze stage van vijf maanden was de scriptie er niet zo van gekomen. Ik besloot daarom om het studentenleven, alsmede mijn deadline voor afstuderen, met een jaar te verlengen. Vanaf september 2015 ben ik naar mijn gevoel écht gestart. Het interessante aan het basisinkomen als scriptie-onderwerp was dat het onderwerp continu bewoog en in de media bleef verschijnen. Regelmatig kreeg ik berichten van trouwe vrienden, familie of collega's die mij hierop attendeerden. Door drukke bezigheden met bijvoorbeeld het voorzitterschap van een groot internationaal debattoernooi en mijn bijbaan bleek mijn vijfde jaar als student toch voorbij te vliegen. Na afloop van het debattoernooi halverwege maart 2016 werd het inmiddels wel tijd om tempo te gaan maken. Zolang hadden we immers ook niet meer. Gelukkig had ik mijn interviews reeds gedaan.

Terugkijkend heb ik geleerd dat een aantal zaken de productiviteit erg kunnen vergroten. Een daarvan is samenwerken. De mens blijft immers een sociaal dier. Samen met Joey van Aken en Tom Overbeeke, die ook allebei in 2015 in de Tweede Kamer stage hadden gelopen, ook Arthur Edwards als begeleider hadden en ongeveer even ver waren met hun scriptie, vormden we een in mijn ogen hechte groep. Het samen afspreken in het Polak- en T-gebouw, het vieren van progressie met heerlijk eten of goede drankjes, het bespreken van onze toekomstplannen en het elkaar aanmoedigen en opstoken in de WhatsApp groep heeft het afstuderen voor mij makkelijker en gezelliger gemaakt. Daarnaast ontstond er ook een gezonde competitie wie de meeste vooruitgang boekte. Dit werd versterkt door de (psychologische) deadlines die we met onze begeleider Arthur Edwards hadden gezet. Die van mij was 1 juni 2016. Mede hierdoor is de maand mei voor mij zeer productief geweest. Ook Arthur Edwards wil ik graag speciaal bedanken. De begeleiding was altijd professioneel en prettig. Op mails kreeg ik altijd zeer snel antwoord en de feedback was altijd constructief en uitgebreid. Daarnaast bleken we een gezamenlijke interesse voor de schaaksport te delen, wat de scriptie-overleggen vaak langer deed duren, maar ook nog interessanter maakte.

Ook wil ik iedereen bedanken die het onderzoek mogelijk heeft gemaakt door zich door mij te laten interviewen. Dankzij hen heb ik inzicht verkregen in het politieke proces van het basisinkomen. Uiteraard wil ik ook mijn ouders Moniek van der Brugge en Bram le Clercq bedanken. Zij hebben me altijd positief ondersteund en geholpen wanneer ik scriptie-gewijs vastliep.

Acht jaar basisschool, zes jaar gymnasium en vijf jaar universiteit. Het zit erop! Ik ben opgeleid!?

Maxim le Clercq

juni 2016

Samenvatting

Al sinds de jaren '70 staat het basisinkomen eens in de zoveel tijd in het middelpunt van de belangstelling in het Nederlands maatschappelijk debat. Het idee van een basisinkomen bestaat er in vele varianten. Meestal wordt echter met een basisinkomen bedoeld dat de overheid al haar burgers een vast bedrag per maand geeft dat hoog genoeg is om van te leven en waar geen tegenprestatie voor wordt gevraagd.

Sinds september 2014 is in Nederland, naar aanleiding van VPRO's *Tegenlicht* tv-uitzendingen en het boek *Gratis geld voor iedereen* van Rutger Bregman, de aandacht voor het idee weer sterk toegenomen. In dit onderzoek is aan de hand van interviews met twintig respondenten en de bestudering van bestaand materiaal onderzocht hoe het politieke agendaproces van het basisinkomen in Nederland verloopt.

De centrale theorie is het stromenmodel van Kingdon. Volgens dit model zal een idee alleen worden verankerd in beleid als er overeenstemming is over het probleem dat het idee moet oplossen, als het idee als oplossing wordt erkend en als er politieke steun is.

Het probleem dat de respondenten vaak noemden, en dat potentieel door een basisinkomen zou kunnen worden opgelost, is de robotisering van de arbeidsmarkt. Er heerst echter verdeeldheid of robotisering uiteindelijk banen zal kosten of zal creëren. Er is wel consensus dat de huidige uitvoering van de bijstand niet werkt, doordat zij te veel is gebaseerd op wantrouwen tegenover de burger. Wanneer het gaat over de vraag of een onvoorwaardelijk basisinkomen dit kan oplossen, zien we dat de wegen zich scheiden in twee verschillende coalities. De eerste coalitie bestaat uit principiële voorstanders van het basisinkomen. Zij pleiten voor de invoering van een onvoorwaardelijk basisinkomen in Nederland. Deze coalitie wil een rechtvaardiger welvaartsverdeling en meer aandacht van de overheid voor menselijke waarden en burgerlijke vrijheid. Voorstanders hiervan zoals historicus Rutger Bregman, de Vereniging Basisinkomen en de Vrijzinnige Partij opereren geïsoleerd van elkaar en hebben geen gezamenlijke strategie.

De tweede coalitie bestaat uit voorstanders van gemeentelijke experimenten met een andere uitvoering van de bijstand. De voorstanders hiervan zijn onder andere econometrist Sjr Hoeijmakers, wethouders uit Tilburg, Utrecht, Wageningen en Groningen en de landelijke GroenLinks-, D66- en PvdA fractie. Deze coalitie heeft een pragmatische houding en is sterk georganiseerd. Zij willen door middel van de experimenten meer kennis en ervaring opdoen met een andere uitvoering van de bijstand om deze efficiënter en effectiever te kunnen gaan uitvoeren.

Hoewel de coalities allebei dus iets heel anders willen, worden de voorstanders van de gemeentelijke experimenten door de media vaak wel geframed als "voorstanders van experimenten met het basisinkomen". Leden van deze coalitie zoals de wethouders proberen dit frame op hun beurt weer te veranderen door het woord basisinkomen expliciet te vermijden, bijvoorbeeld in de naamgeving van hun experimenten. De experimenten worden vaak *Vertrouwenexperiment* genoemd.

De invoering van een onvoorwaardelijk basisinkomen in Nederland is nog ver weg. Ondanks de publieke aandacht zijn er geen aanwijzingen dat belangrijke bestuurders en politici in Nederland de invoering ervan serieus overwegen.

De gemeentelijke experimenten met de bijstand zijn een stuk dichterbij. Het doel van de gemeentelijke experimenten is duidelijk en het nut van de experimenten (ondanks dat de media en het publiek de experimenten bewust of onbewust verwarren met het basisinkomen) wordt erkend. Daarnaast is de coalitie die hiervoor pleit sterk. Alle drie de stromen uit Kingdons model lijken dus samen te komen. De ontbrekende schakel is alleen de definitieve steun van staatssecretaris Klijnsma van Sociale Zaken en Werkgelegenheid,. Sinds september 2015 wordt door de wethouders met haar onderhandeld. Toch lijkt het een kwestie van tijd voordat de experimenten van start kunnen. Op basis van dit onderzoek is mijn aanbeveling dat de overheid gemeentelijke experimenten met zowel de bijstand als het basisinkomen juridisch én financieel ondersteunt. De politieke verantwoordelijkheid dient lokaal bij de verantwoordelijke politici en wethouders te liggen.

Hoofdstuk 1: Inleiding en probleemstelling

1.1 Introductie van het basisinkomen

Deze scriptie behandelt de ontwikkeling van het thema basisinkomen in de publieke discussie en politieke agendavorming. De aanleiding voor deze scriptie is de sterk toegenomen aandacht voor het thema basisinkomen.

Het basisinkomen is samengevat het idee dat de overheid iedere burger een vast maandelijks inkomen geeft zonder dat daarbij een tegenprestatie wordt verwacht. In de meeste definities moet het bedrag daarnaast hoog genoeg zijn om minimaal in het eigen levensonderhoud te kunnen voorzien (basisinkomen.nu, 2015).

Op 21 september 2014 wijdde het televisieprogramma van de VPRO Tegenlicht een gehele aflevering aan (zoals ze het zelf omschreven) "gratis geld". Rutger Bregman, journalist voor de Correspondent en ook auteur van het boek *Gratis geld voor iedereen*, stond centraal in deze aflevering. Zijn boek was in diezelfde week verschenen (Tegenlicht, 2015). Voor veel jonge Nederlanders was het idee van gratis geld/een basisinkomen een nieuw fenomeen. Voor oudere Nederlanders was het juist een herinnering aan vroeger. Geleidelijk nam de aandacht toe. In de periode van 1 januari 2014 tot aan de Tegenlicht uitzending van 21 september en de verschijning van Bregman's boek werd in de Nederlandse kranten de term *basisinkomen* slechts in 16 artikelen genoemd. In de 8 maanden en 21 dagen die hierop volgden, werden maar liefst 95 artikelen geschreven waarin het basisinkomen werd genoemd (Lexisnexis, 2015). Dat was dus een verzesvoudiging! Wetenschappers, journalisten, politici, burgers, iedereen leek er plotseling een mening over te hebben. De aandacht voor het basisinkomen hield aan. Overal in het land werden door politieke partijen en debatcentra lezingen en discussieavonden over het basisinkomen gehouden. Het basisinkomen ging leven in Nederland en was terug van weggeweest.

"Basisinkomen schept werk en sociaal dienstbetoon"

AMSTERDAM - Er is volop debat over ongelijkheid, versimpeling van het belastingstelsel en sociale voorzieningen, en stimulering van decentrale sociale initiatieven van burgers. Nergens komt in dat debat het basisinkomen aan de orde. Dat is vreemd want het is een middel bij uitstek voor alle drie. Het basisinkomen is een onvoorwaardelijk inkomen van 800 à 1.000 euro per maand voor iedereen boven, zeg, 18 jaar. (...)

Parool, 30 oktober 2014. Emeritus Hoogleraar Economie Bart Nootboom in de opinie sectie.

"Het basisinkomen als oplossing van alles"

DEN HAAG - Terug van weggeweest: de discussie over het basisinkomen. D66 wil er onderzoek naar doen, GroenLinks denkt er al wat langer over na. Economen bekvechten weer over de haalbaarheid ervan. Een paar gemeenten overwegen een experiment. Het basisinkomen? Daar hadden we het toch in de jaren tachtig over? (...)

Trouw, 22 november 2014. Journalist Esther Bijloo in de economie sectie.

"Basisinkomen: Werkgevers profiteren er ook van"

DEN HAAG - (...) De veranderingen in onze maatschappij zijn fundamenteel. Arbeid om te verrichten is schaars geworden. Op het aantal uren dat je nog mag werken moet een maximum komen. Met een basisinkomen voor iedereen krijgen mensen een grotere vrijheid hun leven in te richten. Zo krijgt de werknemer tijd voor andere zaken. Als individu krijgt hij ruimte om zichzelf beter te ontplooiën. (...)

NRC Handelsblad, 6 december 2014. Nederlands burger José Chung in de opinie sectie.

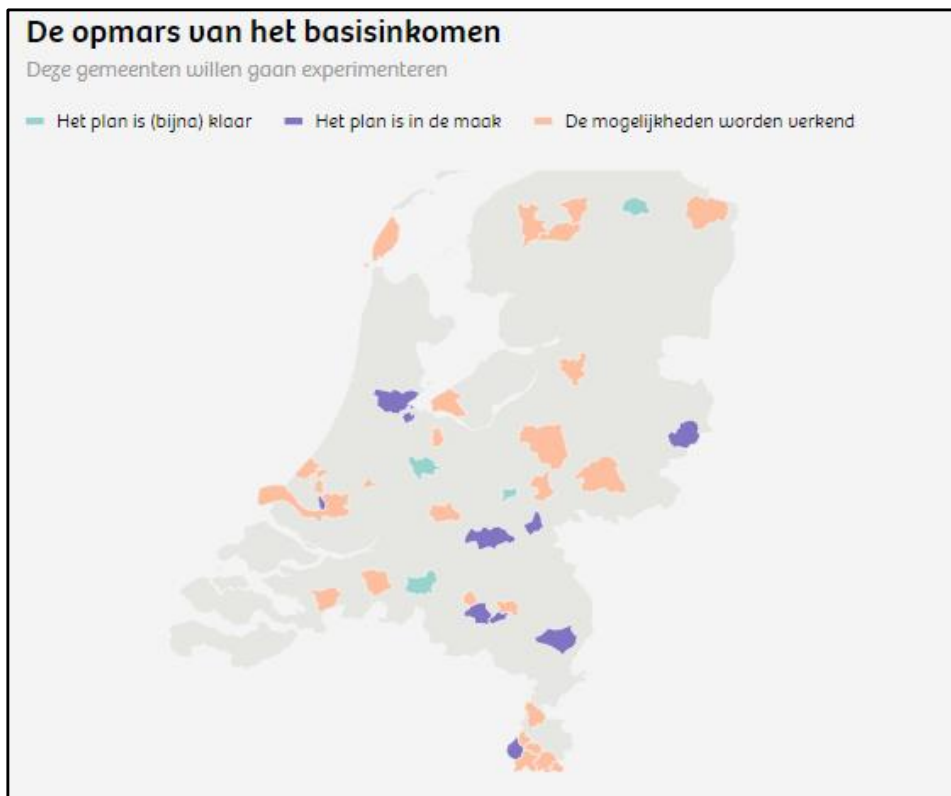

1.2 Politieke en bestuurlijke initiatieven

Naast de inhoudelijke discussie kwamen er ook steeds meer initiatieven vanuit de politiek en gemeenten om te gaan experimenteren met een vorm van een basisinkomen. Tijdens de politieke ledenraad van D66 en later ook van de PvdA werden moties aangenomen om de mogelijkheden van de invoering van een basisinkomen te onderzoeken en gemeenten toe te staan lokaal te gaan experimenteren. Ook een groot aantal lokale fracties van GroenLinks wenste dit (GroenLinks, 2015) (D66, 2014)(Basisinkomen.net, 2014).

Daarnaast kwamen ook vanuit de gemeenten zelf initiatieven om te gaan experimenteren. In Augustus 2015 zag dit er zo uit (Figuur 1): In Utrecht, Tilburg, Wageningen en Groningen lag er een concreet plan om te gaan experimenteren, veelal in samenwerking met de plaatselijke universiteit. In 28 andere gemeenten werden de mogelijkheden verkend of was een plan in de maak (Sjir Hoeijmakers, 2015)(De Correspondent, 2015).

De gemeente Utrecht wil vooral af van de bureaucratie rondom de verstrekking van de bijstand. De gemeente Tilburg wil er vooral achter komen wat werklozen doen als niet de sociale dienst, maar werklozen zelf een plan mogen maken, zonder sancties en controles. De gemeenten Wageningen en Groningen hebben zelfde intenties met hun experimenten (Gemeente.nu, 2015).

Figuur 1: De opmars van het basisinkomen (Hoeijmakers, 2015)

1.3 Schijn bedriegt?

Zo op het eerste gezicht lijkt het basisinkomen dus steeds meer aan populariteit te winnen en lijkt officieel overheidsbeleid in de vorm van lokale experimenten steeds dichterbij. Het gaat in de experimenten weliswaar niet om een “pure” vorm van een basisinkomen (meer een soepelere variant op de bijstand), maar de eerste stappen worden gezet.

De politieke partijen in Den Haag lijken echter een stuk sceptischer dan de lokale achterban en het lokaal bestuur in Nederland. Zo werd de genoemde aangenomen motie op het D66-congres over het basisinkomen door het landelijk D66-bestuur ontraden.

Ook werd er in 2015 slechts een Kamervraag gesteld aan Staatssecretaris Jetta Klijnsma (PvdA) van Sociale Zaken en Werkgelegenheid met betrekking tot het basisinkomen. Uit de toelichting en

formulering van de Kamervraag, door de indieners Nijkerken de Haan en Anne Mulder van de VVD, viel echter op te maken dat ze vooral van de staatssecretaris wilden horen dat “het uitdelen van gratis geld” middels een basisinkomen toch niet de bedoeling kan zijn (Tweede Kamer, 2015). Uit niets bleek in 2015 verder dat andere landelijke fracties in de Tweede Kamer zich met basisinkomen willen profileren. Ook tijdens de debatten en onderhandelingen over de herziening van het Nederlandse belastingstelsel heeft geen partij over het basisinkomen gesproken (NOS, 2015).

Daarnaast heeft staatssecretaris Klijnsma zich in september 2015 na gesprekken met de gemeenten Utrecht, Tilburg, Wageningen en Groningen in de media negatief uitgelaten over de plannen om te experimenteren met een vorm van een basisinkomen. Ze noemde de plannen ‘vaag’, ‘onrealistisch’ en zei ook: “Wat nu wordt voorgesteld gaat te ver.” (RTL-nieuws, 2015)(Een Vandaag, 2015). Het enige wat de staatssecretaris via een brief aan de Kamer op 12 november 2015 aan de gemeenten wilde toezeggen is dat haar ministerie actief wil meedenken met de gemeenten over de experimenten, zolang het niet om experimenten met een basisinkomen gaat.

Stand van zaken Experimentenwet gemeenten

“Over de gemeentelijke voorstellen die betrekking hebben op experimenteren op het terrein van de Participatiewet, waarbij het niet gaat om een basisinkomen maar om regelluwe en innovatieve manieren om de Participatiewet verder te ontwikkelen en mensen toe te leiden naar werk is uw Kamer geïnformeerd door de staatssecretaris van SZW. In die brief is aangegeven dat SZW actief meedenkt met de doorontwikkeling van gemeentelijke voorstellen en over wat mogelijk is binnen de kaders van de Participatiewet en het experimenteerartikel in de wet.”

12 november 2015 – Brief regering - Staatssecretaris Jetta Klijnsma

Onderstrepingen aangebracht door Maxim le Clercq

Van buitenaf lijkt dit haaks te staan op eerdere intenties van de minister van Binnenlandse Zaken, Ronald Plasterk, in het voorjaar van 2015, om met de *Experimentwet* gemeenten de ruimte te geven om bestaande wetten tijdelijk ‘uit te zetten’ om te kunnen experimenteren. In Tilburg en Utrecht werd dit door burgers zo geïnterpreteerd dat ook experimenten met een basisinkomen hierdoor tot de mogelijkheden zouden gaan behoren (Tilburgers.nl, 2015, Coöperatie-wow, 2015).

Voorlopig wijst de staatssecretaris echter elke vorm van een basisinkomen af en blokkeert ze de gemeenten hiermee in de uitvoering van basisinkomen-experimenten. In een eerder stadium op 27 november 2014 hadden oud-GroenLinks fractievoorzitter Bram van Oijk en D66-Kamerlid Steven van Weyenberg nog een motie ingediend met het verzoek om gemeenten meer ruimte te geven voor dergelijke experimenten binnen de Participatiewet. Met uitzondering van de regeringspartijen en de PVV stemden destijds alle partijen voor. Een jaar eerder was nog een motie door het lid Klein ingediend voor een onderzoek naar, wat hij noemde, ‘een sociaal basisbudget’ (Tweede Kamer, 2015). Na het niet aannemen van deze motie lijkt het erop dat geen enkele landelijke politieke partij haar handen meer aan het basisinkomen durft te branden (NOS, 2015).

Bottom-up lijkt er in Nederland meer enthousiasme voor het basisinkomen dan top-down.

Het is daarom misschien ook wel tekenend dat het enige ‘echte’ experiment met een basisinkomen in Nederland dat officieel van start is gegaan privaat gefinancierd is. Door middel van een crowdfunding-project, opgezet door een aantal ondernemers, is er genoeg geld binnengehaald om een man in Groningen, zonder tegenprestatie, een jaar lang van 1000 euro per maand te voorzien. Een van de beweegredenen van de initiatiefnemers was dat het experiment met politieke steun al gauw een compromis zou worden. Dat wilden ze niet. Daarom regelden ze zelf de financiering om daarmee de controle over het experiment te houden (Financieel Dagblad, 2015)(Tegenlicht, 2015).

1.4 Probleemschets

Zou het basisinkomen een hype zijn geweest en net zoals eerder in het verleden een stille dood sterven (basisinkomen.net, 2015) of is de invoering van een basisinkomen in Nederland uiteindelijk onontkoombaar en is het slechts een kwestie van tijd tot het officieel overheidsbeleid wordt? Het lijkt moeilijk te voorspellen.

Er is in de bestuurskunde veel geschreven over politieke agendaprocessen in het algemeen, maar een stuk minder over hoe het grote innovatieve, progressieve ideeën zoals het basisinkomen in dit proces vergaat. Welke factoren zijn van invloed op het politieke succes van een groot idealistisch, hervormend idee? Hier is momenteel relatief weinig over bekend.

1.5 Onderzoeksdoelstelling

Door te identificeren wat de belangrijkste factoren zijn in het politieke agendaproces van de invoering van een basisinkomen in Nederland ambieert dit onderzoek bruikbare inzichten te leveren met betrekking tot het politieke agendaproces van grote innovatieve en progressieve ideeën. Ook wil dit onderzoek extra verdieping geven aan het begrip ‘politieke agendaproces’ door ook de invloed van framing door voor-en tegenstanders op het proces te onderzoeken. Deze kennis moet bijdragen aan meer inzicht in de dynamiek in het algehele politieke agendaproces.

1.6 Vraagstelling

Hoofdvraag: Hoe verloopt het politieke agendaproces van het basisinkomen in Nederland?

Deelvragen:

Deelvraag 1: Wat is het basisinkomen en wat is de geschiedenis van het basisinkomen in Nederland?

Deelvraag 2: Wie zijn in Nederland de belangrijkste voor- en tegenstanders van het basisinkomen?

Deelvraag 3: Welk problemen liggen ten grondslag aan het pleiten voor het basisinkomen?

Deelvraag 4: In hoeverre wordt het basisinkomen erkend als oplossing?

Deelvraag 5: Hoe sterk is de coalitie van voor- en tegenstanders van het basisinkomen?

Deelvraag 6: Hoe proberen voor- en tegenstanders het debat over het basisinkomen te framen?

1.7 Maatschappelijke relevantie

Dit onderzoek laat zien hoe politieke en maatschappelijke instituties in Nederland omgaan met het basisinkomen. Deze kennis moet een beter inzicht geven in de politieke arena van het basisinkomen in het bijzonder en van idealistische ideeën in het algemeen. Deze inzichten zullen de voorstanders van het basisinkomen handvatten bieden om te onderkennen welke factoren hun politiek succes bepalen. Op basis van deze kennis kunnen zij strategieën vormen hoe ze deze factoren in hun voordeel kunnen beïnvloeden. Het kan hen helpen zich voor te bereiden op de obstakels die ze onderweg zullen tegenkomen, voordat hun ideaal door de gevestigde orde in de politiek en maatschappij wordt geaccepteerd. Het idee hebben dat je gelijk hebt, is namelijk iets heel anders dan dat gelijk ook krijgen.

Tot slot kan dit onderzoek ook nuttig zijn voor de overheid, politieke partijen en maatschappelijke instituties om erachter te komen wat hun rol in het politieke agendaproces van het basisinkomen in Nederland is. Het kan zijn dat ze zich niet bewust zijn van de invloed die ze hierin hebben gehad en zich achteraf misschien anders hadden willen opstellen. Dit onderzoek kan bijdragen aan reflectie.

1.8 Bestuurskundige relevantie

Dit onderzoek ambieert bij te dragen aan de kennis over het politieke agendavormingsproces. Het doet dat door te kijken of de huidige politieke agendaproces theorieën ook kunnen worden toegepast op ideeën zoals het basisinkomen, die in hun ambitieniveau en impact een progressiever karakter hebben dan veel beleidsvoorstellen. Door de toepassing van veel gebruikte modellen op agendavorming, zoals van Kingdon (1984) en Stone (1988) en de visies van onder andere Hirschman (1991) op de invloed van framing in het maatschappelijk debat en van De Wispelaere (2015) op coalitievorming, zal duidelijk worden of dezelfde factoren een rol spelen in de politieke arena. Op basis van de uitkomsten van dit onderzoek zou meer inzicht kunnen worden verkregen in de aard van politieke ideeën en in de consequenties die dat heeft voor de overlevingskansen ervan in het politieke agendaproces. Wanneer dit politieke agendaproces een ander karakter kent dan bij ideeën die meer aansluiten bij de geaccepteerde status quo dan zijn de huidige agendavormingsmodellen misschien minder generiek toepasbaar dan we denken. In dat geval kan dit onderzoek de aanleiding zijn voor meer bestuurskundig onderzoek naar nieuwe specifiekere agendavormingsmodellen. Tot slot kan dit onderzoek ook reden zijn voor meer aandacht voor de consequenties en de dynamiek wanneer de lokale politieke steun sterk verschilt van de nationale politieke steun voor een groot idealistisch idee.

1.9 Leesgids

Nu de probleemstelling en de onderzoeksvragen van het onderzoek in dit hoofdstuk zijn geschetst, is het tijd voor inhoudelijke verdieping in de geschiedenis van het basisinkomen in Nederland in **hoofdstuk 2**. Daarna zal in **hoofdstuk 3** de theoretische onderbouwing voor dit onderzoek worden gepresenteerd. Het stromenmodel van Kingdon, dat het politieke agendaproces structureert, staat hierin centraal. Ook zullen in dit hoofdstuk het conceptueel model en de operationalisatie worden beschreven. In **hoofdstuk 4** zullen de methodologie van het onderzoek en de eventuele tekortkomingen ervan worden besproken. In **hoofdstuk 5, 6 en 7** zullen de empirische resultaten worden besproken en geanalyseerd. Achtereenvolgens: de problemenstroom, de oplossingenstroom en de politieke stroom in het politieke agendaproces van het basisinkomen in Nederland. In **hoofdstuk 8** komt alles samen en zullen de conclusies op alle deelvragen en de hoofdvraag worden gegeven, zullen aanbevelingen worden gedaan en zal worden gereflecteerd op de opzet, uitvoering en analyse van dit onderzoek.

Hoofdstuk 2 - Inhoudelijke verdieping basisinkomen

In dit hoofdstuk wordt een beeld geschetst wat er met het basisinkomen wordt bedoeld en wat de geschiedenis van het basisinkomen is. Het doel hiervan is om verdieping en context aan dit begrip te geven, zodat de lezer meer achtergrondkennis over het begrip heeft.

Het basisinkomen is een terugkerend onderwerp op de Nederlandse politieke agenda. Inzicht in de geschiedenis hiervan moet helpen om parallellen met het heden te kunnen trekken.

2.1. Het onvoorwaardelijk basiskomen

Het idee van een basisinkomen bestaat in vele varianten. De meest verstrekkende variant is het onvoorwaardelijk basisinkomen. Het onvoorwaardelijk basisinkomen heeft als kenmerken dat het universeel, individueel, onvoorwaardelijk en hoog genoeg is om er een volwaardig bestaan mee te financieren. Met 'universeel' wordt bedoeld dat iedereen recht heeft op een basisinkomen. Afkomst, geslacht, leeftijd et cetera spelen geen rol. 'Individueel' betekent dat het basisinkomen aan individuen wordt uitgekeerd. 'Onvoorwaardelijk' betekent dat er geen tegenprestatie tegenover mag staan. Hoog genoeg wordt gedefinieerd als een levenstandaard die cultureel en sociaal overeenkomt met de norm van een waardig bestaan in het betreffende land (Basisinkomen.nu, 2015) (Basicincome.org, 2015).

2.2 Andere varianten

Inmiddels zijn er internationaal redelijk veel wetenschappelijke experimenten uitgevoerd met een vorm van basisinkomen. Veel varianten weken op een van de genoemde kenmerken echter af van het onvoorwaardelijk basisinkomen. Zo werd een variant van het basisinkomen in Brazilië gebruikt in het *Bolsa Família program*. In dit programma werd onder bepaalde voorwaarden geld aan arme families gegeven. De families die het geld kregen moesten echter garanderen dat hun kinderen naar school gingen en gevaccineerd waren. Dit programma wordt vaak genoemd als een van de oorzaken van de afgenomen armoede in Brazilië. Een puur onvoorwaardelijk basisinkomen was het gezien de verwachte 'tegenprestatie' dus echter niet (Wereldbank, 2005)(BBC, 2005).

In 2009 ging in Londen een ander experiment van start. Bij dit experiment werd aan dertien daklozen 3000 pond per persoon toegekend. De deelnemers wisten van te voren niet hoeveel ze zouden krijgen en de zogenaamde *street population manager* moest uitgaven van de zwervers eerst goedkeuren. Ook moesten de zwervers de vraag beantwoorden hoe ze met het geld dachten van de straat te geraken. De uitkomsten van het experiment waren positief. Na anderhalf jaar had meer dan de helft van de zwervers een dak boven het hoofd en leefde dus niet meer op straat. Succesvol maar wederom geen voorbeeld van een 'echt' onvoorwaardelijk basisinkomen (De Correspondent, 2013). Een ander bekend voorbeeld, dat ook vaak wordt aangehaald als het enige basisinkomen ter wereld, is het *Permanent Fund Dividend* in Alaska. Alle inwoners van Alaska die minimaal een jaar in Alaska hebben gewoond, niet veroordeeld zijn en een onbepaalde verblijfsvergunning willen aanvragen, hebben recht op een jaarlijks dividend van de winsten op de gewonnen grondstoffen in Alaska, zoals aardgas en olie. De afgelopen tien jaar varieerde het dividend van ongeveer 850 dollar tot 2000 dollar per jaar. Dit fonds bestaat sinds 1982. Toch is ook dit fonds geen onvoorwaardelijk basisinkomen, omdat de hoogte variabel is en dus ook laag kan zijn en omdat er enkele voorwaarden zijn om in aanmerking te komen. (US Big, 2015, De Correspondent, 2013).

De drie hierboven beschreven voorbeelden geven een illustratie van de grote verschillen die er in implementatie van verschillende basisinkomens kunnen zijn. Elk genoemd voorbeeld wijkt op minstens een van de vier genoemde kenmerken af het onvoorwaardelijk basisinkomen. Tot op heden is er nog in geen enkel land ter wereld een puur onvoorwaardelijk basisinkomen ingevoerd en blijft het nog altijd een theoretisch concept (Basisinkomen.net, Basic Income Earth Network, 2015).

2.3 Geschiedenis van het basisinkomen

Het concept basisinkomen is bepaald geen nieuw idee (Basicincome.net, 2014) . Al in het begin van de 16e eeuw stelde de Engelse humanist Thomas Moore in zijn beroemde werk *Utopia* dat de overheid al haar burgers zou moeten voorzien van de middelen tot een menswaardig bestaan. In de daaropvolgende eeuwen zou over het idee van een door de overheid gegarandeerd inkomen nog door veel verschillende denkers en politici worden gesproken.

Zo opperde de bekende Brits-Amerikaanse filosoof Thomas Paine, zes jaar na de Franse revolutie in 1795, dat iedere burger jaarlijks van de overheid 15 pond Sterling zou moeten krijgen “om hem of haar een kans te geven een start te maken in deze wereld!” (Historien.nl, 2015).

Zo'n 100 jaar, in 1880, later zou de Amerikaanse politiek econoom Henry George in de lijn van de filosofie van een basisinkomen pleiten voor de totale afschaffing van belasting op arbeid en productie. Hij geloofde hiermee armoede volledig uit te kunnen bannen.

Ook in 20e eeuw zou het idee van een basisinkomen een terugkerend thema zijn. Invloedrijke personen als Abraham Lincoln, Bertrand Russell, Theodore Roosevelt en Martin Luther King spraken zich allen positief uit voor een vorm van basisinkomen.

In 1986 werd het Basic Income Earth Network opgericht. Dit netwerk bestaat uit wetenschappers, activisten en burgers die voorstander van het idee zijn. Tweejaarlijks houden zij een congres.

Inmiddels zijn in veel landen, waaronder Nederland, ook nationale verenigingen en stichtingen opgericht die lobbyen voor en publiceren over het basisinkomen (Basic Income Earth Network, 2015)(basisinkomen.net, 2015).

2.4 Geschiedenis van het basisinkomen in Nederland

Het basisinkomen is verschillende keren een onderwerp van grote politieke en maatschappelijke discussie geweest in Nederland. Door de jaren heen hebben flink wat politieke partijen zich zowel in positieve als negatieve zin over de invoering van een vorm van een basisinkomen uitgelaten. Daarbij valt op dat het onderwerp tot veel verdeeldheid binnen de politieke partijen lijkt te leiden en dat voor- en tegenstanders afwisselend de overhand hebben (Volkskrant, 1995)(Montesquieu Instituut, 2015)(Basisinkomen.net, 2015).

2.4.1 Jaren '70 en jaren '80

De allereerste politieke partij in Nederland die het basisinkomen in haar verkiezingsprogramma opnam was de Politieke Partij Radikalen (PPR), in 1977. De PPR was een kleine politieke partij en één van de vier partijen waaruit later GroenLinks zou ontstaan. Later, in 1982, zouden onder leiding van de latere GroenLinks fractieleider Bram van Oijk en destijds PPR-medewerker, twee varianten van het basisinkomen worden uitgewerkt: een gedeeltelijk en een volledig basisinkomen. In 1986 werd uiteindelijk het gedeeltelijk basisinkomen opgenomen in het partijprogramma met de mogelijkheid tot uitbouw naar een volledig basisinkomen (Montesquieu Instituut, 2015).

Ook D66 speelde in de jaren '80 met het idee van een basisinkomen. Er was veel discussie en verdeeldheid over binnen de partij, maar het leek erop dat de voorstanders in de meerderheid waren. Het wetenschappelijk bureau van D66 publiceerde in 1983 zelfs een stuk waarin de positieve kanten van een basisinkomen werden benadrukt. Een jaar later in 1984 sprak het D66 congres zich uit en achtte het de invoering van een basisinkomen op korte termijn niet haalbaar of wenselijk. Er moest eerst meer onderzoek komen. In 1985 kwam dit onderzoek er toen de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid haar rapport *Waarborgen voor Zekerheid* publiceerde. In dit rapport pleit de WRR voor een gedeeltelijk basisinkomen. Het rapport is echter erg terughoudend wat betreft de invoering van een hoog basisinkomen. Het rapport kon op weinig steun vanuit de politiek rekenen. Tegenstanders waren überhaupt tegen wat voor vorm van basisinkomen dan ook. Voorstanders zoals de PPR vonden het door de WRR voorgestelde basisinkomen te laag. Het basisinkomen verdween na publicatie van dit rapport ook uit het verkiezingsprogramma van D66. De PvdA stelt in 1987, in het rapport *Schuivende Panelen* dat onder leiding van Jan Pronk werd

geschreven, dat het basisinkomen “serieuze aandacht verdient”, maar besluit uiteindelijk toch dat het basisinkomen geen goed idee is. In hetzelfde jaar distantieert de VVD zich nog duidelijker van het basisinkomen omdat de partij vindt dat een basisinkomen in strijd is met “de eigen verantwoordelijkheid van individuen om in het eigen levensonderhoud te voorzien (WRR, 1985) (NRC, 1993) (Volkskrant, 1995)(Montesquieu Instituut, 2015).

Waarborgen voor Zekerheid: Een nieuwe stelsel van sociale zekerheid in hoofdlijnen

“De invoering van een collectieve inkomensgarantie in de vorm van een basisinkomen op het niveau van het sociale minimum gaat echter te ver.” Pagina 45

“Zekerheid omtrent de reacties van het arbeidsaanbod op de invoering van een hoog basisinkomen kan alleen worden verkregen door het in de praktijk te proberen. Gezien de belangen en de risico's die in het geding zijn, is een dergelijk sociaal experiment echter niet goed denkbaar. Een geleidelijke invoering van een laag basisinkomen - bijvoorbeeld met 500 gulden per jaar - lijkt wel tot de uitvoerbare mogelijkheden te behoren.” Pagina 48.

Onderstrepingen aangebracht door Maxim le Clercq

In 1987 besloot de jongerenafdeling van D66 het basisinkomen toch weer in haar eigen programma te zetten. Opmerkelijk was in de jaren '80 het verschil tussen de jongeren en de ouderen bij de politieke partijen. Naast de jongeren van D66, hadden ook de jongerenafdeling van de VVD (de JOVD), het CDA (het CDJA) en de jongerenafdeling van de PSP een plan uitgewerkt waarin gepleit wordt voor een vorm van een basisinkomen. Deze visies stonden haaks op de visies van de moederpartijen. Van de traditionele partijen spraken alleen de jongeren binnen de PvdA (De Jonge Socialisten) zich niet uit voor het basisinkomen (Volkskrant, 1995) (NRC Handelsblad, 1993).

2.4.2 Jaren '90

In 1991 wordt de Vereniging Vriendinnen en Vrienden van een Basisinkomen, de huidige Vereniging Basisinkomen opgericht. Politiek lijkt er in de jaren '90 in eerste instantie weinig steun te zijn voor het basisinkomen. De PPR is inmiddels met EVP, CPN en PSP gefuseerd tot GroenLinks. In de onderhandelingen hierover heeft de PPR de andere partijen niet kunnen overtuigen om het basisinkomen in het verkiezingsprogramma op te nemen. Alleen de mogelijkheid tot discussie over onderzoek naar het basisinkomen bleef open. Toch zou GroenLinks in 1994 pleiten voor een negatieve inkomstenbelasting. Hierdoor zouden mensen onder een bepaald inkomen geld van de overheid krijgen. Eventueel kon dit volgens GroenLinks later worden uitgebreid naar een basisinkomen. D66 wees in datzelfde jaar daarentegen een motie op haar partijcongres af om het basisinkomen in het verkiezingsprogramma op te nemen en wilde zich eerst intern beraden. PvdA-prominent Marcel van Dam was een groot voorstander van het basisinkomen, maar was bang dat de PvdA zetels zou verliezen aan D66 wanneer ze voor een basisinkomen zou pleiten. (NRC Handelsblad, 1993) (Montesquieu Instituut, 2015) (Volkskrant, 1995).

Twee jaar eerder in 1992 had het Centraal Planbureau de discussie over het basisinkomen, die toen voorbij leek, opnieuw aangezwengeld door drie toekomstscenario's voor Nederland te publiceren. In een van die scenario's zou een basisinkomen in 2015 in Nederland, financieel haalbaar zijn wanneer de welvaart zoals voorspeld zou stijgen. CPB-Directeur, VVD-prominent en niet veel later minister van Financiën Gerrit Zalm toonde zich groot voorstander. “Werken zou meer gaan lonen” en de “bureaucratische uitvoeringsinstanties” van de sociale zekerheid zouden kunnen worden opgeheven. Ook Hans Wijers, D66-minister van Economische zaken in het eerste kabinet Paars, sprak zich positief uit. Hij pleitte voor een negatieve inkomstenbelasting. De grootste tegenstander zat in datzelfde kabinet Paars I en was PvdA-minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, Ad Melkert. Hij was

bang dat invoering van het basisinkomen zou zorgen voor meer tweedeling op de arbeidsmarkt. Premier Kok, ook van PvdA-huize, beloofde de discussie over het basisinkomen mee te nemen bij de herijking op de sociale zekerheid in Nederland, die in 1996 zou worden gedaan. Erg uitgebreid en serieus werd het basisinkomen echter niet besproken toen deze herijking eenmaal plaatsvond. Er werd wel geschaafd aan de sociale zekerheid, maar voor een basisinkomen was geen plaats. In datzelfde jaar trok D66 ook zijn handen van het plan, omdat het financieel te risicovol zou zijn en politiek onhaalbaar. Zelfs GroenLinks was niet meer zo enthousiast, omdat ze de invulling van het basisinkomen te rechts vond worden (Montesquieu Instituut, 2015) (Volkskrant, 1995) (NRC Handelsblad, 1993).

2.4.3 Jaren '00

Vanaf het jaar 2000 is het erg stil rondom het basisinkomen in Nederland. Zowel politici als burgers houden zich stil en lijken het idee te zijn vergeten. Het basisinkomen lijkt voornamelijk op papier te leven bij een selecte groep van wetenschappers die publiceren over het idee en verbonden zijn aan het Basic Income Earth Network, de wereldwijde lobbygroep voor het basisinkomen. In deze periode zijn voor zover bekend geen Nederlandse wetenschappers hierbij betrokken. Ook van de Vereniging Basisinkomen, die toen nog de Vereniging Vriendinnen en Vrienden van het Basisinkomen heette, valt in deze periode niets te vernemen (basisinkomen.nl, 2015) (NOS, 2016)(Volksrant, 2016)(NRC, 2016)(basisinkomenvoordummies.nl, 2016).

2.4.4 Jaren '10

In 2012 werd het door nieuwe Europese wetgeving voor Europese burgers mogelijk een burgerinitiatief te starten. Hiervoor moeten 1 miljoen handtekeningen worden verzameld door een burgercomité waarin minimaal een kwart van de EU-landen is vertegenwoordigd. De 1 miljoen handtekeningen moeten opgeteld uit minimaal 7 EU-landen komen. (Europa-nu.nl, 2015). Kort nadat de mogelijkheid tot een Europees burgerinitiatief was gecreëerd werd in 2013 de organisatie European Citizens Initiative for an Unconditional Basic Income opgericht. Deze organisatie bestond uit burgers, activisten en journalisten uit heel Europa. Hoewel dit niet zozeer een Nederlands initiatief was, verdient dit burgerinitiatief toch een plek in dit overzicht, omdat hieraan ook Nederlanders hebben meegewerkt, evenals de Vereniging Basisinkomen. Uiteindelijk werden er 300.000 handtekeningen behaald en werd er niet voldaan aan de voorwaarden. Desondanks heeft het burgerinitiatief wel aan de basis gestaan van de oprichting van nieuwe Europese belangengroepen van het basisinkomen in bijvoorbeeld Frankrijk, Groot-Brittannië en Roemenië. Daarnaast heeft het ook voor meer media-aandacht voor het basisinkomen gezorgd (basisinkomen.net, 2015). Opvallend is wel dat de mainstream media weinig aandacht hebben besteed aan dit initiatief en dat de aandacht vooral vanuit de 'scene' zelf kwam. Voor het Zwitsers Referendum in juni 2016 over de invoering van een onvoorwaardelijk basisinkomen van omgerekend 2200 euro per persoon per maand was veel meer aandacht. Het voorstel werd uiteindelijk door 75% van de stemmende Zwitsers weggestemd, maar kreeg in Nederland in de mainstream media wel veel aandacht (NOS, 2016)(Volkskrant, 2016)(NRC,2016).

De meest recente ervaring, en tevens aanleiding van deze scriptie, van het basisinkomen in Nederland is in 2014 begonnen met de uitzending van *Tegenlicht*, het boek van Bregman en de gemeentelijke initiatieven tot experimenten. Zie hiervoor de inleiding.

2.5 Verband tussen basisinkomen en werkloosheid?

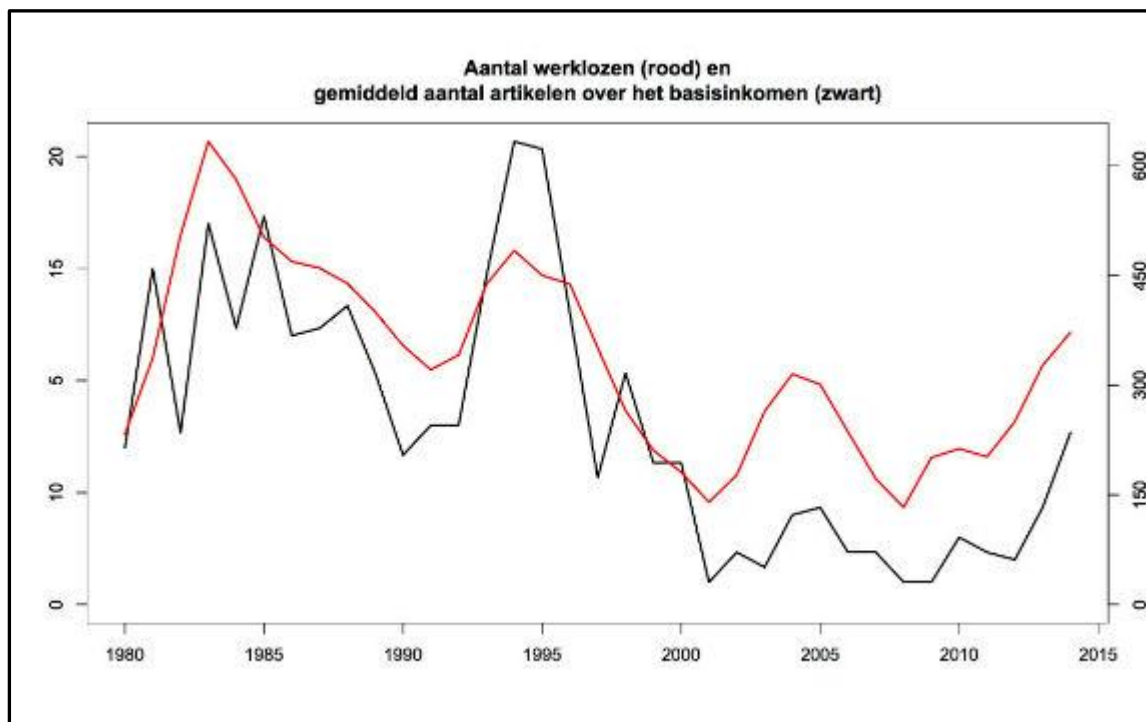
Zoals in de inleiding van dit onderzoek te lezen viel, is de aandacht voor het basisinkomen weer flink toegenomen. Een belangrijke vraag in dit onderzoek is wat nu bepaalt of onderwerpen op de politieke agenda blijven staan. Wetenschappers Loek Groot en Robert van der Veen, verbonden aan de faculteit der maatschappij- en gedragswetenschappen van de Universiteit van Amsterdam, vonden een positief verband tussen de hoogte van de werkloosheid en het aantal artikelen dat over het

basisinkomen werd geschreven. Zij beschrijven in hun boek *Basic Income on the Agenda* uit 2011 dat de afname van de werkloosheid begin jaren '80 en opnieuw halverwege de jaren '90 er ook toe leidde dat de aandacht voor het basisinkomen in Nederland verminderde (zie figuur 2).

Zij baseren deze stelling op de vermindering van het aantal gepubliceerde artikelen met betrekking tot het basisinkomen. De kranten waarvoor zij dit controleerden waren drie regionale dagbladen: de Provinciale Zeeuwse Courant, het Dagblad van het Noorden en de Leeuwarder Courant. Volgens hun stelling zou ook de huidige aandacht voor het basisinkomen weer afzwakken als de werkloosheid afneemt (Montesquieu Instituut, 2015)(Groot & Van der Veen, 2011).

Belangrijk is natuurlijk of de geconstateerde relatie tussen de werkloosheid en de aandacht voor het basisinkomen ook werkelijk causaal van aard is. De werkloosheidcijfers van 2013, 2014 en 2015 helpen ons niet om daar achter te komen, omdat er geen eenduidige trend is in af- of toename van het aantal werklozen (CBS, 2015).

Figuur 2: Aantal werklozen uitgezet tegenover het gemiddeld aantal artikelen over het basisinkomen over de periode 1980 – 2015 (Groot & Van der Veen, 2011)

Hoofdstuk 3: Theoretisch kader

In dit hoofdstuk zal de theoretische grondslag van dit onderzoek worden toegelicht. Allereerst zal het begrip *agendavorming* worden besproken. Hierna zal uitgebreid worden stilgestaan bij het stromenmodel van John Kingdon (1984) en de geschiedenis hiervan. Dit is de leidende theorie in dit onderzoek van waaruit het politieke agendaproces rondom het basisinkomen in Nederland zal worden beschouwd. Daarnaast zullen ook de rol van zogenoemde *policy entrepreneurs* en standaard progressieve en conservatieve argumenten worden besproken. Dit is belangrijk om de invloeden op het politieke agendaproces door actoren van buiten de politieke arena te analyseren en om de rol van *framing* in het debat te kunnen duiden.

3.1 Het politieke agendaproces

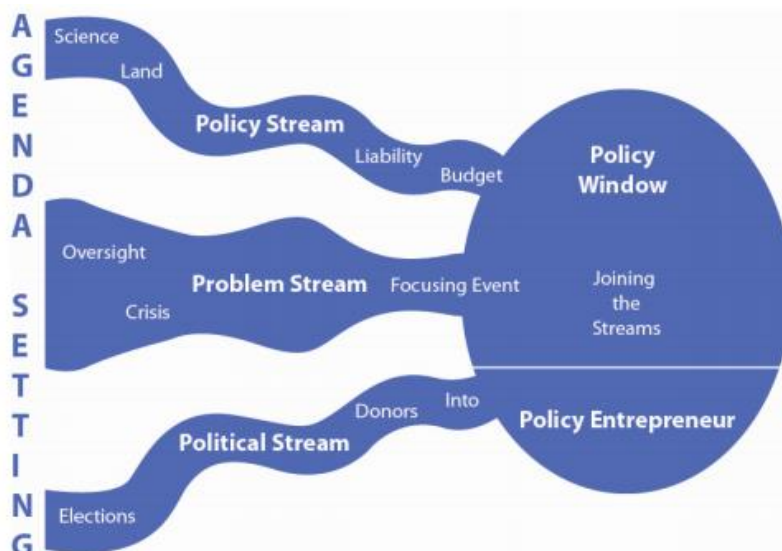
Het is belangrijk om te beschrijven wat met het politiek agendaproces wordt bedoeld. Volgens Kingdon (1984) is de *politieke agenda* de lijst van onderwerpen of problemen aan welke mensen binnen de overheid en mensen daarbuiten op een bepaald moment serieuze aandacht besteden. Kingdon (1984) beschrijft daarnaast een hiërarchie in agenda's. Zo is er de gouvernementele agenda. Dit is de longlist van alle onderwerpen, waar in de toekomst aandacht aan besteed gaat worden. Onbekend is alleen wanneer. Ten tweede is er de beslissing agenda. Deze bestaat uit een kleinere lijst met items: de shortlist. Wanneer een onderwerp hier op is gekomen, wordt het direct behandeld. *Het politieke agendaproces* is het gehele proces vanaf het moment dat een idee ontstaat, de politiek aandacht aan het idee besteedt, totdat het uiteindelijk leidt tot nieuwe wetgeving of nieuw beleid (Kingdon, 1984: p. 166).

3.2 Het stromenmodel

Kingdon ontwikkelde in 1984 op basis van 247 interviews het stromenmodel. Met behulp van dit model analyseerde hij waarom het ene onderwerp wel op de politieke agenda komt en beleid wordt en het andere onderwerp niet. Kingdon beschrijft een aantal voorwaarden waaraan een onderwerp moet voldoen wil het het politieke agendaproces 'overleven'. (Kingdon, 1984: p. 2).

Kingdon onderscheidt drie verschillende stromen: *de problemenstroom*, *de oplossingenstroom* (ook wel beleidsstroom genoemd) en *de politieke stroom* (zie figuur 3). Binnen elke stroom bepalen verschillende factoren welk probleem, welke oplossing, of welke politieke stroming de meeste aandacht krijgt.

Op het moment dat de probleem-, oplossing- en politieke stroom bij elkaar komen is er sprake van een *policy window* en verschijnt een onderwerp op de agenda. De metafoor *policy window* staat voor een raam dat open gaat en dus de kans biedt aan een frisse wind van buiten om de Kamer binnen te komen. Wanneer het *policy window* open is, verhoogt dit de kans op nieuw beleid. *Policy entrepreneurs* zijn lobbyisten voor een bepaald idee die actief proberen de stromen met elkaar te verbinden om het zo op de agenda te krijgen (Kingdon, 1984).

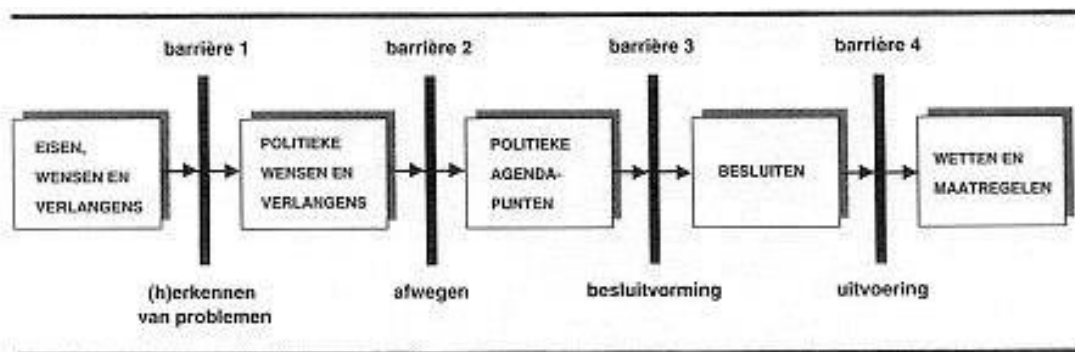

Figuur 3: Het stromenmodel (McCurdy, 2007)

3.3 Oorsprong stromenmodel en andere agendavormingsmodellen

3.3.1 Het barrièremodel

Ook het *barrièremodel* van Bachrach en Baratz (1970) beschrijft hoe onderwerpen op de agenda komen. Het barrièremodel is een vrij statisch model (Van de Graaf & Hoppe, 1996). Dit model gaat ervanuit dat de koppeling van een oplossing aan een probleem altijd bewust van te voren geformuleerd wordt. Probleem en oplossing zijn dus onafscheidelijk. In dit model moet een besluit, in een vaste volgorde, een viertal barrières overwinnen voordat er genoeg draagvlak is en het beleid wordt. Eerst moet een probleem worden (h)erkend, dan moeten de voor- en nadelen van een plan worden afgewogen, vervolgens moet dit om worden gezet in een plan en tot slot moet het worden uitgevoerd.

Figuur 4: Het barrièremodel (Expertisecentrum Maatschappijleer, 2012)

In het stromenmodel van Kingdon zijn probleem en oplossing nooit van te voren gekoppeld en is het ook zeer de vraag of ze elkaar uiteindelijk zullen vinden. Daarnaast is het model een stuk dynamischer en verloopt besluitvorming niet volgens een vaste volgorde (Van de Graaf, 1996).

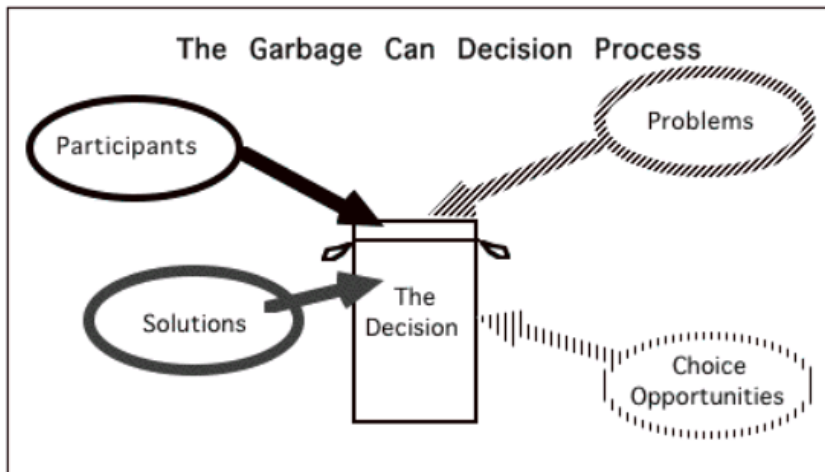
3.3.2 Incrementalisme

Kingdons model staat ook haaks op het incrementalisme waarin ervanuit wordt gegaan dat beleid stapje voor stapje verandert. In het incrementalisme zijn er geen grote visies op de toekomst. Problemen worden, wanneer ze ontstaan, zo gauw mogelijk opgelost. In het incrementalisme wordt beleid dus langzaam verbeterd zonder dat daarbij erg ver en ambitieus vooruit wordt gekeken. In Kingdons model kunnen door de koppeling van stromen juist wel grote koerswijzigingen plaatsvinden en kan beleid gauw veranderen (Van Gestel 1996: p.208).

3.3.3 Garbage can model

Oorspronkelijk komt het stromenmodel voort uit het *garbage can model* van Cohen, March en Olsen (1972). In dit model staan problemen, oplossingen, deelnemers en keuzemomenten centraal. De auteurs zien deze vier elementen als onafhankelijke stromen die toevallig samenkomen. Er is in dit model geen gestructureerde probleemverkenning of aanpak. Welk onderwerp uiteindelijk op de agenda komt, hangt af van welke problemen en oplossingen de deelnemers in het verleden "in de grabbelton van ideeën" hebben gegooid. Er is geen vaste volgorde of regelmatig patroon wanneer en hoe een beslissing wordt genomen en met welk idee aan de slag wordt gegaan. De garbage can is een vergaarbak van oplossingen en problemen. Dit model wil vooral de rol van toeval en irrationaliteit in het politieke agendaproces laten zien (Perrow, 1986)(March & Olsen, 1972). Het grote verschil tussen het garbage can model en het stromenmodel is dat Kingdon de keuzemomenten niet erkent als aparte stroom, maar als resultaat in de vorm van een *policy window* (dit begrip zal verderop worden toelicht). Daarnaast vindt Kingdon de stroom van deelnemers vaag

geformuleerd en noemt hij dit de politieke stroom (Kingdon, 1984)(Klijn & Teisman, 1993).

Figuur 5: Het Garbage Can model (Thomas, 2013)

3.3.4 Aanvulling op Kingdons stromenmodel

Om de hierboven genoemde redenen zal het stromenmodel van Kingdon als leidende theorie dienen. Dit betekent echter niet dat het kritiekloos wordt overgenomen. Zoals ieder model is ook dat van Kingdon een vereenvoudigde versie van de werkelijkheid. Hoewel het stromenmodel vanwege de dynamische en niet-chronologische volgorde van verbinding van de stromen een flexibel model is, kan het (zoals ieder model) welzeker worden versterkt. Zo zullen bij de beschrijving van de verschillende stromen ook andere auteurs worden gebruikt, die schrijven over de individuele stromen. Zo is bijvoorbeeld Stone (1988) gebruikt om in de oplossingenstroom verschillende soorten oplossingen te beschrijven en de rol van de publieke opinie. Sabatier (2007) en De Wispelaere (2015) worden gebruikt om de in politieke stroom meer verdieping te geven aan het concept coalitie. Welke soorten coalities zijn er en welke factoren bepalen het succes of falen van een coalitie?

Tot slot is in dit onderzoek als extra element in het politieke agendaproces framing toegevoegd. Dit mist in het Kingdons model. Hiervoor wordt de theorie van Hirschman (1991) over standaard progressieve en conservatieve argumentatie gebruikt (zie hiervoor paragraaf 3.9). Alle gebruikte elementen zijn opgenomen in het conceptueel model (zie hiervoor paragraaf 3.11)

De belangrijkste kritiek op Kingdons stromenmodel is dus dat hij bij de beschrijving van het politieke proces soms wat kort door de bocht is. Hoewel dit tevens de kracht ervan is en het het stromenmodel relatief gemakkelijk toepasbaar maakt, probeert dit onderzoek door middel van aanvulling met andere inzichten over het politieke agenda proces deze tekortkoming op te vullen of weg te nemen.

In de komende paragrafen zullen alle theoretische elementen worden besproken, te beginnen met de drie stromen.

3.4 De problemenstroom

Er is genoeg werk voor bestuurders en politici. Voortdurend kunnen zij kiezen uit een lange lijst van problemen die zij aandacht kunnen geven. De grote vraag is nu hoe zij deze keuze maken. Wat heeft prioriteit en hoe krijgt een probleem dat?

Volgens Kingdon (1984) zijn er een tweetal oorzaken waardoor een probleem onder de aandacht komt: 1. door indicatoren die systematisch meten en 2. door gebeurtenissen.

Figuur 6: De problemenstroom (McCurdy, 2007)

3.4.1 Indicatoren

Veel problemen komen niet zozeer onder de aandacht van politici door politieke druk of lobbyisme, maar omdat *indicatoren* aantonen dat er iets fout is. Meten is weten. Voorbeelden van indicatoren die iets verontrustends kunnen aantonen zijn: stijging van het aantal verkeersdoden, stijging van het aantal schoolverlaters, stijging van het aantal werklozen, krimp van de economie, toenemende ongelijke welvaartsverdeling et cetera.

Een van de meest invloedrijke criteria in de politiek is toch echter wel de mate waarin budget is overschreden (Kingdon, 1984: p. 91). Op het moment dat dit overschreden wordt, levert dit een direct probleem op, omdat dit zowel intern als extern verantwoord moet worden en er eventueel bezuinigd moet worden.

Naast routinematige indicatoren die structureel worden gemeten, worden er ook regelmatig wetenschappelijke studies uitgevoerd die iets aan de kaak stellen. Statistieken en studies worden niet alleen gebruikt om aan te tonen dat een probleem bestaat. Ze laten vooral ook zien wat de grootte van een bepaald probleem is en of het verbetert of juist verslechtert. De wijze waarop de indicatoren worden geïnterpreteerd hangt ook af van definities. Hoe wordt een groep gedefinieerd, wordt iets uitgedrukt in een percentage of in een absoluut getal en als er vergeleken wordt, welk jaar wordt er dan als basisjaar gebruikt? Dit zijn allemaal belangrijke statistische keuzes (Kingdon, 1984).

3.4.2 Gebeurtenissen

Veel problemen zijn niet makkelijk in indicatoren uit te drukken en komen dus op een andere manier tot uiting. Vaak komen dit soort problemen pas op de agenda op het moment dat ze escaleren in een bepaalde *gebeurtenis*. Een voorbeeld in Nederland was de Watersnoodramp in 1953 die aantoonde dat Nederland sterker tegen het water verdedigd moest worden, om haar inwoners veilig onder zeeniveau te kunnen laten leven (Deltawerken, 2015).

Een gebeurtenis die de aandacht op een probleem vestigt, kan ook van persoonlijke aard zijn. Zo kan het zijn dat een politicus of bestuurder iets op de agenda probeert te krijgen door toedoen van een persoonlijke ervaring. Een ziektegeval in de familie bijvoorbeeld, of van een heel andere orde: een negatieve ervaring met ambtelijke bureaucratie, kunnen ervoor zorgen dat de politicus of bestuurder dusdanig geprikkeld wordt dat hij of zij of dit gaat aankaarten (Kingdon, 1984: p. 96.). Amerikaanse lobbyisten in de gezondheidszorg staan er zelfs bekend om dat zij uitzoeken welke senator of welk congreslid persoonlijk of in de omgeving te maken heeft gehad met een bepaalde ziekte. Op deze manier proberen zij effectiever te pleiten voor de verhoging van onderzoeksgelden voor een bepaalde ziekte (Kingdon, 1984: p. 97).

Onderzoek en gebeurtenissen worden ook vaak gecombineerd. De gebeurtenis trekt dan bijvoorbeeld eerst de aandacht van een beleidsmaker. Vervolgens moet uit extra onderzoek de ernst en wijdverbreidheid van het fenomeen blijken. Een voorbeeld hiervan stamt uit 1967 toen in Ohio een grote brug instortte. Als reactie hierop werd door het congres een plan gemaakt ter inspectie van de staat van alle bruggen. Hieruit bleek vervolgens dat maar liefst 80.000 bruggen gebreken vertoonden. Soms zijn er overigens meerdere incidenten nodig voordat iets extra aandacht krijgt. Dit verschilt per onderwerp (Kingdon, 1984: p. 97).

3.4.3 Wanneer is iets een probleem?

Gebeurtenissen en indicatoren helpen een probleem onder de aandacht te brengen. Dit geeft echter nog geen antwoord op de vraag hoe een probleem gedefinieerd wordt. Welke waarden worden aan een situatie toegekend en wordt het daardoor als probleem erkend? Waar wordt het probleem mee vergeleken en in welke categorie wordt het probleem ingedeeld? Al deze factoren beïnvloeden de perceptie van mensen en daarmee of zij iets wel of niet als probleem erkennen (Scheufele, Tewksbury, 2007) (Kingdon, 1984: p. 110).

I Waarden

Iets is een probleem wanneer de gewenste situatie verschilt van de werkelijke situatie. Wat die wenselijke situatie is, is afhankelijk van welke *waarden* iemand aanhangt. Zo kan zowel de VVD als de PvdA het er bijvoorbeeld over eens zijn dat er een sterk verschil is in de verdeling van inkomen. De vraag is vervolgens of dit als een probleem wordt gezien. De VVD zal neigen naar nee, de PvdA zal neigen naar ja. De situatie wordt dus door beide partijen erkend. Het verschil in ideologie en eigen politieke waarden zorgt er echter voor dat met eenzelfde waarneming door beide partijen op zeer verschillende wijze wordt omgegaan (Stemwijzer, 2012)(Kingdon, 1984).

II Vergelijking

Soms ontstaat probleemvorming uit een *vergelijking*. Het vergelijken van de situatie in eigen land met de situatie in een ander land kan leiden tot ontevredenheid en drang naar verandering. Dit geldt vooral wanneer het gaat om landen die op een bepaald terrein met elkaar concurreren. Wanneer een land ernaar streeft om de grootste landbouwexporteur ter wereld te zijn en het wordt ingehaald door twee concurrenten dan kan dit worden gezien als een teruggang en leiden tot de herziening van beleid. Vergelijkingen kunnen ook worden gemaakt tussen twee momenten in de tijd.

Wanneer de landbouwexport in jaar x bijvoorbeeld lager blijkt te zijn dan in het jaar ervoor dan kan dit als probleem worden gezien wanneer gestreefd wordt naar jaarlijkse groei.

Een ander voorbeeld dat beide aspecten combineert is inkomensongelijkheid. In veel varianten van het basisinkomen wordt dit overigens gezien als iets dat moet worden opgelost.

Inkomensongelijkheid wordt vaak pas als probleem gezien als dit ten opzichte van andere landen toeneemt of ten opzichte van een bepaald jaar is toegenomen (Basisinkomen.nu, 2015)(Kingdon, 1984: p.111)

III Categorieën

Een probleem kan vaak in verschillende *categorieën* worden geplaatst. Een voorbeeld hiervan is de toegankelijkheid van het openbaar vervoer voor gehandicapten. In de jaren '70 werd hier succesvol door activisten in Amerika voor gepleit. Een van de succesfactoren in hun lobby was dat het probleem werd geplaatst in de categorie ongelijkheid. Hadden de activisten het probleem algemener ingestoken en gezegd dat de treinen gemoderniseerd moesten worden dan was de kans dat hun plan op de agenda zou zijn gekomen een stuk kleiner geweest. Een probleem uit de categorie ongelijkheid kan vaak op meer begrip rekenen dan uit de categorie ouderwets (Kingdon, 1984).

3.4.4 De media

Volgens Kingdon (1984) is de invloed van de media op de bepaling van de agenda niet groot. Volgens hem doen de media verslag van iets waar al aandacht voor is of over iets waar we al veel van weten. Andere wetenschappers denken hier anders over en dichtten de media een grotere rol toe. Voor dit onderzoek is het belangrijk om te weten welke rol de media spelen en waarom bepaalde maatschappelijke problemen aandacht krijgen.

I Verbindingsfunctie media

Donald Shaw en Shannon Martin publiceerden in 1992 een onderzoek waarin ze de rol van de massamedia op het publiek debat hebben onderzocht. Volgens Shaw en Martin zijn de massamedia belangrijk in het verbinden van verschillende meningen uit de samenleving. De media geven net genoeg informatie om verschillende groepen ervan te overtuigen dat een onderwerp het bediscussiëren waard is. Volgens hen vertellen de media ons niet wat we moeten vinden, maar waar we wat van moeten vinden (Shaw & Martin 1992: p. 903).

Volgens Shaw en Martin (1992: p. 920) is een van de functies van de massamedia het lang genoeg aandacht geven aan nieuwe ontwikkelingen in de samenleving, totdat mensen zich met deze ontwikkeling gaan identificeren en er genoeg over weten om erover te gaan discussiëren. Een agenderende rol dus.

Volgens Bardoel, Van Vree, Vos en Wijfjes (2002) spelen de media niet alleen een belangrijke rol in de verspreiding, maar vooral in de beleving van informatie. Als informatie simpel en behapbaar is voor het grote publiek dan pikken de media dit makkelijker op. De media willen vooral begrijpelijke en vermakelijke verslaggeving, zodat ze een groot publiek bereiken: meer kijkcijfers, hogere verkoop en meer bereik. Politici spelen hier op in door gebruik te maken van *one-liners*, *soundbites* en sprekende voorbeelden. Deze medialogica kan leiden tot de versimpeling van het probleem, wat vervolgens weer effect heeft op hoe het publiek een probleem beleeft (Bardoel, Van Vree, Vos en Wijfjes, 2002).

II Oude en nieuwe media

Uit de casestudy van Bekkers, Beunders, Edwards en Moody uit 2011 blijkt dat de oude en nieuwe media hand in hand kunnen gaan. In 2007 protesteerden scholieren in Nederland tegen de zogenaamde *1040 uren norm*. Deze norm zou scholen verplichten leerlingen minimaal 1040-uur op school te houden. Dit plan veroorzaakte veel weerstand onder scholieren. Dit leidde uiteindelijk tot groots protest dat veel aandacht kreeg in de traditionele media: televisie, radio en in de kranten. Uiteindelijk werd het protest veelvuldig genoemd in het debat in de Tweede Kamer over het wel of niet invoeren van de 1040-uren norm.

Het succes achter het protest was dat scholieren zich via nieuwe media en communicatietechnieken zoals *YouTube*, *Twitter*, *Facebook* en *Whatsapp* konden mobiliseren. Scholieren konden hun vrienden zo gemakkelijk over het protest informeren, maar ook de protestgroep als geheel kon zich via deze netwerken verenigen. Dit leidde uiteindelijk tot een groot georganiseerd protest dat interessant was voor de traditionele media om te verslaan. Om de werkwijze van de moderne actievoerders te begrijpen is het belangrijk om kennis te hebben van de wijze waarop sociale media en traditionele media elkaar beïnvloeden (Bekkers, Beunders, Edwards & Moody, 2011).

3.5 De oplossingenstroom

De tweede stroom is de oplossingenstroom. In deze stroom zitten de oplossingen voor zowel bestaande problemen als problemen die er nog niet zijn. Oplossingen zijn meestal beleidsmaatregelen of de toepassing van beleidsinstrumenten. In dit onderzoek zal de invoering van een basisinkomen als potentiële oplossing centraal staan (Kingdon: 1984) (Stone, 1988: p. 261).

Figuur 7: De oplossingenstroom (McCurdy, 2007)

3.5.1 Verschillende soorten oplossingen

Stone (1988) onderscheidt verschillende oplossingen/beleidsinstrumenten die de overheid kan toepassen. Volgens haar is het echter een misvatting dat beleid permanent oplossingen kan bieden voor problemen in de samenleving. Zij ziet beleid maken als een voortdurende anticipatie op veranderingen in de samenleving en veranderende politieke omstandigheden.

I Prikkel van burgers

Het eerste instrument van de overheid is het prikkelen van de burger bijvoorbeeld door bepaald gedrag te bestraffen of te belonen. Dit kan op vele manieren. Een vorm van prikkeling die steeds meer aandacht krijgt in de bestuurskunde en die in de commerciële wereld al lang wordt toegepast is *nudging*. De nadruk ligt er hierbij op dat het gedrag van de burger op zowel bewust als onbewust niveau kan worden beïnvloed. Zowel transparant als niet-transparant. Een voorbeeld van niet-transparante sturing op het onbewuste niveau is een energierekening waarbij ook het gemiddelde wijkverbruik wordt vermeld (Hansen & Jespersen, 2013) (Korthagen, 2015) (Stone, 1988).

II Instellen van regels

Het tweede instrument is het instellen van regels. Hoewel gelinkt aan het eerste instrument wordt dit gezien als een aparte beleidsmaatregel (Stone, 1988). Volgens Ostrom (2011) zijn regels een vorm van institutionalisering en hebben ze een sterke invloed op het gedrag van burgers.

III Gebruik van feiten en informatie

Het derde instrument is het gebruik van feiten en informatie om de burgers ergens van te overtuigen. Volgens Stone (1988) is het overtuigen van burgers de kern van democratie. Door de burger van juiste feiten en informatie te voorzien, kan die vervolgens zelf zijn keuze maken.

IV Herverdelen van macht

Het laatste instrument dat als oplossing kan dienen is de herverdeling van *macht*. Hier valt zowel de decentralisering van de overheid onder, zoals privatisering, als het toekennen van bepaalde privileges aan organisaties in het maatschappelijk middenveld (Stone, 1988).

3.5.2 Oersoep

Nu we bekend zijn met de verschillende soorten beleidsinstrumenten die er in de oplossingenstroom zitten, is het belangrijk om nog iets verder op de werking van de oplossingenstroom in te zoomen. Volgens Kingdon (1984) bestaat er een oersoep van oplossingen die op zoek is naar problemen. Problemen zoeken andersom ook een passende oplossing. De variëteit aan oplossingen in deze stroom is groot en veel daarvan worden ook overwogen. De uiteindelijke oplossing die uit de stroom naar voren komt, is vaak een beleidsvoorstel dat een combinatie van eerder overwogen oplossingen en ideeën bevat (Kingdon, 1984, p.124).

Volgens Kingdon is de oplossing die uit de oersoep komt inhoudelijk meestal een weloverwogen idee. Macht en lobbyisme in de keuze voor het uiteindelijke beleid spelen zeker een rol, maar volgens Kingdon is dit relatief beperkt. Volgens hem heeft wetenschappelijk onderzoek een grote invloed op welke oplossing de aandacht krijgt en naar boven komt drijven (Kingdon, 1984: p. 127).

3.6 Criteria voor overleving

Over het algemeen zijn de oplossingen die overleefd blijven, dus een combinatie van een aantal eerdere ideeën. Toch blijft de vraag staan wat nu de criteria zijn die bepalen of een idee deel gaat uitmaken van de uiteindelijk voorgestelde oplossing.

Kingdon (p.131) onderscheidt een drietal verschillende criteria. Wanneer een beleidsvoorstel aan een of meerdere van deze punten niet voldoet, moet het herbewerkt worden en opnieuw worden voorgesteld, wil het overleven. De criteria voor overleving zijn: 1. de technische haalbaarheid, 2. de waardeacceptatie en 3. de anticipatie op toekomstige beperkingen.

3.6.1 De technische haalbaarheid

Een voorstel moet goed uitgewerkt zijn, wil het uiteindelijk in de praktijk kunnen werken. Daarnaast is een goede uitwerking van een idee ook essentieel om anderen te overtuigen. Degenen die het plan voorstellen moeten zijn voorbereid op kritische vragen en de technische details kennen. Als dit niet zo is, bestaat het risico dat anderen tekortkomingen zien in je plan, waardoor het weer terug moet naar de tekentafel en de geloofwaardigheid van het plan direct ondermijnd is. Dit maakt het lastig om op de politieke agenda te overleven (Kingdon 1984).

3.6.2 De waardeacceptatie

Beleidsvoorstellen die willen overleven in de oplossingenstroom moeten qua waarden die ze vertegenwoordigen overeenkomen met de waarden van de politici, ambtenaren en specialisten die het plan uiteindelijk moeten uitvoeren en verdedigen. Zij moeten het plan efficiënt, rechtvaardig en realistisch vinden. Een heel ambitieus plan kan met scepsis worden ontvangen. Is het realistisch?

Wegen de kosten op tegen de eventuele baten en worden de juiste mensen hiermee wel geholpen? Daarnaast kan het problematisch zijn wanneer een plan ideologisch sterk afwijkt van de politieke of bestuurlijke cultuur in een land. Zo vertelt Kingdon (1984) dat plannen die pleiten voor het vergroten van de overheid voor de gemiddelde Amerikaan en daarmee de gemiddelde Amerikaanse ambtenaar ver afstaan van hun waarden. In Frankrijk zou een dergelijk plan veel sneller worden geaccepteerd. Wil een plan overleven, dan speelt ook aanpassing aan en anticipatie op de bestaande cultuur een rol (Kickert, 1994).

3.6.3 Anticipatie op toekomstige beperkingen

Een plan wordt zelden in zijn oorspronkelijke vorm voorgesteld of uitgevoerd. Wil het plan overleven dan moet het anticiperen op de beperkingen die op het plan kunnen worden gelegd.

Een veel voorkomende beperking van een plan is een budgettekort. Wanneer het niet lukt om de kosten van een plan dusdanig te begrenzen dat het binnen acceptabele financiële normen valt, is de kans aanwezig dat het plan niet doorgaat. Hoe goed het idee op andere gebieden ook is.

Een tweede test die een beleidsvoorstel moet doorstaan is de publieke opinie, die erop zal reageren. Afhankelijk van het beleidsvoorstel en de verwachte aandacht hiervoor kan het publiek variëren van het gehele electoraat tot kleinere belangengroepen in de samenleving. Op bijvoorbeeld een voorstel om de belasting te verhogen zal door een veel grotere groep worden gereageerd dan op een voorstel voor een jachtverbod.

Wanneer het antwoord op de verwachte publieke opinie ontbreekt, bestaat ook hier de kans dat vroegtijdig wordt afgezien van een plan (Kingdon 1984).

De derde en laatste beperking waarmee de voorstanders van een idee rekening moeten houden bij indiening is de welwillendheid van politici om het idee te ondersteunen. Kingdon (1984) beschrijft hoe plannen al in een vroeg stadium werden ingetrokken, omdat bij een inventarisatie bleek dat weinig politici iets in het plan zagen. Dit vermindert de kans dat het idee uiteindelijk zal worden opgepikt. Ook hierdoor kan een plan voortijdig worden ingetrokken. Een plan moet dus flexibel zijn.

3.7 De politieke stroom

Los van opiniemakers, specialisten en ambtenaren die oplossingen hebben en los van welke problemen onder de aandacht van het publiek zijn, bestaat er de politieke stroom. Onder de politieke stroom vallen alle bestuurders en politici die nodig zijn om beleid erdoor te krijgen. Zonder hun steun gaat het plan niet door. Deze bestuurders en politici staan op hun beurt onder invloed van de publieke opinie, actiegroepen, maar ook van de campagne rondom en uitslag van verkiezingen. Naast de erkenning van iets als probleem of als oplossing is genoeg politiek draagvlak essentieel (Kingdon, 1984, p. 145).

Figuur 8: De politieke stroom (McCurdy, 2007)

3.7.1 De publieke opinie en het publiek belang

De publieke opinie is een zeer veranderlijk en moeilijk definieerbaar begrip. Toch proberen politieke partijen continu te peilen “wat er leeft in het land”. Voor hen is dit belangrijk, omdat de publieke opinie mede bepaalt hoe gemakkelijk er politieke steun voor een bepaald idee zal zijn en daarmee hoe gemakkelijk (of moeilijk) het door te voeren zal zijn (Kingdon 1984: p. 147, p. 194).

Volgens Deborah Stone (1988) gaat een groot deel van de discussies die politici voeren over de vraag wat het publiek belang is en hoe dit begrip gedefinieerd dient te worden. Het publiek belang kan volgens Stone datgene zijn wat bepaalde groepen in de samenleving belangrijk vinden, zoals bijvoorbeeld goed onderwijs en een veilige leefomgeving, maar het publiek belang kan ook worden gedefinieerd als datgene waar een meerderheid van de burgers het over eens is. Het is voor politici belangrijk te kunnen verantwoorden waarom iets goed is voor de samenleving (Stone, 1988: p. 21).

3.7.2 De invloed en kracht van lobbygroepen

Stone (1988: p. 23) noemt ook het belang voor de politiek van het contact met lobbygroepen. Lobbygroepen zijn volgens Stone belangrijk om drie redenen:

1. Individuen horen bij instituties en organisaties, zelfs als ze daar niet officieel lid van zijn. Bijvoorbeeld als belastingbetaler, klant, student of kiezer. De meningen van deze individuen worden gevormd en verkondigd door lobbygroepen.
2. Het maken van beleid gaat niet alleen om het komen tot een gezamenlijke oplossing, maar ook tot de strategische vorming van allianties om meerderheden te krijgen. Onderhandelen met lobbygroepen is daarom efficiënter, omdat lobbygroepen worden gevormd door een verzameling van personen (Stone, 1988: p23).
3. Tot slot zijn lobbygroepen belangrijk, omdat beleid in een democratie nooit door een individu bepaald wordt. Voor beleid moet draagvlak gevonden worden bij burgers, bedrijven, het maatschappelijk middenveld en andere betrokkenen. Politiek en bestuur gaan daarom in gesprek met groepen die buiten hen zelf staan om legitimiteit voor de te varen koers te verkrijgen. Daarnaast worden ministers en beleidsmakers beïnvloed door de publieke opinie, waar groepen weer hun invloed op hebben (Stone 1988: p. 26, p. 27).

3.7.3 Coalities

In de politiek helpt het wanneer partijen met elkaar samenwerken en een coalitie vormen om gezamenlijk steun voor een plan te vinden.

Volgens Sabatier (2007) kunnen coalities gevormd worden op basis van drie vormen van overeenstemming: *deep core*, *policy core* en *the secondary core*. Een coalitie die gebaseerd is op overeenstemming op de *deep core* heeft eenzelfde mensbeeld, deelt dezelfde kijk op de samenleving en deelt ook dezelfde ideologische overtuiging. Overeenstemming op *policy core* niveau is gebaseerd op praktische en oplossingsgerichte waarden. Overeenstemming gebaseerd op de *secondary core* is het meest veranderlijk, doordat mensen bijvoorbeeld meer kennis opdoen. Hoe dieper de overeenstemming over de ideologische waarden van een idee, hoe sterker en duurzamer de coalitie. Externe gebeurtenissen of maatschappelijke veranderingen zullen een coalitie dan niet zo snel uit elkaar drijven (Sabatier, 2007). Volgens De Wispelaere (2015) zijn er vier factoren die de sterkte en duurzaamheid van een coalitie voorspellen. Deze zullen hieronder worden toegelicht.

I Het risico van een coalitie omtrent een abstract idee

Voorstanders van het basisinkomen geven vaak als argument voor succesvolle doorvoering van het basisinkomen dat er zowel voor linkse als rechtse partijen grote voordelen aan het plan kleven (Volkskrant, 2014). Dit is echter ook gelijk het grote risico. Deze brede coalitie is alleen mogelijk omdat het idee voor het basisinkomen vaak nog erg abstract is. Wanneer het plan voor een basisinkomen concreet moet worden vormgegeven om uiteindelijk te worden omgezet in beleid zijn er cruciale keuzes die gemaakt moeten worden. De invulling van deze keuzes zou de coalitie weleens uit elkaar kunnen drijven of leiden tot een onbevredigend resultaat. De keuze of het basisinkomen bijvoorbeeld maandelijks of een keer per jaar moet worden uitgekeerd is al een lastige keuze. Nog intensiever zal naar alle waarschijnlijkheid de discussie worden over de uiteindelijke hoogte van het basisinkomen. Moet de hoogte bijvoorbeeld komen te liggen op de armoedegrens, het huidige bijstandsniveau, het minimumloon of gewoonweg zo hoog mogelijk? Ook de vraag of iedere inwoner recht heeft op het basisinkomen of dat hier een leeftijds-of verblijfsvergunningseis aan verbonden moet zijn, zijn politiek gevoelige vragen (De Wispelaere, 2015).

II De waarde van politieke steun

Zelfs ondanks potentieel politiek enthousiasme voor het basisinkomen is het volgens De Wispelaere (2015) de vraag wat dit nu werkelijk waard is. Ergens steun voor uitspreken is volgens hem vrijblijvend. De vraag is of een politieke partij ook echt zal strijden voor het plan wanneer het erop

aankomt. Volgens De Wispelaere (2015) is het idee dat het uitspreken van steun door maatschappelijk en politieke actoren ook gelijk bijdraagt aan de bouw van een stabiele coalitie achterhaald. Het uitspreken van steun zonder commitment noemt hij goedkoop. Als voorbeeld hiervan noemt hij de Europese Groene partijen. De meeste Groene partijen ondersteunen weliswaar het basisinkomen, maar zijn vrijwel allemaal kleine oppositiepartijen.

De optimist zal zeggen dat de partijen er in ieder geval voor zorgen dat er aandacht voor het plan blijft en wie nu klein is kan groot worden. Volgens De Wispelaere (2015) zijn dit terechte punten, maar wordt er impliciet wel vanuit gegaan dat steun blijvend is. Zonder politieke verantwoordelijkheid zijn er weinig politieke risico's verbonden aan het steunen van het basisinkomen. Van een oppositiepartij wordt vaak minder verwacht een plan echt te verdedigen.

III Het belang van politiek imago

Naast de waarde van politieke steun, kan politieke steun soms contraproductief werken. Steun van de ene partij voor het basisinkomen kan andere partijen afschrikken. Zo kunnen organisaties die voor een basisinkomen pleiten, maar gericht zijn op ondernemerschap en liberale waarden socialistische organisaties afschrikken en andersom. Ondanks dat ze in beginsel allebei voor een basisinkomen zijn, kan de steun van de ene partij ervoor zorgen dat de andere partij niet meer met het idee geaffilieerd wil worden. Het imago van de voorstanders van een plan doet er in sommige gevallen dus meer toe dan het werkelijke plan (De Wispelaere, 2015).

IV De invloed van verkiezingen

Ook is het de vraag hoe hoog een partij een bepaald ideaal, zoals het idee van een basisinkomen, op haar prioriteitenlijst heeft staan wanneer ze moet gaan onderhandelen. De nieuwe Spaanse partij Podemos is wat dat betreft een interessant voorbeeld. Vanaf de oprichting had de partij zich voorstander verklaard van het basisinkomen. Toch deed de partij in haar economische manifest in november 2014 (dat als leidraad moest dienen voor de verkiezingen van december 2015), tot grote consternatie van de trouwe achterban, geen enkele verwijzing meer naar het basisinkomen. De partijtop verklaarde het basisinkomen als een doel voor de lange termijn (Basisincome.org, 2015). Volgens De Wispelaere (2015) is de simpele verklaring hiervoor dat Podemos in zijn poging om een brede volkspartij te worden het basisinkomen niet geschikt vindt, omdat het de massa zou afschrikken. De invloed van verkiezingen en de eventuele mogelijkheid tot regeringsdeelname kan een politieke partij dus verleiden om van haar idealen af te stappen. Wanneer een politieke partij zich weinig aanpast aan de kiezer loopt ze het risico zetels en daarmee macht en invloed te verliezen (Kingdon, 1984).

3.8 Policy entrepreneurs

Nu de betekenis van de verschillende stromen helder is, is het belangrijk om ons te verdiepen wie de personen zijn die de stromen bij elkaar proberen te brengen en hoe zij te werk gaan: policy entrepreneurs.

Figuur 9: Policy entrepreneur (McCurdy, 2007)

3.8.1 Wat zijn policy entrepreneurs?

Policy entrepreneurs zijn personen die actief hun tijd, energie, netwerk, reputatie of geld investeren om een bepaald standpunt te promoten en op (of van) de politieke agenda te krijgen. De acties van de policy entrepreneur kunnen zowel een privaat belang dienen (het aan de man brengen van een nieuw product of het binnenhalen van subsidie voor de organisatie) als een publiek belang (pleiten voor een kleinere of grotere overheid of bepaalde sociale hervormingen). Daarnaast kunnen policy entrepreneurs zowel progressief als conservatief zijn en dus zowel lobbyen voor een verandering van

de status quo of juist voor het behoud daarvan. Ook kunnen policy entrepreneurs zowel vanuit formele posities binnen organisaties binnen het systeem handelen als vanuit informele posities uit eigen naam of organisaties buiten het officiële systeem (Cohen, 2012) (Kingdon, 1984: p.179). Een policy entrepreneur kan een actievoerder zijn, een consultant, een manager uit het bedrijfsleven, een investeerder et cetera. Wat policy entrepreneurs delen, is dat ze een belang hebben en zich actief inzetten om beleid of wetgeving te laten creëren dat dit belang dient. De strategie van een policy entrepreneur is dat hij of zij actief probeert de problemenstroom, oplossingenstroom of politieke stroom te verbinden. Om een succesvol policy entrepreneur te zijn, dient hij of zij wel over bepaalde kwaliteiten te beschikken.

I Expertise

Hij of zij moet een expert zijn op het gebied waarvoor wordt gelobbyd. De Policy entrepreneur moet kennis van zaken hebben en op de hoogte zijn van de nieuwste ontwikkelingen. Daarnaast moet hij of zij deze technische kennis kunnen omzetten in begrijpelijke taal, zodat zijn of haar gesprekspartners begrijpen wat de policy entrepreneur bedoelt. Dit is een belangrijke vertaalslag, die het verschil kan maken of een policy entrepreneur succesvol kan vragen en uitleggen wat hij wil (Kingdon, 1984: p. 180).

II Politiek netwerk

Een policy entrepreneur kan alleen succesvol zijn wanneer hij of zij de juiste mensen kent om het idee aan over te brengen. Hij of zij dient daarom te beschikken over een breed netwerk, met ook politieke connecties. Daarnaast moet hij ook over de sociale vaardigheden beschikken om dit netwerk te onderhouden. Ook zijn onderhandelingsvaardigheden belangrijk: iets aanbieden aan iemand uit je netwerk en daar op gepaste wijze iets voor terug durven te vragen (Kingdon, 1984: p. 181).

III Volharding

De derde en laatste kwaliteit is volharding. Een groot deel van het werk bestaat uit het schrijven van "position papers", e-mailen, het sturen van brieven, bellen, inlezen, informatie inwinnen, een presentatie voorbereiden, agenda's van 'targets' bijhouden et cetera. Al deze taken kosten energie en tijd. Daarnaast moet een policy entrepreneur ook goed met tegenslag kunnen omgaan, omdat geïnvesteerde energie niet garant staat voor succes. Ook moet de policy entrepreneur altijd bereid zijn om tijd vrij te maken om bij belangrijke afspraken en vergaderingen te zijn. Ook als dit de planning erg omver schept of ten koste gaat van vrije tijd (Cohen, 2012)(Kingdon, 1984, p.179).

3.9 Framing en standaardargumentatie

Er zijn veel manieren om een verhaal te vertellen. De manier waarop, de framing van het verhaal, bepaalt vaak de overtuigingskracht ervan. Het begrip zal hier verder worden beschreven en aan de hand van voorbeelden worden toegelicht. Daarna zullen standaardargumenten worden besproken die vaak in politieke debatten worden gebruiken.

3.9.1 Overtuigen met behulp van framing

Om de kans te vergroten dat er vanuit de politiek en ambtenarij aandacht komt voor een bepaald probleem en de bijbehorende oplossing maken policy entrepreneurs vaak gebruik van framing om hun verhaal zo overtuigend mogelijk over te brengen. Het doel van de policy-entrepeneur is om de invalshoek van het politiek en maatschappelijk debat te bepalen, zodat het belang van de policy entrepreneur zo gunstig mogelijk naar voren komt..

Volgens Van Twist en Terlouw (2014) zijn symbolen in de vorm van taal essentieel in framing en het bewerkstelligen van veranderingen. Een wereld waarin iedereen elkaar gelijk begrijpt is een utopie. Een belangrijke voorwaarde voor succesvolle communicatie is dat taal zodanig wordt gebruikt dat het ervoor zorgt dat de boodschap begrijpelijker en interessanter wordt. Iets in een verhalende vorm

vertellen, het gebruik van metaforen en je boodschap aanpassen aan je publiek zijn essentieel bij elke verandering. Verandering vergt veel overtuigingskracht. (Van Twist en Terlouw, 2014). Framing bepaalt de invalshoek van waaruit iets bekeken wordt en probeert bewust bepaalde associaties en emoties via die invalshoek op te wekken (Stone, 1988) (Tversky & Kahneman, 1981).

In de framing van een probleem zitten altijd belangen verweven. Er bestaat volgens Stone (1988, p. 231) niet zoiets als een neutrale, a-politieke framing van een probleem. Zelfs feiten zijn volgens Stone nooit volledig neutraal. De feiten die in een debat gebruikt worden (en welke niet!) zijn altijd een politieke keuze of interpretatie. De leidende probleemdefinitie bepaalt de focus en wat er op het spel staat. Het bepaalt hiermee ook de mogelijkheden tot vorming van potentiële allianties. Zelfs als een policy window geopend is, kan het door succesvolle framing weer sluiten of juist langer openblijven. De mate waarin policy entrepreneurs actief proberen bovenstaande (1988, p. 309) technieken te gebruiken is dus van invloed op het gehele politieke agendaproces (Kingdon, 1984).

3.9.2 Klassieke voorbeelden van framing

Het volgende gedeelte van deze paragraaf zal een overzicht geven van voorbeelden van standaard framing van grote idealistische ideeën door voor- en tegenstanders. Dit overzicht is belangrijk, omdat het later in dit onderzoek helpt bij de (h)erkenning van standaardargumenten en framing in het Nederlands politiek en maatschappelijk debat over het basisinkomen. Dit helpt om te identificeren hoe het politieke agendaproces van het basisinkomen in Nederland hierdoor wordt beïnvloed.

I Historische voorbeelden van reacties op grote beleidsveranderingen

In de geschiedenis is het vaak voorgekomen dat grote beleidsmatige veranderingen, voordat ze werden ingevoerd, veel weerstand opriepen en werden weggezet als utopische of zelfs gevaarlijke idealen.

Klassiek voorbeeld hiervan is de discussie over de afschaffing van de slavernij in Amerika aan het eind van de 18^e eeuw. Tegenstanders hiervan wezen op de economische schade en risico's die dit met zich mee zou brengen en hun claim dat slaven zonder de bescherming van hun eigenaren uiteindelijk zelfs slechter af zouden zijn (Higgs, 2009).

Een ander voorbeeld is de invoering van het vrouwenkiesrecht in de 20^e eeuw. Ook dit riep onder veel conservatieven weerstand op. Ook in Nederland, waar Allesta Jacobs na de afwijzing door de gemeente Amsterdam om haar op de kieslijst te plaatsen het boegbeeld werd van de Nederlandse vrouwenbeweging. De argumenten die de conservatieve Nederlandse elite van mannen gebruikte om vrouwen niet op de kieslijst te plaatsen waren onder andere: *kiesrecht is onvrouwelijk en dus zou een 'echte' vrouw nooit kiesrecht willen bezitten en de man is van nature verstandiger dan de vrouw* (Atria, 2013).

Een recent voorbeeld van een grote voorgestelde beleidsmatige verandering in Nederland die het juist niet heeft gehaald is de kilometerheffing. Tegenstanders hiervan wezen naast het gevoel van onrecht dat zij voelden onder andere op de aantasting van de privacy van automobilisten die de voorgestelde kastjes in auto's zouden veroorzaken en de hoge kosten van het innen van de heffing. Er werd zelfs een petitie aangeboden tegen de invoering van de kilometerheffing. Uiteindelijk zou Camiel Eurlings na veel weerstand tegen het plan van de ANWB en de Telegraaf het plan wegens 'de complexe uitvoer intrekken' (Volkskrant, 2009) (Van Joolen, 2010).

Zoals uit deze drie voorbeelden wel blijkt, kunnen politieke en bestuurlijke hervormers veel weerstand op hun pad tegenkomen.

II Historische framing van het basisinkomen

Een sterk voorbeeld van framing in een debat over het thema basisinkomen was de behandeling van een radicale hervorming van de sociale zekerheid begin jaren '70 in Amerika onder het bewind van Nixon. Dit plan, het *Family Assistance Plan*, dat sterke gelijkenissen vertoonde met het basisinkomen, alleen het uit te keren bedrag was bescheiden. Het plan had in het Huis van Afgevaardigden een twee derde meerderheid behaald. Het plan strandde echter in de financiële commissie van de

senaat, omdat zowel conservatieven als liberalen tegenstemden. Een belangrijke reden daarvoor (naast de geclaimde financiële risico's van het plan) was dat de experimenten zouden hebben aangetoond dat het aantal echtscheidingen was gestegen bij gezinnen die het basisinkomen hadden ontvangen. Dit frame werd door de policy entrepreneurs continu over het plan gelegd. Uiteindelijk kwam het plan niet door de senaat. Jaren later bleken de data waarop dit frame was gebaseerd onbetrouwbaar (Neyfakh, 2014)(De Correspondent, 2015).

III Standaard conservatieve argumentatie

De beroemde socioloog Albert Hirschman (1991) heeft een model ontwikkeld dat ontleedt op welke manier een utopie vaak negatief wordt weggezet. Volgens hem zijn de argumenten van tegenstanders tegenover grote sociale veranderingen regelmatig te onderscheiden in drie terugkerende vormen: 1. *futiliteit* (het is niet mogelijk), 2. *gevaar* (te grote risico's) en 3. *perversiteit* (het tegenovergestelde wordt bereikt). Het *gevaar* argument wordt vaak gecombineerd met een zogenaamde *synecdoche*. Wanneer politici hier gebruik van maken in een speech dan wordt een incident gepresenteerd als de aantoning van een structureel probleem. Dit incident wordt dan gebruikt als 'horrorverhaal' om de aandacht van het publiek te trekken en daarmee de legitimiteit van een geheel systeem in twijfel te trekken. *Synecdoches* worden vaak gebruikt in discussies over de welvaartsstaat (Stone, 1988: p 146).

Het *perversiteitargument* wordt ook weleens verpakt als *change is only an illusion story*. In dit narratief wordt benadrukt dat het slechts lijkt dat dingen beter (of slechter) worden, maar dat dit komt door verkeerde interpretatie van statistieken. Volgens Hirschman (1991) zijn deze drie argumentatietypen de basis van een groot deel van de conservatieve retoriek. Opvallend is dus dat deze argumenten vooral de oplossing zelf aanvallen. Volgens Hirschman tonen deze argumenten veel gebreken, zijn ze te simplistisch en gaan ze het daadwerkelijke, inhoudelijke debat uit de weg.

IV Standaard progressieve argumentatie

Aan de andere kant zijn mensen met een progressieve instelling volgens Hirschman (1991) ook geneigd om volgens een bepaald standaard patroon een idee te omarmen. Volgens Hirschman zien progressieve mensen vaak vooral alleen de voordelen van een hervorming en zien ze niet altijd dat een hervorming soms ook juist een remmende invloed kan hebben op een ander beleidsterrein of een ongewenst effect teweeg kan brengen. Dit noemt hij de 1. *synergie illusie*. Ook Godfried Engbersen (2009) constateert die neiging soms bij beleidsmakers en spreekt van 'fatale remedies'. Het tweede standaardargument noemt Hirschman (1991) het 2. *de-geschiedenis-is-aan-onze-zijde-argument*. Dit wordt vaak gebruikt om voorafgaande gebeurtenissen in de geschiedenis te presenteren als een opmaat naar deze verandering. Er wordt dan een onterecht causaal verband getrokken tussen eerder ontwikkelingen en het plan waar de tijd nu rijp voor zou zijn. Een teleologisch argument dus. Dit komt terug in *the story of helplessness and control*. In dit narratief wordt een beeld geschetst dat de situatie slecht is en dat hier tot voor kort niets aan te doen was, maar dat dit nu veranderd is. Volgens Stone (1988: p. 143) schuilt het succes van deze verhaaltechniek erin dat mensen de vrijheid en mogelijkheid om iets op te lossen als een fundamentele waarde zien.

Ten derde betreft Hirschman (1991) progressieve mensen er vaak op dat ze 3. *een onvermijdbaar gevaar* beschrijven dat nu bestreden moet worden "voordat het te laat is.". Dit komt terug in de *story of decline*. Er wordt een beeld geschetst dat het steeds slechter gaat en dat een ramp alleen kan worden voorkomen wanneer er wordt ingegrepen (door de politicus in kwestie). Vaak wordt in het begin van dit narratief een opsomming van feiten en grafieken gebruikt, waaruit zou blijken dat de situatie slecht is (Stone, 1988: p. 138).

Volgens Hirschman kennen ook deze progressieve "standaard" argumenten net zoals als de conservatieve argumenten hun gebreken. Volgens hem zijn deze argumenten net zo simplistisch.

3.10 Policy windows

Wanneer een idee zowel in de problemenstroom, als in de oplossingenstroom wordt erkend en er in de politieke stroom een sterke coalitie voor het idee is, staan alle seinen op groen en opent zich een policy window. Wanneer een policy window open is, wordt er door de verantwoordelijke bestuurders en politici serieus gekeken om beleid of wetgeving te maken omtrent het idee dat de politieke agenda heeft bereikt. (Kingdon, 1985, p.165).

Policy Window

Figuur 10: Policy Window (McCurdy, 2007)

3.10.1 De tijdelijkheid van een open policy window

De opening van een policy window is echter slechts een momentum. Het is maar beperkte tijd open. Er moet dus snel worden gehandeld. Wanneer dit niet gebeurt, kan het window weer sluiten zonder dat er nieuw beleid in werking is gezet.

Er zijn een aantal oorzaken waardoor een window kan sluiten zonder dat er overeenstemming is bereikt over nieuw beleid. Sluiting van een policy window wordt veroorzaakt doordat een van de drie stromen anders gaat stromen en dus niet meer gekoppeld is met de andere twee.

De eerste oorzaak is dat het de voorstanders van het plan ondanks alle geïnvesteerde tijd en energie niet lukt om tot een doorbraak te komen en het daarom opgeven.

De tweede oorzaak is dat de aandacht voor de crisis of gebeurtenis waardoor het window opende, vervaagt. Hoe erg een ramp ook is, mensen verleggen op den duur hun aandacht toch weer naar andere onderwerpen, die op dat moment als urgenter worden ervaren.

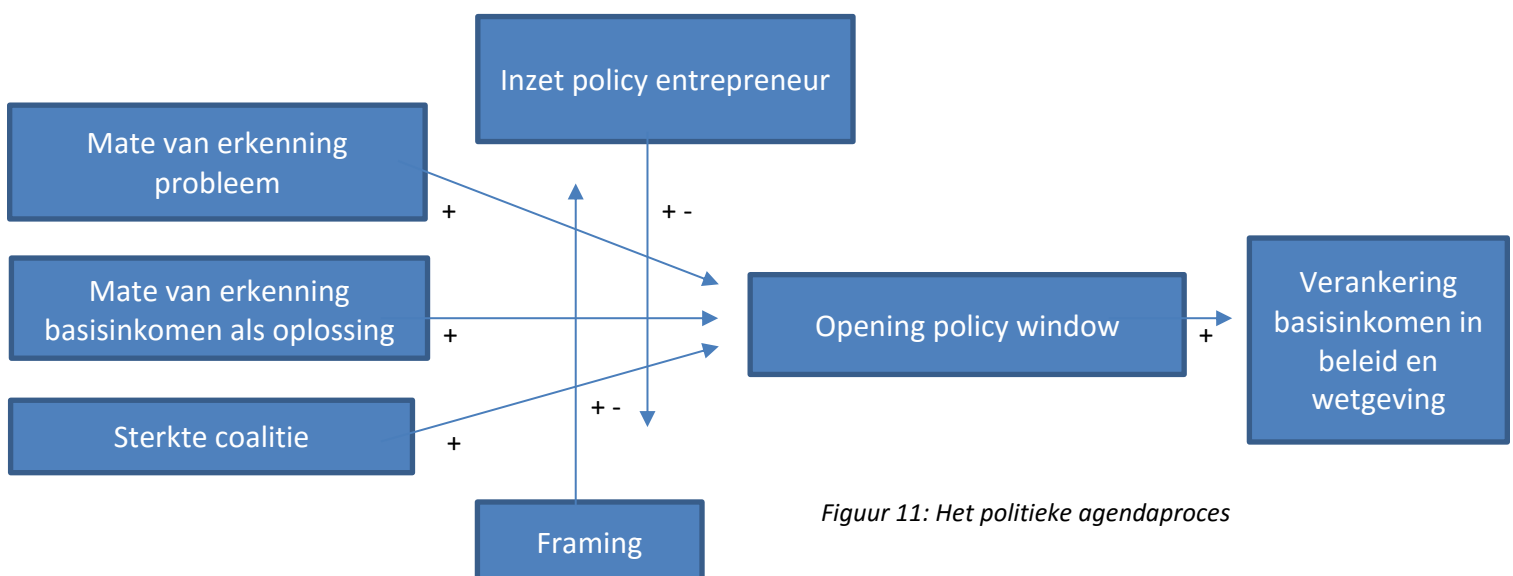
De derde oorzaak is dat de ambtenaren, politici of bestuurders die voor een plan pleitten ook weer kunnen vertrekken. Bijvoorbeeld door ontslag, verloren verkiezingen, pensioen of het vinden van een andere baan: de politieke stroom verbindt niet meer.

Tot slot kan het window sluiten doordat er geen alternatief of compromis voor het plan wordt gevonden. Hierdoor kunnen de onderhandelingen vastlopen (Kingdon 1984: p. 169, 170).

3.11 Conceptueel model

Op basis van het theoretisch kader is het onderstaande conceptueel model gemaakt. Dit model geeft schematisch weer wat, op basis van het theoretisch kader, in het politieke agendaproces moet gebeuren voordat het basisinkomen in beleid en wetgeving zal worden verankerd.

Het politieke agendaproces

Figuur 11: Het politieke agendaproces

Uitleg

Wanneer een nieuw idee ontstaat, komt het in de drie verschillende stromen terecht.

Of het basisinkomen in de *problemenstroom* wordt erkend, hangt af van de aanwezigheid van indicatoren die erop wijzen dat het idee een relevant erkend probleem adresseert, dat het aansluit op een gebeurtenis of dat de media er aandacht aan besteden.

Of het basisinkomen in de *oplossingenstroom* wordt erkend, hangt af van de mate waarin het erkend wordt als potentiële oplossing voor de eerder genoemde problemen. Dit hangt af van de technische haalbaarheid van het plan, of het basisinkomen overeenkomt met de normen en waarden van mensen, en tot slot hangt het ervan af of het basisinkomen anticipeert op toekomstige beperkingen zoals een kleiner beschikbaar budget, een veranderende publieke opinie en nieuwe politieke verhoudingen bijvoorbeeld door verkiezingen.

Of het basisinkomen aansluiting vindt in de *politieke stroom* hangt af van de sterkte van de coalitie die voor het idee pleit. Dit wordt bepaald door de grootte van de coalitie en het politiek en bestuurlijk gewicht van de coalitie, haar strijdbaarheid, de mate waarin het doel concreet is geformuleerd en tot slot de steun van de publieke opinie.

Policy entrepreneurs proberen door middel van hun inzet actief de verschillende stromen te verbinden. Dit doen ze door hun tijd, energie, netwerk, reputatie of geld te investeren in de promotie van het basisinkomen. Een policy entrepreneur kan het proces zowel vertragen als versnellen. Policy entrepreneurs hebben daarom een intermediërend effect.

Daarnaast vindt *framing* plaats. Zowel voor- als tegenstanders kunnen het maatschappelijk en politiek debat dusdanig framen dat overwegend de voordelen of juist nadelen van het basisinkomen naar voren komen. Ook dit kan de koppeling versnellen of vertragen en werkt intermediërend.

Wanneer de stromen gekoppeld zijn, opent het *policy window* en zal er serieus door de politieke en bestuurlijke top gediscussieerd worden om het basisinkomen in beleid of wetgeving vast te leggen. Een policy window blijft niet voor altijd open. Het kan na verloop ook weer sluiten als er niet op tijd een akkoord wordt bereikt. In dat geval begint het proces opnieuw.

3.12 Operationalisatie

Op basis van het theoretisch kader en de probleemstelling zijn codeerschema's ontwikkeld (zie bijlage 2). Deze codeerschema's zijn gebruikt om bij de voorbereiding en analyse van interviews, en de analyse van bestaand materiaal de belangrijkste indicatoren van de variabelen uit het conceptueel model te meten. De codes die gebaseerd zijn op het theoretisch kader zijn gesloten gecodeerd en stonden dus van te voren vast.

De problemen- en oplossingenstroom zijn in twee dimensies opgedeeld. De dimensies zijn hier *de aard van het probleem/de oplossing* en *de grondslag van erkenning van het probleem/de oplossing*. Er is immers een verschil tussen het probleem/de oplossing dat een respondent noemt en de uitleg waarom hij of zij dit als een probleem/oplossing ziet. De aard van het probleem/oplossing, oftewel de problemen/oplossingen die door de respondenten werden genoemd zijn open gecodeerd. De oorzaak hiervan is dat er van te voren weinig theoretische onderbouwing was, welke problemen/oplossingen door de respondenten zouden worden genoemd. Hierdoor was het ook afwachten wat de indicatoren zouden zijn. Wel kon op basis van de probleemstelling worden bedacht wat voor soort vragen gesteld moesten worden om deze onbekende indicatoren te leren kennen. De grondslagen van erkenning van het probleem/de oplossing zijn gesloten, op basis van het theoretisch kader, gecodeerd.

Uiteindelijk is in de codering een scheiding aangebracht tussen het onvoorwaardelijk basisinkomen en de gemeentelijke experimenten. De reden hiervoor was dat gedurende de interviews steeds meer de verschillen tussen deze twee onderwerpen naar voren kwamen.

De respondenten zijn in categorieën onderverdeeld om meer overzicht aan te brengen. De categorieën zijn: *landelijke politici, lokale politici, sociaal ondernemers* en *overig*.

Tot slot zijn de gemeten indicatoren onderverdeeld in drie waarden: *positief, negatief* en *neutraal*. *Positief* betekent dat de indicator wordt bevestigd en/of wordt erkend als relevant. *Negatief*

betekent dat de indicator wordt ontkend of dat deze wordt erkend als irrelevant. Bij neutraal wordt de indicator genoemd, maar wordt het noch bevestigd of ontkend en ook niet erkend als relevant of irrelevant. Op de verschillende dimensies van de variabelen, de scheiding tussen het onvoorwaardelijk basisinkomen en de gemeentelijke experimenten, de verdeling van de respondenten over verschillende categorieën en de drie waardes die een indicator kon aannemen zal in de empirische hoofdstukken 5 en 6 over de voor-en tegenstanders van het basisinkomen en de problemen- en oplossingenstroom verder worden ingegaan. De uiteindelijke codeerschema's zijn te vinden in bijlage 2. Voorbeelden van coderingen worden beschreven in bijlage 3.

Hoofdstuk 4 – Methodologie

In dit hoofdstuk zullen de onderzoeksstrategie, de methode van dataverzameling en de technieken van analyse worden beschreven. Tot slot zullen de betrouwbaarheid en validiteit van het onderzoek kritisch worden beschouwd: In hoeverre is dit onderzoek herhaalbaar en transparant? Wordt er gemeten wat er moet worden gemeten? En in welke mate kan er gegeneraliseerd worden?

4.1 Onderzoeksstrategie

Als onderzoeksstrategieën is gekozen voor de *Casestudy* en *Bestaand Materiaal*. Dit onderzoek is vooral van kwalitatieve aard. Bij de analyse zijn echter ook kwantitatieve technieken gebruikt. Dit onderzoek is een combinatie van volledig kwalitatieve dataverzameling en een combinatie van kwalitatieve en kwantitatieve technieken van analyse.

Het voordeel van de *Casestudy* als strategie is dat er diep wordt ingezoomd op een onderwerp en dat de focus ligt op gedetailleerde informatie en een rijke beschrijving. Deze strategie is gebruikt ter beantwoording van de empirische deelvragen. Dit onderzoek concentreert zich op het politieke agendaproces van het basisinkomen in Nederland. Dat is de centrale casus. Daarnaast zal er echter worden ingezoomd op een viertal lokale casussen, waarin gemeenten met een vorm van basisinkomen of met een andere uitvoering van de bijstand willen experimenteren.

Het gebruik van de strategie *Bestaand Materiaal* is belangrijk geweest voor het niet-empirische gedeelte van dit onderzoek. Dit is het vooronderzoek, de inleiding, het theoretisch kader en het beschrijven van de geschiedenis van het basisinkomen. Bij bestaand materiaal wordt teruggegrepen op reeds bestaande bronnen (Van Thiel, 2011).

4.2 Methode van dataverzameling

De voornaamste methode van dataverzameling is het afnemen van interviews geweest. Bij de selectie van respondenten zal dit verder worden toegelicht. Bij het gebruik van bestaand materiaal voor de beantwoording van de niet-empirische hoofdstukken is voornamelijk op internet gezocht. Belangrijke bronnen hierbij waren *Google Scholar*, *Lexis Nexis* en de reguliere Google zoek-functie. Daarnaast zijn moties die gaan over het basisinkomen of de gemeentelijke experimenten uit de Tweede Kamerdebatten, raadsvergaderingen, of de congressen van politieke partijen bestudeerd. Tot slot zijn ook beleidsnota's van de FNV en de Vrijzinnige Partij gebruikt. Voor een overzicht van alle gebruikte bronnen zie de literatuurlijst. De dataverzameling is volledig kwalitatief.

4.3 Selectie van respondenten

In totaal zijn er voor dit onderzoek 20 personen geïnterviewd (zie bijlage 1). Een interview duurde gemiddeld 50 minuten. De achtergrond van de respondenten is divers. Sommige respondenten zijn politicus, bijvoorbeeld: Tweede Kamerlid, raadslid of wethouder. Andere respondenten werken in het maatschappelijk middenveld en zijn in die hoedanigheid betrokken bij lokale experimenten. De benaderde stakeholders zijn na vooronderzoek geselecteerd op basis van hun aandeel en invloed in het debat over het basisinkomen en de gemeentelijke experimenten. Door de diversiteit en belangrijke posities van een aantal respondenten geven de interviews een afgewogen beeld van de voortgang van het politieke agendaproces. Een belangrijke persoon die mist is staatssecretaris Klijnsma. Haar aandeel in het proces is echter op basis van de andere interviews en bestaand materiaal gereconstrueerd. Een interview met een VVD-Kamerlid had ook nog van waarde kunnen zijn. De landelijke VVD-fractie houdt zich echter afzijdig in de discussie. Gelukkig kon ook de positie van de VVD op basis van de interviews worden gereconstrueerd.

De lokale casussen waarbij wordt stil gestaan zijn: Tilburg, Wageningen, Groningen en Leeuwarden. De bestuurders en politici in deze gemeenten behoren tot de kleine groep van mensen in Nederland die ervaring hebben met de dynamiek van het proces voor het pleiten van een vorm van basisinkomen/andere uitvoering bijstand.

4.4 Techniek van analyse

Om de analyse zo goed mogelijk te kunnen doen zijn alle interviews als audiofragment opgenomen en daarna woord voor woord als transcript uitgetypt. Vervolgens zijn deze transcripten met behulp van de wetenschappelijke analysesoftware *Atlas.ti* gecodeerd. In totaal zijn er op basis van de zeven variabelen uit het conceptueel model 250 verschillende codes gemaakt. Dat grote aantal heeft drie oorzaken. Ten eerste is ongeveer de helft van de indicatoren open, op inductieve wijze gecodeerd. Gedurende de interviews kwamen er daardoor veel indicatoren bij. De andere helft van de indicatoren is op basis van de theorie, deductief gecodeerd. Dit aantal stond dus al van te voren vast. Ten tweede konden de indicatoren drie verschillende waarden aannemen: *positief, neutraal en negatief*. Ook dit heeft het aantal codes flink verhoogd. In de empirische hoofdstukken 5 en 6 zullen ter verduidelijking van de interpretatie van deze drie waarden nog leesvoorbeelden gegeven worden. Tot slot is een oorzaak van het grote aantal codes dat het basisinkomen als groter idee en de gemeentelijke experimenten apart zijn gecodeerd, waardoor het aantal indicatoren bijna verdubbelde. In totaal zijn 247 verschillende passages voorzien van een code.

Niet alle indicatoren zijn expliciet waargenomen. Sommige indicatoren zijn impliciet, op basis van de context en het verhaal van de respondent geïdentificeerd en op basis daarvan gecodeerd. Door deze wijze van analyse zijn alle belangrijke passages en citaten uit de interviews verzameld en voorzien van een codering. In bijlage 2 zijn de gebruikte codeerschema's weergegeven. In bijlage 3 worden voorbeelden gegeven van gecodeerde passages en wordt beschreven wat de overwegingen zijn geweest bij het toekennen van bepaalde codes.

De frequenties van de coderingen zijn vervolgens omgezet van *Atlas.ti* naar *Excel*. Op basis van deze data zijn in *Excel* tabellen gemaakt, die de frequenties van de gemeten indicatoren overzichtelijk weergeven. Deze tabellen zijn gebruikt bij de analyse van de problemen- en oplossingenstroom. Ze vormen de basis van verkennend onderzoek naar de aard en grondslag van de genoemde problemen en oplossingen. De percentages in de tabellen zijn afgerond op hele getallen.

Het bestaand materiaal is niet door middel van software geanalyseerd. De belangrijke informatie uit bestaand materiaal is gevonden op basis van kritisch lezen, het invullen van zoektermen en op basis van aanwijzingen van respondenten. Het bestaande materiaal is niet gecodeerd.

De gebruikte technieken van analyse in dit onderzoek zijn een combinatie van kwalitatieve en kwantitatieve technieken. Het kwalitatieve gedeelte bestaat uit het coderen en analyseren van de interviews, het interpreteren van uitspraken en het bestuderen van het bestaand materiaal. Het kwantitatieve gedeelte bestaat uit het omzetten van de coderingen van de problemen- en oplossingenstroom naar frequenties en tabellen en de analyse hiervan.

4.5 Betrouwbaarheid en validiteit

Omdat de interviews als transcript zijn uitgetypt en de codeerschema's en de output van coderingen in *Atlas* zijn opgeslagen, zijn de onderzoeksdata transparant. Hierdoor kunnen de data altijd worden gecontroleerd, zodat de interpretaties en conclusies die in dit onderzoek worden gedaan, kunnen worden herleid. Daarnaast maakt de opslag van de data ook hergebruik mogelijk. Mocht een zelfde soort onderzoek met dezelfde of vergelijkbare respondenten worden gedaan, dan kunnen de uitkomsten goed met elkaar vergeleken worden. Mogelijke zwakte die de herhaalbaarheid van het onderzoek moeilijker maakt, is dat bij vervolgonderzoek dezelfde type respondenten bereid zullen moeten zijn om mee te werken aan interviews. Dit is belangrijk om goed te kunnen vergelijken. De rijkdom aan informatie die interviews opleveren zorgt ervoor dat een gedetailleerd beeld kan worden geschetst van het politieke agendaproces van het basisinkomen in Nederland. Het risico is natuurlijk dat door de hoeveelheid aan informatie de onderzoeker door de bomen het bos niet meer ziet. Om tijdens de interviews en de uitwerking hiervan zo dicht mogelijk bij de kern van het onderzoek te blijven, zijn de reeds genoemde codeerschema's (bijlage 2) ontwikkeld. Zij dienden als gids bij het opstellen van de interviewvragen. Uiteindelijk zijn tijdens het coderen van de interviews

alleen de voor de probleemstelling relevante passages gecodeerd en werd de hoeveelheid informatie zodanig gefilterd dat er gemeten kon worden, wat moest worden gemeten.

De mate waarin de conclusies van een wetenschappelijk onderzoek kunnen worden gegeneraliseerd verschilt per onderzoek. Deze studie heeft niet de pretentie om conclusies te trekken over de politieke haalbaarheid van andere grote hervormende ideeën. Het doel van dit onderzoek was om het politieke agendaproces van het basisinkomen in Nederland in kaart te brengen. Dit onderzoek brengt voornamelijk overzicht en schetst wat de belangrijkste oorzaken zijn dat het basisinkomen wel of niet in beleid of wetgeving verankerd zal worden. Het onderzoek geeft een beeld van wat de barrières voor de invoering van een basisinkomen in Nederland zijn. Uiteraard kan de stand van zaken in dit politieke proces over een aantal jaren weer anders zijn. Dat is eigen aan politiek en zorgt ervoor dat de conclusies uit dit onderzoek over de politieke haalbaarheid van een basisinkomen in Nederland altijd een momentopname zullen zijn.

Hoofdstuk 5 – Voor- en tegenstanders basisinkomen

In dit hoofdstuk zal een overzicht worden gegeven van de belangrijkste personen en partijen die zich actief voor het basisinkomen of experimenten inzetten en zij die zich hier expliciet tegen uitspreken. Dit hoofdstuk heeft niet de illusie om een volledig beeld van alle voor-en tegenstanders te kunnen geven. Hiervoor zijn er aan beide kanten simpelweg te veel partijen. Dit hoofdstuk geeft een overzicht van de positie van de sleutelspelers in Nederland omtrent het basisinkomen. Dit is voor een groot deel gebaseerd op basis van de interviews met de twintig respondenten die voor dit onderzoek zijn gehouden.

5.1 Een definitie nuance

Bij de start van dit onderzoek was het idee om de actoren te verdelen in voorstanders, tegenstanders en neutralen. Zoals in de operationalisatie in dit onderzoek te lezen valt, wordt onder het basisinkomen verstaan:

“Het onvoorwaardelijk basisinkomen plus alle varianten waarin een geldbedrag wordt uitgekeerd aan een individu waarvoor in ruil geen of slechts een zeer beperkte tegenprestatie wordt verwacht.”

Op basis van de interviews blijkt de scheidslijn tussen voor- en tegenstander echter complexer. Er bestaat spanning tussen de voorstanders van de lokale experimenten en de actoren die expliciet voorstander zijn van de invoering van een onvoorwaardelijk basisinkomen. De voorstanders van een basisinkomen blijken niet per se voorstander van de lokale experimenten en andersom.

In dit overzicht is ervoor gekozen om zo dicht mogelijk bij de gegeven definitie van het basisinkomen te blijven. De aanleiding van dit onderzoek was immers ook om te kijken hoe dicht Nederland bij de invoering van het klassieke idee van het basisinkomen is.

In dit hoofdstuk is een voorstander dus een partij of persoon die zich overwegend positief uitsprekt over het idee van een basisinkomen. Per actor zal daarnaast beschreven worden hoe zij denken over de gemeentelijke experimenten, omdat dit van belang is voor de rest van het onderzoek.

5.2 Beschrijving gemeentelijke experimenten

Allereerst zullen in deze paragraaf de plannen om te experimenteren worden beschreven, van de gemeenten waarvan de wethouder en/of raadsleden voor dit onderzoek zijn geïnterviewd. Dit is belangrijk omdat het goed laat zien dat niet elke gemeente precies hetzelfde nastreeft. De beschrijving dient vooral om een goede indruk te geven waar de gemeenten in de gesprekken met staatssecretaris Klijnsma naar streven. De plannen zijn nog niet definitief en moeten in sommige gevallen nog door de gemeenteraad worden goedgekeurd. Om de politieke verhoudingen in gemeente te verhelderen is ook de zetelverdeling in de gemeenteraad toegevoegd, als ook de politieke kleur van de plaatselijke verantwoordelijk wethouder voor de experimenten. Daarnaast zijn twee economische statistieken, namelijk: werkloosheid en gemiddeld inkomen per huishouden toegevoegd. Dit zegt iets over de economische situatie van de gemeente. Deze statistieken zullen niet verder in het onderzoek worden geanalyseerd, maar dienen als achtergrondinformatie.

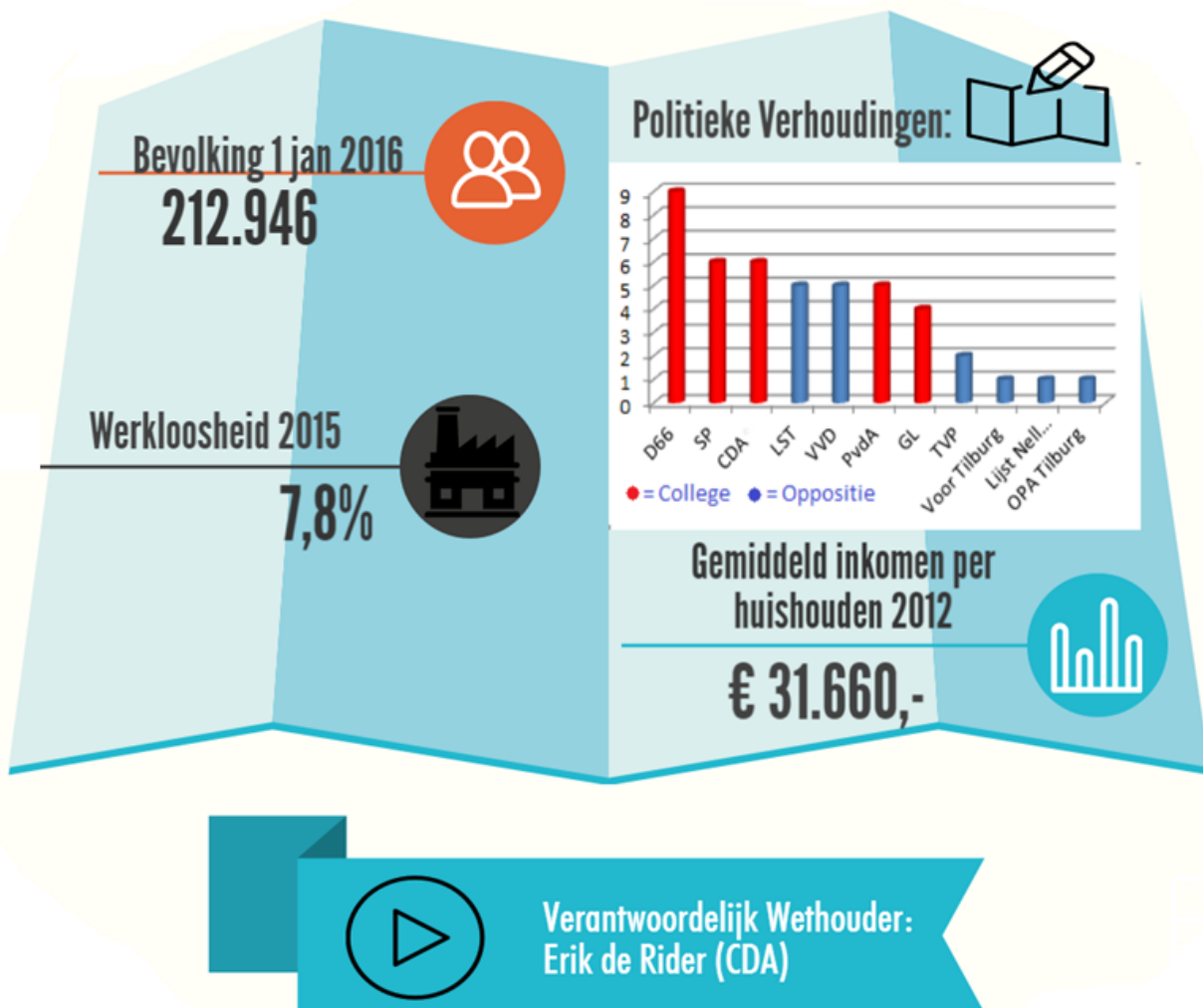
5.2.1 Tilburg

De gemeente Tilburg behoort tot de zogenaamde “kopgroep” van vier gemeenten die sinds september 2015 in contact staan met staatssecretaris van Sociale Zaken en Werkgelegenheid Jetta Klijnsma. Deze gemeenten werken onderling ook samen, bediscussiëren hun plannen en maken een gezamenlijke strategie (Een Vandaag, 2015) (RTL-nieuws, 2015) (Interview: De Ridder).

De gemeente Tilburg wil onder de noemer van *Het Vertrouwenexperiment* gaan experimenteren met een andere uitvoering van de bijstand, waarin meer ruimte moet komen voor mensen met een bijstandsuitkering. Het idee is dat de Tilburgers met een bijstandsuitkering die aan het experiment

deelnemen niet meer verplicht hoeven te solliciteren of een project tot re-integratie moeten volgen. Daarnaast mogen de deelnemers het geld dat ze met tijdelijk werk bovenop hun uitkering krijgen, houden en wordt het niet afgetrokken van hun uitkering, zoals in de huidige situatie. Het plan tot het experiment is ontstaan uit een samenwerking tussen de gemeente Tilburg, de universiteit Tilburg, Tilburgse woningcorporaties, welzijnsorganisaties, werkgevers, reïntegratiebedrijven, een onderzoeks- en adviesbureau en mensen die zelf in de bijstand zitten. Het initiatief kwam oorspronkelijk vanuit het maatschappelijk middenveld: de maatschappelijke ontwikkelingsmaatschappij en woningcorporatie TIWOS.

Als het plan doorgang vindt, zal er worden getracht via het Brabantse ontwikkelingsfonds voor sociale innovatie, Midpoint, subsidie te krijgen. Het plan voor het experiment moet nog door de raad worden goedgekeurd (Tilburg.nl, 2015)(Interviews: De Ridder, Embrechts).

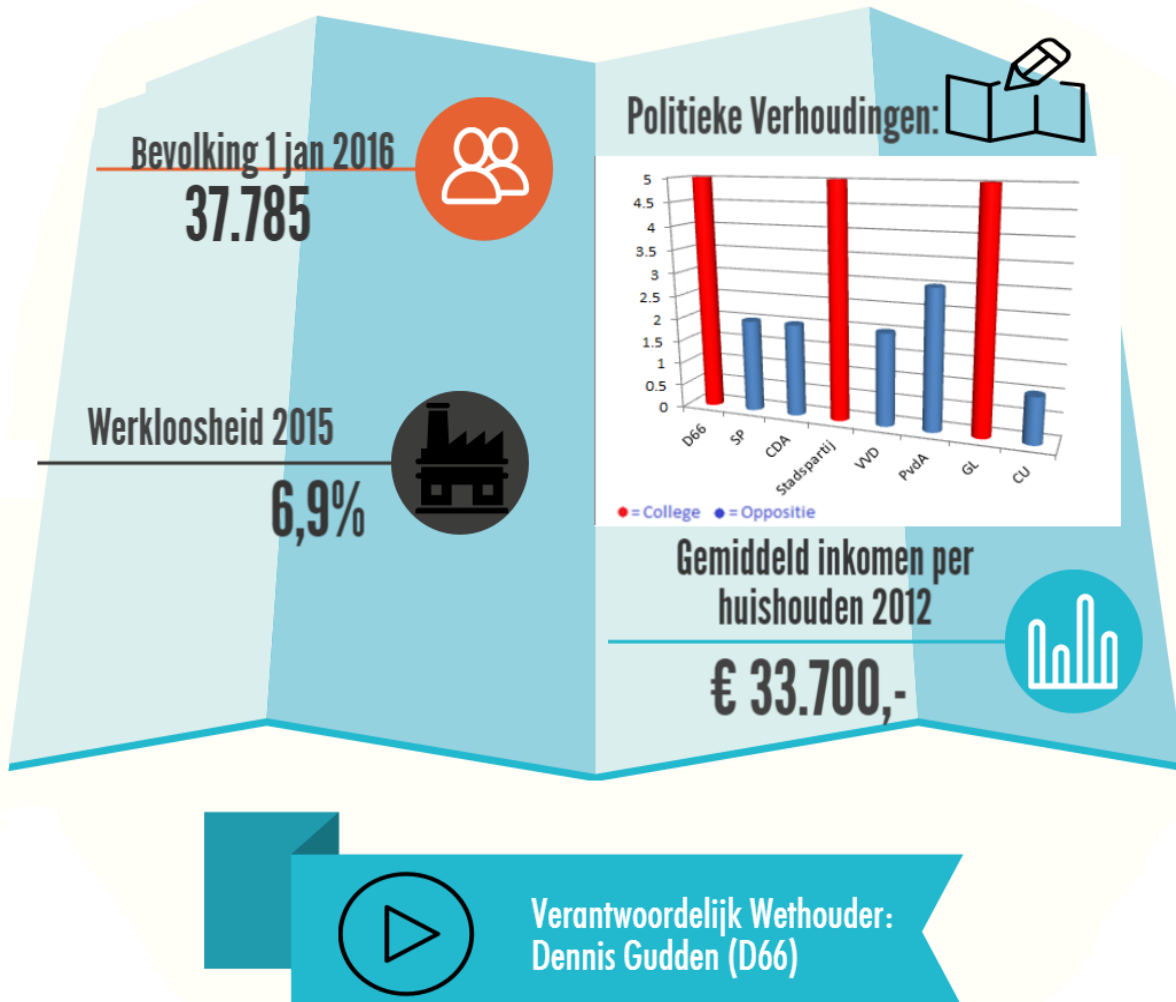
Figuur 12: Infographic Tilburg (Le Clercq, 2016)

5.2.2 Wageningen

Ook Wageningen behoort tot de vier gemeenten die gesprekken voeren met staatssecretaris Klijnsma. In Wageningen zal het experiment net zoals in Tilburg *Het Vertrouwenexperiment* gaan heten. In Wageningen staat nog niet vast welke groepen aan het experiment zullen deelnemen. Kenmerken van het experiment zullen zijn dat mensen in de bijstand bovenop hun uitkering mogen bijverdienen, dat er minder verplichtingen (zoals de sollicitatieplicht) zullen zijn en dat er een grotere focus komt op de intrinsieke motivatie om te gaan werken. Naast de samenwerking met andere

gemeenten uit de “kopgroep” werkt de gemeente Wageningen samen met de universiteit Utrecht en Wageningen University & Research Centre.

Het plan is reeds door de raad goedgekeurd . De gemeente treft voorbereidingen om per 1 januari 2017 van start te kunnen gaan met de experimenten (Interviews: Giebels, Gudden).

Figuur 13: Infographic Wageningen (Le Clercq, 2016)

5.2.3 Groningen

Ook Groningen voert net zoals Wageningen en Tilburg gesprekken met staatssecretaris Klijnsma. Er lopen in Groningen twee verschillende initiatieven: 1. een gemeentelijk plan om te experimenteren met de bijstand, 2. het experiment van Stichting MIES (Maatschappij voor Innovatie van Economie en Samenleving) om een onvoorwaardelijk basisinkomen door middel van crowdfunding te verloten. De twee projecten staan los van elkaar, al is er wel samenwerking tussen de gemeente en MIES (2014) (Interviews: Gijsbertsen, Roebroek).

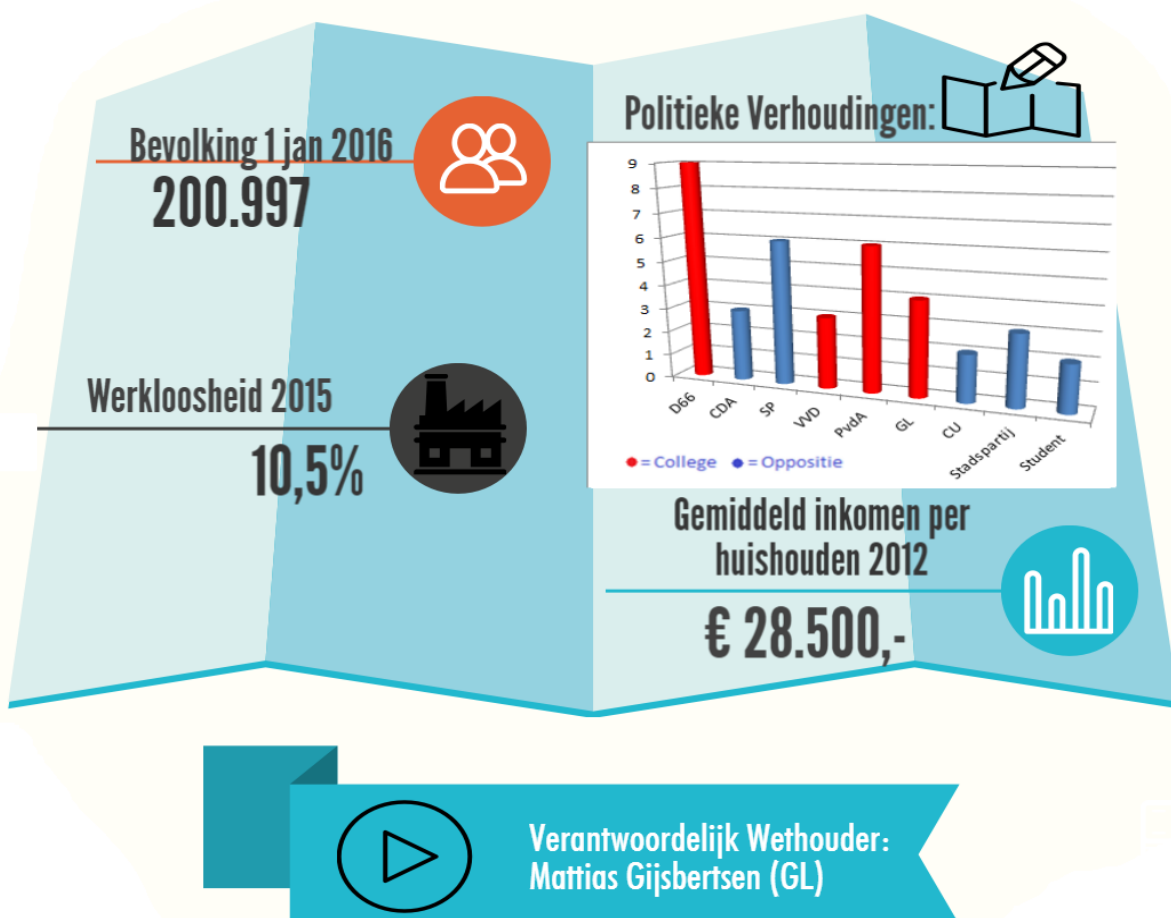
Het experiment van de gemeente Groningen

In het plan voor het gemeentelijk experiment in Groningen ligt de focus erop om de bijstand meer af te stemmen op de behoefte van de uitkeringsgerechtigde. Het idee is om de deelnemers aan het experiment bovenop hun standaard bijstandsuitkering *een pakket* aan te bieden. De pakketten waaruit de deelnemers kunnen kiezen hebben als doel om de regie meer bij de uitkeringsgerechtigde te leggen. De deelnemer aan het experiment kan bijvoorbeeld een pakket kiezen waardoor hij of zij

mag bijverdienen zonder te worden gekort. Een ander mogelijk pakket geeft de optie om samen te mogen wonen zonder te worden gekort. Hierdoor kan de uitkeringsgerechtigde kosten besparen. Door middel van deze pakketten wil wethouder Gijsbertsen de bijstand persoonlijker en gedifferentieerder maken. De Groningse gemeenteraad is akkoord met de bijstandsexperimenten. Over de voorwaarden hiervan wordt nog onderhandeld (Interviews: Gijsbertsen, Roebroek, 2016).

Het experiment van de Maatschappij tot Innovatie van Economie en Samenleving (MIES)

MIES, opgericht in 2014, noemt zichzelf een *Social Lab*. Ze “wil experimenteren met nieuwe, veelbelovende concepten in economie en samenleving”. De insteek is om vanuit de praktijk in samenwerking met burgers door middel van experimenten te onderzoeken of en hoe sociale en economische innovaties werken. Het eerste project van MIES is het onvoorwaardelijk basisinkomen. De personen achter MIES zijn betrokken burgers en sommige van hen zijn ook wetenschappers of sociaal ondernemers. Via de website www.onsbasisinkomen.nl is er in 2015 door middel van crowdfunding € 12.000,- opgehaald. Frans Kerver uit Groningen, beheerder van een agrarische stadstuin in Groningen, werd uitgekozen om van dit bedrag een jaar lang te mogen leven. Hiermee werd hij als eerste Nederlander voorzien van een basisinkomen. Begin 2016 is er genoeg geld voor een tweede basisinkomen opgehaald. Dit is op basis van loting vergeven aan een gezin uit Groningen dat leeft van een bijstandsuitkering. De gemeente Groningen heeft een uitzondering gemaakt voor dit gezin en ervoor gezorgd dat het ondanks het extra geld van MIES niet wordt gekort op de bijstandsuitkering. Hieruit blijkt de samenwerking tussen de gemeente en MIES (MIES, 2014)(Ons basisinkomen, 2014) (Interviews: Gijsbertsen, Roebroek, 2016).

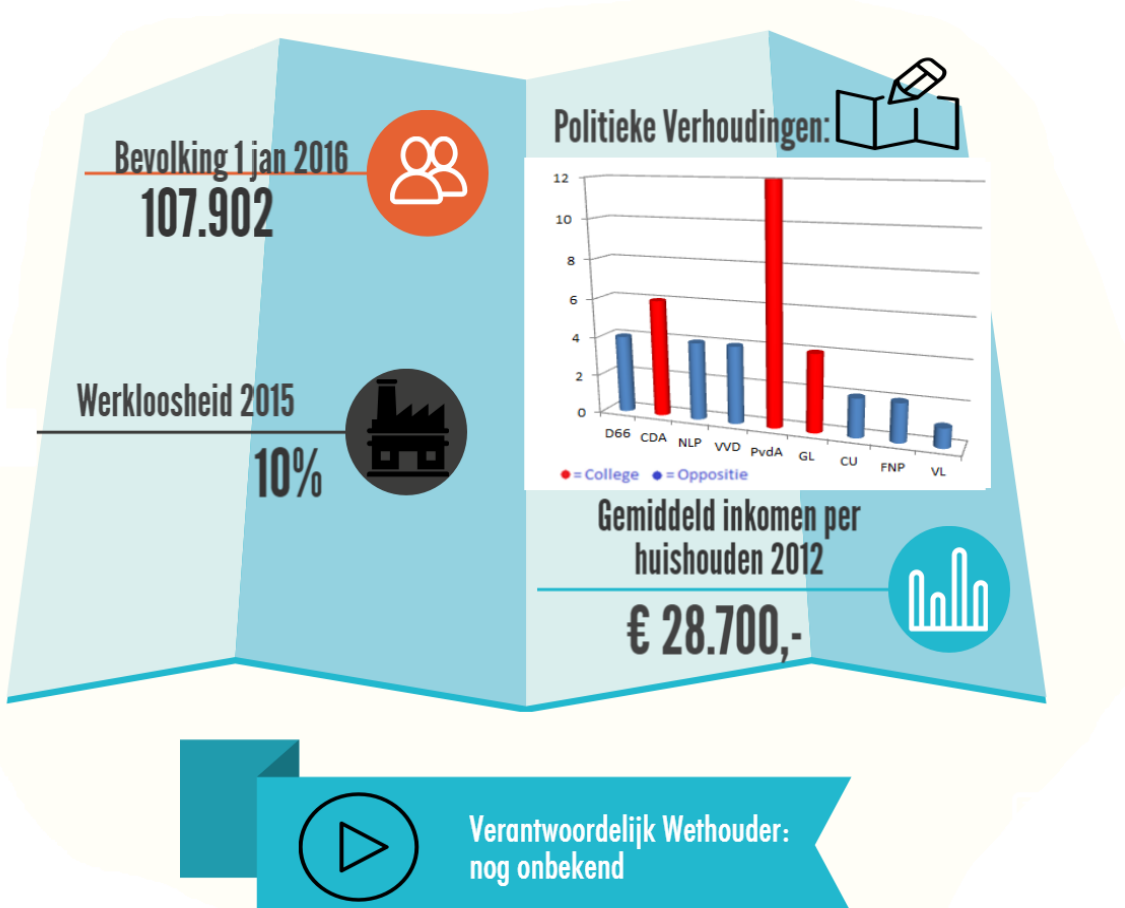

Figuur 14: Infographic Groningen (Le Clercq, 2016)

5.2.4 Leeuwarden

Leeuwarden behoort niet tot de “kopgroep” van gemeenten die overleg voert met staatssecretaris Klijnsma. Het plan dat in Leeuwarden ligt voor het experiment gaat echter een stap verder dan de gemeentelijke experimenten in de andere drie steden. In Leeuwarden liggen plannen om te gaan experimenteren met een onvoorwaardelijk basisinkomen dat zal worden toegekend aan een groep van 1000 mensen. Hier zullen ook mensen zonder bijstandsuitkering deel van uit maken. Onder de initiatiefnemers bevinden zich voornamelijk Friese GroenLinks (raads)leden. Zij hebben zich verenigd in de werkgroep *basisinkomenfryslan*. Zij hebben een website waarop zij mensen oproepen om mee te doen en een steunbetuiging in de vorm van een digitale handtekening achter te laten. De werkgroep wil in het kader van Leeuwarden als *culturele hoofdstad van Europa 2018* Europese subsidie voor het experiment binnenhalen. Het experiment met het basisinkomen hoeft volgens de initiatiefnemers niet per se in Leeuwarden plaats te vinden, maar kan ook in een andere stad, een ander dorp in Friesland worden opgezet. Allereerst zal er een motie door de GroenLinks fractie in de Leeuwardense gemeenteraad worden ingediend om toestemming te krijgen om de mogelijkheden tot experimenteren te onderzoeken (basisinkomenfryslan, 2016) (Interview: Nicolai, Scheepsma).

Figuur 15: Infographic Leeuwarden (Le Clercq, 2016)

5.2.5 Conclusie

De plannen van de gemeente Groningen, Wageningen en Tilburg om te experimenteren zijn goed met elkaar vergelijkbaar. Alle drie de gemeenten willen experimenteren met een andere uitvoering van de bijstand. Zij zijn hierover sinds september 2015 in gesprek met staatssecretaris Klijnsma. Om met deze experimenten te mogen starten hebben ze haar toestemming nodig. Lokaal, in de gemeenteraad lijkt er genoeg steun voor de plannen. In Wageningen is het plan reeds door de raad goedgekeurd. In Groningen wordt er nog onderhandeld. Wethouder in Tilburg De Ridder wil het plan

pas in de gemeenteraad in stemming brengen als Klijnsma toestemming heeft gegeven. Het experiment van MIES in Groningen en de plannen in Leeuwarden gaan een stuk verder dan de andere gemeentelijke experimenten. Zij willen experimenteren met een echt onvoorwaardelijk basisinkomen. MIES in Groningen is reeds van start gegaan met haar experiment. Door middel van crowdfunding voorzien zij inmiddels een man en een gezin uit Groningen een jaar lang van een basisinkomen. Bij GroenLinks Leeuwarden ligt het plan om in het kader van de *culturele hoofdstad van Europa 2018* met behulp van Europese subsidie te gaan experimenteren met een onvoorwaardelijk basisinkomen. Momenteel wordt er door middel van handtekeningen getracht om publieke steun te vinden voor een onderzoek naar de mogelijkheden van dit experiment. Het doen van onderzoek naar de mogelijkheden van een experiment moet nog door de raad worden goedgekeurd.

5.3 Positionering voor- en tegenstanders onvoorwaardelijk basisinkomen

In deze paragraaf zal worden beschreven welke belangrijke partijen en personen zich duidelijk voor of tegen het idee van een onvoorwaardelijk basisinkomen hebben uitgesproken en hoe zij staan tegenover de plannen voor de gemeentelijke experimenten. Ook is er een neutrale groep die geen duidelijke positie in inneemt. Allereerst zal begonnen worden met de voorstanders. Wat betreft de politieke partijen zijn de grootste en de meest uitgesproken beschreven. De volgorde waarin de actoren in deze paragraaf worden beschreven is willekeurig.

Voorstanders

De Vereniging Basisinkomen

De Vereniging Basisinkomen pleit voor de invoering van een onvoorwaardelijk, individueel, basisinkomen voor iedereen in Nederland dat hoog genoeg is om van te leven. Voorzitter van de vereniging Adriaan Planken staat sceptisch tegenover de gemeentelijke experimenten. Hij ziet de experimenten zelfs als een potentiële “valkuil” voor het grotere idee van een basisinkomen. Volgens hem willen de gemeenten vooral experimenteren om de toegenomen druk van de decentralisatie door de Participatiewet en de WMO te verminderen (basisinkomen.nl, 2015)(Interview: Adriaan Planken).

Adriaan Planken - Voorzitter Vereniging Basisinkomen:

(..) “die experimenten kunnen net zo goed een valkuil zijn. Dat je mensen in de bijstand op die manier zoet houdt (..) Je ziet het met veel dingen in de maatschappij, nieuwe initiatieven, dat die ingekapseld worden door de huidige politiek. Nu is die Participatiewet er gekomen en de WMO. Dat belast de gemeenten met enorm veel meer werk en dat kunnen ze niet aan.”

Vrijzinnige Partij (VP)

De Vrijzinnige Partij Nederland is een eenmansfractie in de Tweede Kamer, die wordt geleid door Norbert Klein, oud-50 PLUS Kamerlid. De partij is uitgesproken voorstander van een basisinkomen. Reeds in december 2013 diende Klein een motie in die het kabinet oproept de mogelijkheden voor een basisinkomen te onderzoeken. In januari 2016 heeft Klein een nieuwe initiatiefnota ingediend met als doel een debat in de Tweede Kamer over de mogelijkheden van een onvoorwaardelijk basisinkomen. Daarnaast heeft Klein in een Algemeen Overleg in de Tweede Kamer in april 2016 over de robotisering van de arbeidsmarkt ook meermaals gesproken over de invoering van een basisinkomen als middel om om te gaan met deze robotisering. Over de gemeentelijke experimenten heeft de VP een dubbel gevoel. Aan de ene kant zijn ze goed omdat de maatschappelijke discussie er door op gang blijft. Aan de andere kant gaan de experimenten voornamelijk om regelarme bijstand, waardoor de VP twijfelt of de discussie nog wel echt over het basisinkomen zal gaan. Wel is er voor

de motie Voortman gestemd, die deze experimenten ondersteunt (zie beschrijving GroenLinks verderop)(Tweede Kamer, 2016a) (Interview: Klein).

Politieke partijen buiten de Kamer – Alternatief Regeerakkoord

Een aantal politieke partijen die geen zetel hebben in de Tweede Kamer hebben de handen ineen geslagen. Zij hebben zich verenigd als het *Alternatief Regeerakkoord*. Het voorlopige plan van deze partijen is om tijdens de komende Tweede Kamer verkiezingen mee te doen onder een noemer en te pleiten voor de invoering van een onvoorwaardelijk basisinkomen. De partijen die met elkaar in gesprek zijn, zijn onder andere: de Ware Volkspartij, Mens & Spirit, de Omkering, de Basisinkomen partij en de partij van de rede. Ook wordt de verbinding gezocht met de Vrijzinnige Partij. Klein vindt het nog te vroeg om in te schatten of het ook daadwerkelijk tot een samenwerking zal komen. (Alternatiefregeerakkoord, 2016)(Tweede Kamer, 2016b) (Interviews: Klein, Van Beek).

Historicus Rutger Bregman

Een persoon die een bijzondere vermelding verdient bij de benoeming van belangrijkste actoren in het debat over het basisinkomen in Nederland is historicus en schrijver Rutger Bregman. In april 2014 verscheen zijn boek *Gratis geld voor iedereen*. In dit boek verkent hij de mogelijkheden van een samenleving waarin mensen een onvoorwaardelijk basisinkomen van de overheid krijgen. Dit boek kreeg mede door zijn samenwerking met het journalistieke online platform *De Correspondent* veel aandacht en werd zelfs een bestseller. Mede door dit succes verscheen hij ook in het VPRO-programma *Tegenlicht* om zijn gedachten over het basisinkomen verder te beschrijven. Dit had weer als gevolg dat andere media veel aandacht aan het idee gingen besteden en de discussie over het basisinkomen in Nederland op gang kwam (zie hiervoor ook de inleiding). Rutger Bregman heeft in deze periode zelf ook veel interviews gegeven aan televisieprogramma's en kranten over zijn visie op het basisinkomen. Daarnaast was hij spreker op een TedX congres in Maastricht.

In 2016 is het stiller rondom Rutger Bregman en zijn mening over het basisinkomen. Zijn boek *Gratis geld voor iedereen*, is echter wel, twee jaar na dato, verschenen in het Engels. Hierdoor is zijn boek nu ook opgepikt door de internationale media.

Uit de interviews die Bregman geeft en heeft gegeven valt op te maken dat hij sympathiek staat tegenover de experimenten met het basisinkomen of een andere vorm van de bijstand. Hij zet zich hier echter niet speciaal voor in (The Independent, 2016) (Rutgerbregman.nl, 2016) (Interviews: De Bruijn, Hoeijmakers).

Maatschappij tot Innovatie van Economie en Samenleving (MIES)

Via de website www.onsbasisinkomen.nl is er door middel van crowdfunding geld opgehaald om een persoon en een gezin voor een jaar te voorzien van een basisinkomen. MIES staat zeer positief tegenover een onvoorwaardelijk basisinkomen. Over de gemeentelijke experimenten heeft het geen uitgesproken mening. Men is meer met het eigen experiment bezig (zie ook casusbeschrijving Groningen) (Interview: Roebroek).

Joop Roebroek - Lid kernteam MIES en Socioloog:

“Die groep zegt ook als wij nou 750 euro of 1000 euro per maand basisinkomen zouden hebben dan zouden we ons helemaal kunnen richten op die maatschappelijke waarde creatie. die maatschappelijke waarde creatie is een heel waardevol iets”.

Neutraal:

GroenLinks

GroenLinks, momenteel met vier zetels in de Tweede Kamer, heeft een peiling over het basisinkomen gehouden onder de eigen leden. Hieruit is gebleken dat er een meerderheid is voor een

basisinkomen onder voorwaarden. Voor een onvoorwaardelijk basisinkomen is minder steun, hoewel die toch nog significant is. Er is dus verdeeldheid binnen de partij.

De woordvoerder op dit thema, Tweede Kamerlid Linda Voortman, is zelf ook in dubio. Ze neigt naar een voorwaardelijk basisinkomen. Voortman pleit er in de Tweede Kamer voor dat staatssecretaris Klijnsma het via een algemene maatregel van bestuur voor de gemeenten mogelijk maakt om te experimenteren met vormen van het basisinkomen. Ze heeft hierom samen met collega-Kamerleden Karabulut (SP), Koser Kaya (D66) en Kerstens (PvdA) in november 2015 een motie ingediend die met 95 stemmen voor is aangenomen. Aanleiding voor het indienen van de motie waren de wethouders uit de “kopgroep” van de gemeentelijke experimenten, die op indiening van een dergelijke motie hadden aangedrongen.

Op lokaal gebied zijn er veel GroenLinks raadsleden actief bezig met plannen voor experimenten met het basisinkomen. Het meest ambitieuze en concrete voorbeeld hiervan is GroenLinks Leeuwarden (zie de casusbeschrijving Leeuwarden)(Tweede Kamer, 2015)(GroenLinks, 2015) (Interviews: De Ridder, Nicolai, Scheepsma, Van Beek, Voortman, 2016).

Partij van de Arbeid (PvdA)

De PvdA, momenteel 36 zetels, heeft zich in de persoon van de woordvoerder op dit thema, Kamerlid Ed Groot, negatief uitgesproken over de invoering van een onvoorwaardelijk basisinkomen.

Ed Groot - Tweede Kamerlid PvdA:

(..)“ de PvdA zit vanuit zijn traditie helemaal niet op de lijn van het basisinkomen. We hebben het streven naar volledige werkgelegenheid, betaalde arbeid.”

“Het is sowieso niet aan de orde om zo’n onvoorwaardelijk basisinkomen in een klap in te voeren. Je kan hooguit denken aan het uitzetten van een pad, een stip aan de horizon.”

Op het PvdA-ledencongres in het voorjaar van 2015 is met 58% een motie aangenomen om te onderzoeken of het basisinkomen realistisch en economisch haalbaar overheidsbeleid kan zijn. Het pre-advies van het landelijk bestuur was om de motie af te wijzen. Ondanks dat de motie werd aangenomen heeft de PvdA Tweede Kamerfractie zich niet zichtbaar ingespannen om de mogelijkheden van een basisinkomen ook daadwerkelijk te onderzoeken. Er zijn gesprekken geweest tussen Kamerlid Ed Groot en leden die de motie hadden ingediend, maar hierdoor is het negatieve standpunt van de Tweede Kamerfractie over het basisinkomen en onderzoek hiernaar niet veranderd. Ook de PvdA- bewindslieden minister Asscher en staatssecretaris Klijnsma zijn niet positief over het basisinkomen.

Op datzelfde congres verklaarde een meerderheid van de PvdA-leden zich ook voorstander van gemeentelijke experimenten met het basiskomen. PvdA-Kamerlid John Kerstens heeft in november 2015 de motie Voortman ondertekend, die Klijnsma oproept om via een AMvB de weg vrij te maken voor de gemeentelijke experimenten. Staatssecretaris Klijnsma heeft ondanks een jaar van overleg met de gemeenten Tilburg, Groningen, Utrecht en Wageningen nog steeds geen definitief akkoord bereikt(Basisinkomen.nl, 2015) (PvdA, 2015) (Interviews: De Bruijn, Groot, Lahaise, Van Beek).

Democraten 66 (D66)

D66, momenteel twaalf zetels in de Tweede Kamer, is geen uitgesproken voor- of tegenstander van het basisinkomen. Toch is er bij het landelijk bestuur en de Kamerleden meer scepsis waarneembaar over het idee van een basisinkomen dan onder de leden. Zoals ook in de inleiding is genoemd werd in het najaar van 2014, ondanks een negatief stemadvies van het landelijk D66-bestuur, een motie door de leden aangenomen die oproept om de experimenten met een basisinkomen te ondersteunen. De Tweede Kamerfractie steunt de gemeentelijke experimenten, maar blijft sceptisch tegenover de experimenten die zich nadrukkelijk als basisinkomenexperiment profileren.

Ook D66 heeft de motie Voortman ondertekend die de staatssecretaris oproept om een AMvB te creëren die de gemeentelijke experimenten moet faciliteren.

Op lokaal niveau zien we dat veel D66-raadsleden en wethouders betrokken zijn bij de voorbereiding van de gemeentelijke experimenten (Volkskrant, 2014) (D66, 2014) (Interview: Hoeijmakers).

Christen Democratisch Appèl (CDA)

Het CDA, momenteel dertien zetels in de Tweede Kamer, houdt zich op de vlakte wat betreft de discussie omtrent het basisinkomen. De signalen die het CDA geeft, zijn wel overwegend negatief. CDA-wethouder in Tilburg de Ridder spreekt zich expliciet uit tegen het basisinkomen. Hij zou nooit een basisinkomenexperiment in Tilburg willen.

Een drietal prominente CDA-hoogleraren sprak zich in februari 2016 in het tijdschrift van het wetenschappelijk instituut van het CDA ook negatief en afkeurend uit over het basisinkomen. Ze noemden het “niet solidair, niet rechtvaardig en onbetaalbaar”. Ook de jongerenorganisatie, het CDJA, is tegen een basisinkomen. CDA-Kamerleden hebben zich nochtans niet in de media over het basisinkomen uitgelaten, waardoor het CDA vooralsnog een neutrale positie in het debat inneemt. Het CDA was geen mede-indiener van de motie Voortman ter bevordering van de gemeentelijke experimenten, maar heeft uiteindelijk wel voor gestemd (CDA, 2016)(CDJA, 2015) (Interview: de Ridder).

Partij voor de Vrijheid (PVV)

Geert Wilders, met zijn PVV momenteel twaalf zetels in de Tweede Kamer, noch een ander PVV-Kamerlid heeft zich publiekelijk uitgelaten over het idee van een basisinkomen. De enige informatie wat betreft het standpunt van de PVV over de gemeentelijke experimenten blijkt uit het stemgedrag van de PVV. De partij heeft tegen elke motie gestemd die de gemeentelijke experimenten vooruit kan helpen (Tweede Kamer, 2015).

Vrijzinnig Protestantse Radio Omroep (VPRO)

Zoals in de inleiding beschreven besteedde het televisieprogramma *Tegenlicht* in september 2014 een volledige uitzending aan het thema basisinkomen. De VPRO is een progressieve omroep, die via *Tegenlicht* aandacht besteedt aan *future affairs*. Dit zijn onderwerpen, vaak van technologische, politicologische of sociologische aard, die de maatschappij in de toekomst kunnen veranderen. *Tegenlicht* is een journalistiek onderzoeksprogramma, dat internationaal bekend staat als *Backlight*. Het programma wordt (inclusief herhaling) tweewekelijks uitgezonden op Nederland 2. Historicus Rutger Bregman, die al in een eerdere uitzending van *Tegenlicht* was verschenen, had de *Tegenlicht*-redactie op het spoor gezet van het basisinkomen.

De insteek bij het maken van de uitzendingen over het basisinkomen (in totaal drie) was niet om de voor- of nadelen van het basisinkomen aan te tonen, maar om het idee verder te onderzoeken en de discussie op gang te brengen. Uiteindelijk werden de basisinkomen uitzendingen de best bekeken *Tegenlicht* uitzendingen van het jaar en werden de discussieavonden, de zogenaemde *meet-ups*, zeer goed bezocht (*Tegenlicht*, 2015) (Interview De Bruijn, Planken).

Econometrist Sjr Hoeijmakers

Een tweede persoon, naast Rutger Bregman, die speciale vermelding verdient is Sjr Hoeijmakers. Na zijn studie econometrie raakte hij door het Europees burgerinitiatief bekend met het idee van een basisinkomen. Het idee fascineerde hem. Enige tijd hierna is hij daarom een crowdfunding campagne gestart om zichzelf te laten financieren, zodat hij zich twee jaar full-time voor het idee kon gaan inzetten. Sjr Hoeijmakers begeleidt en ondersteunt de gemeentelijke experimenten. Zo heeft hij een online platform opgezet waarmee de gemeenten die met het basisinkomen willen experimenteren kennis en ervaring met elkaar kunnen uitwisselen. Ook is hij verantwoordelijk voor de nieuwsbrief, waardoor de gemeenten op de hoogte blijven van de laatste ontwikkelingen rondom de gemeentelijke experimenten. Daarnaast houdt hij persoonlijk contact met de betrokken wethouders

en raadsleden, organiseert hij lokale bijeenkomsten en probeert hij de wetenschap en lokale en landelijke politiek samen te brengen door middel van gezamenlijke acties en voorstellen. Daarnaast verschijnt hij regelmatig als spreker op radio, tv en congressen over het basisinkomen.

Tot slot heeft hij als D66-lid, op het D66-congres eind 2014, ondanks een afwijzend pre-advies van het landelijk bestuur een meerderheid achter zijn motie weten te krijgen dat D66 officieel de gemeentelijke experimenten moest gaan ondersteunen. Hij was de initiatiefnemer van deze motie en heeft hier dus een zeer belangrijke rol in gespeeld. Sjr Hoeijmakers is niet zozeer voor of tegen het basisinkomen, maar vooral pro experimenten (Volkskrant, 2014) (D66, 2014). (Interview: Hoeijmakers).

Sjr Hoeijmakers – Econometrist:

“Mijn doel voor het basisinkomen is niet per se om een basisinkomen in te voeren, maar om de experimenten van de grond te krijgen. Het liefst echt goede experimenten. Op basis daarvan kan ik mijn mening baseren. Dat kan iedereen doen en dan kunnen we wel verder kijken wat goed is.”

Wethouders Groningen, Tilburg, Wageningen

Geen wethouder heeft zich expliciet uitgesproken over het onvoorwaardelijk basisinkomen. Alleen verantwoordelijk wethouder in Tilburg De Ridder heeft dit gedaan. Hij is expliciet tegen het basisinkomen. De andere twee wethouders houden zich hierover op de vlakte, al lijkt de wethouder in Groningen, Gudden, sympathiek tegenover de principes van het basisinkomen te staan. Alle wethouders pleiten uiteraard wel voor de doorgang van hun gemeentelijke experimenten. Omdat de wethouders niet eensgezind zijn en zich niet actief in de discussie over het basisinkomen mengen zijn ze ingedeeld als neutraal (zie casusbeschrijvingen en hoofdstuk 7 over de politieke stroom voor een gedetailleerdere beschrijving)(Interviews: De Ridder, Gijsbertsen, Gudden).

De Academische Wereld

De meewerkende universiteiten zijn die van Groningen, Tilburg, Wageningen en Utrecht. Zij willen de gemeenten Groningen, Tilburg, Wageningen ondersteunen in het uitvoeren van de experimenten. Inhoudelijk hebben de universiteiten zich niet uitgelaten over het onvoorwaardelijk basisinkomen. Naast de universiteiten zijn er individuele wetenschappers die zich met het onderwerp bezighouden. De meningen onder wetenschappers over het basisinkomen verschillen erg. Voor dit onderzoek is emeritus hoogleraar Bart Nooteboom geïnterviewd. Hij is voorstander (De Wispelaere, 2015) (Interviews: De Ridder, Gijsbertsen, Gudden, Nooteboom).

Tegenstanders

Staatssecretaris van Sociale Zaken & Werkgelegenheid: Jetta Klijnsma (PvdA)

Van een basisinkomen is de staatssecretaris geen voorstander (zie ook de inleiding). Hier ziet zij net zoals de PvdA-top niet zo veel in.

De positie van staatssecretaris Klijnsma wat betreft de gemeentelijke experimenten is ongewis. De gesprekken met de gemeenten over de experimenten zijn al bezig sinds september 2015 en is er nog steeds geen definitieve uitkomst. De twijfel lijkt bij de staatssecretaris voort te vloeien uit het feit dat haar Participatiewet, die reeds bevoegdheden decentraliseert, recent, per 1 januari 2015, van kracht is. Ten tweede lijkt de speelruimte die de staatssecretaris in het kabinet krijgt van regeringspartner VVD beperkt. Tot slot dient staatssecretaris Klijnsma ook de topambtenaren van haar ministerie achter de experimenten te krijgen. Uit verschillende interviews blijkt dit niet altijd eenvoudig te zijn. In haar laatste brief aan de Tweede Kamer van 31 mei 2016 spreekt Klijnsma over het belang van de wetenschappelijke opzet van de experimenten en dat zij en de wethouders het hierover met elkaar eens zijn. Langzaam lijkt zij dus naar de wethouders toe te bewegen. Het gaat echter langzaam (zie hoofdstuk 7 over de politieke stroom voor een gedetailleerde analyse) (Klijnsma, 2016)(Interviews: De Ridder, Embrechts, Gudden, Hoeijmakers, Gudden).

Minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid: Lodewijk Asscher (PvdA)

In het Algemeen Overleg in de Tweede Kamer in april 2016 over de robotisering van de arbeidsmarkt sprak minister Asscher uit dat hij denkt dat een basisinkomen “ofwel asociaal ofwel onbetaalbaar is. Het is óf heel laag en daardoor niet voldoende voor een echte basis, óf onbetaalbaar omdat het zo hoog is dat daardoor minder mensen gaan werken”.

Minister Asscher is niet overtuigd van de effectiviteit en de betaalbaarheid van invoering van een basinkomen. Om om te gaan met de robotisering van de arbeidsmarkt is minister Asscher meer gefocust op instrumenten die ervoor zorgen dat banen behouden blijven en dat de minimumlonen omhoog kunnen. Dit heeft zijn prioriteit (Tweede Kamer, 2016b).

Volkspartij voor Vrijheid en Democratie (VVD)

De VVD, momenteel 40 zetels in de Tweede Kamer, heeft zich publiekelijk weinig over het basisinkomen uitgelaten. De enige geluiden die we horen zijn, zowel over het idee van een onvoorwaardelijk basisinkomen als over de gemeentelijke experimenten, echter louter negatief. Zoals in de inleiding genoemd hadden VVD-Kamerleden Nijkerken - de Haan en Mulder in het najaar van 2015 reeds hun vraagtekens bij de gemeentelijke experimenten. Dit bleek uit de toon en formulering van de vragen die zij stelden aan staatssecretaris Klijnsma (Tweede Kamer, 2016a). Premier Mark-Rutte verklaarde eind 2014 “niets in een basisinkomen te zien”. Daarna heeft de premier zich niet meer publiekelijk over het onderwerp uitgelaten.

De meest recente uitlating van de VVD over het basisinkomen was tijdens een Algemeen Overleg in de Tweede Kamer in april 2016 over de robotisering van de arbeidsmarkt. VVD-kamerlid Lucas bleek tegen het basisinkomen te zijn, omdat zij niet ziet hoe dit gefinancierd moet worden en er daarnaast niet vanuit gaat dat robotisering voor extra werkloosheid zal gaan zorgen. Om deze redenen ziet zij dus niet de noodzaak van een basisinkomen.

De enige uitzondering binnen de VVD vormt Robin Fransman, die lid is van de landelijke financiële werkgroep van de VVD. Hij heeft zich in een aantal kranten en lokale media uitgesproken als voorstander van een basisinkomen.

Op lokaal niveau zien we dat de partij, die consequent, het vaakst in de gemeenteraad dwarst ligt ten opzichte van experimenten met een vorm van basisinkomen de VVD is.

Tot slot bestaan er vermoedens dat de VVD er in het kabinet voor zorgt dat staatssecretaris Klijnsma niet tot een akkoord komt met de gemeenten. Dit verklaren verschillende wethouders en raadsleden (nu.nl, 2014). (Interviews: De Ridder, Giebels, Hoeijmakers, Nootboom).

Socialistische Partij (SP)

De SP, momenteel vijftien zetels in de Tweede Kamer, is expliciet tegenstander van een onvoorwaardelijk basisinkomen. Woordvoerder op dit thema, Kamerlid Karabulut (2016) noemt de discussie “een hype” en verbaast zich erover dat andere partijen het een mooi idee lijken te vinden. Veel SP-leden vonden het basiskomen wel een interessant idee. Om die reden heeft de SP in 2015 discussieavonden georganiseerd om over het basisinkomen te debatteren. Deze avonden hebben het officiële SP-standpunt echter niet doen veranderen. SP-Kamerlid Ulenbelt wil pas echt de discussie over een basisinkomen voeren wanneer de hoogte van het basisinkomen waarvoor gepleit wordt ook bekend is (Tweede Kamer, 2016b).

De SP heeft wel de motie Voortman ondertekend, die de gemeentelijke experimenten via een AMvB moet ondersteunen. De reden van ondertekening door Karabulut was volgens haar “dat de gedachte achter Klijnsma’s Participatiewet prima is” maar dat het in de praktijk uitgaat van wantrouwen. Dat door deze motie ook potentieel de experimenten met een basisinkomen kunnen worden gefaciliteerd neemt zij op de koop toe (Interviews: Van Beek, Karabulut).

Federatie Nederlandse Vakbeweging (FNV)

Volgens senior beleidsmedewerker van de FNV Caroline Rietbergen overheersen de nadelen van het basisinkomen de potentiële voordelen. In opdracht van het landelijk bestuur heeft zij een notitie gemaakt met daarin de argumenten voor en tegen een onvoorwaardelijk basisinkomen. In deze notitie heeft zij ook de geschiedenis van het idee verwerkt. In het ledenparlement, het hoogste orgaan binnen de FNV (waarin alle sectoren van de FNV zitting hebben), is de notitie ter kennisgeving aangenomen. In het ledenparlement is besloten dat een discussie over het onderwerp voorlopig niet nodig is. Alleen de afdeling die de uitkeringsgerechtigden binnen de FNV vertegenwoordigt heeft interesse. Tot dusver heeft de FNV nog geen officieel standpunt over het basisinkomen. Ook heeft het bestuur zich niet landelijk in de media over het onderwerp uitgelaten. Andere zaken hebben momenteel prioriteit. Wel verklaarde Rietbergen dat de invoering van een basisinkomen voor iedereen ervoor zorgt dat de positie van de FNV bij de onderhandelingen over arbeidsvoorwaarden wordt verzwakt. Hier heeft de FNV volgens haar geen belang bij. Hierdoor denkt zij dat de FNV eerder tegenstander als voorstander van een basisinkomen zal zijn, mocht het ooit tot een officieel standpunt komen.

Wat betreft de experimenten is Caroline Rietbergen enigszins sceptisch. Zij vraagt zich af in hoeverre de experimenten werkelijk uitgaan van een onvoorwaardelijk basisinkomen en dus als experiment ook echt nuttig zijn (Interview: Rietbergen)(Rietbergen, 2015).

Hoofdstuk 6 De problemenstroom en de oplossingenstroom

In dit hoofdstuk wordt een overzicht gegeven hoe de respondenten inhoudelijk over het basisinkomen denken. Hierbij zal zowel aandacht worden besteed aan de maatschappelijke problemen die door de respondenten worden genoemd als aan de vraag waarom het basisinkomen daarvoor wel of niet de oplossing is.

6.1 Inleiding problemenstroom

Wat betreft de problemenstroom zal er allereerst worden gekeken naar *de aard van het probleem* (dit is open gecodeerd, op basis van de interviews). Met de aard van het probleem worden de concrete voorbeelden van problemen bedoeld, die door de respondenten worden genoemd en potentieel door een basisinkomen zouden kunnen worden opgelost. De problemen die werden genoemd kwamen vaak in antwoord op vragen zoals: “Hoe bent u bij het thema basisinkomen betrokken geraakt?” “Welke problemen zou een basisinkomen kunnen oplossen?” Wat is de aanleiding voor dit experiment” of bij expliciete tegenstanders van het basisinkomen of de experimenten was de vraagstelling bijvoorbeeld: “Hoe kijkt u aan tegen de problemen die door voorstanders van het basisinkomen worden geschetst zoals robotisering van de arbeidsmarkt en wantrouwen in de bijstand?”. Dit zijn uiteraard slechts voorbeelden van vragen. Soms moest verder worden doorgevraagd voordat door de respondent concrete problemen werden genoemd of juist ontkracht. Soms moest de respondent juist worden afgeremd vanwege de veelheid aan geschetste problemen of ontkrachting van problemen.

Nadat is beschreven welke problemen door de respondenten worden benoemd, zal gekeken worden naar de *grondslag van de erkenning van het probleem* (dit is gesloten gecodeerd, op basis van het theoretisch kader). Hiermee wordt bedoeld wat de oorzaak is dat het probleem als probleem wordt gezien. De grondslag van erkenning van een probleem kan zijn dat.

1. indicatoren het probleem aantonen (bijvoorbeeld werkloosheidscijfers)
2. een gebeurtenis het probleem aantoont (bijvoorbeeld een massaontslag)
3. de media aandacht besteden aan het probleem (bijvoorbeeld een reportage over werkloosheid)
4. belangrijke waarden door het probleem worden aangetast (bijvoorbeeld een respondent, die zegt het erg te vinden dat juist oudere werknemers worden ontslagen)

Deze grondslagen zijn afkomstig uit het theoretisch kader, 3.3, waar ze ook verder worden toegelicht. Zoals blijkt uit de voorbeelden kunnen de grondslagen overlappen. Zo kan het bijvoorbeeld zijn dat de gebeurtenis van een massaontslag via de media de respondent bereikt, hij of zij zich hierover met een specifiek waardeoordeel uitspreekt en tot slot bijvoorbeeld de werkloosheidscijfers zelf gaat opzoeken om het te controleren. Dit voorbeeld is een combinatie van verschillende grondslag van erkenning van een probleem en zou dus ook als zodanig worden gecodeerd.

Wat betreft de oplossingenstroom zal een scheiding worden gemaakt tussen het onvoorwaardelijk basisinkomen als groter idee en de plannen om op gemeentelijk niveau te experimenteren. Dit onderscheid is gemaakt, omdat meerdere malen is gebleken dat een respondent positief tegenover experimenteren kan staan, maar afwijzend tegenover invoering van een onvoorwaardelijk basisinkomen.

Tot slot wordt hier ook volgens dezelfde logica, net zoals bij de problemenstroom, een onderscheid gemaakt tussen *de aard van de oplossing* en de *grondslag van de erkenning als oplossing*.

Op basis van de interviews met de twintig respondenten zijn alle relevante passages gecodeerd en geanalyseerd. In dit hoofdstuk zullen de frequenties van de coderingen worden gepresenteerd in tabellen. De reden om de coderingen te kwantificeren is dat dit de mogelijkheid biedt om in verkennende zin een indruk te geven welke argumenten in de problemen- en oplossingenstroom het

belangrijkst zijn. Dit geeft een mooi totaalbeeld. Deze kwantitatieve techniek dient als opstapje voor de presentatie van de belangrijkste citaten, die symbool staan voor de diepere betekenis achter de frequenties en percentages. Dit is het kwalitatieve aspect van de analyse.

In de tabellen zijn de meest voorkomende coderingen opgenomen. Een indicator kan, zoals ook in de operationalisatie beschreven, drie waarden aannemen. *Positief* betekent dat het probleem wordt bevestigd en/of wordt erkend als relevant. *Negatief* betekent dat het probleem wordt ontkend of wordt erkend als irrelevant. Bij neutraal wordt het probleem genoemd, maar wordt het noch bevestigd of ontkend en ook niet erkend als relevant of irrelevant.

Hieronder zal een leesvoorbeeld met de code *werkloosheid* worden gegeven, zodat precies duidelijk is wat met een positieve, neutrale en negatieve codering wordt bedoeld.

Leesvoorbeeld: *Werkloosheid*

Ralf Embrechts – Sociaal Ondernemers – Directeur MOM Tilburg:

(..) "Iedereen zegt nu de crisis is voorbij, maar ik zie de banen voor mijn mensen niet de wijken inkomen. Sterker nog: "de dingen die we nu over de V&D en Rabobank horen. Dat is niet goed. Dadelijk krijg je dat de arbeidsmarkt nog meer wordt verdrongen door hoogopgeleiden en dat die de banen gaan verdringen voor de mensen die wat minder bagage hebben. In twee wijken waar ik werk zijn twee keer zoveel mensen arm en werkloos en leven mensen ongezonder."

Dit is een voorbeeld van positieve codering. De respondent erkent dat de werkloosheid toeneemt en een relevant probleem is.

Sjir Hoeijmakers – Sociaal Ondernemers – Econometrist:

"Werkloosheid is natuurlijk een van de voornaamste projectors van of zo'n idee opkomt. Omdat iedereen dan opeens wel iemand kent die te maken heeft met basiszekerheid"

Dit is een voorbeeld van neutrale codering. De respondent erkent noch ontkent dat werkloosheid momenteel een probleem is. Hij noemt de werkloosheid, zonder er een waarde-oordeel aan te verbinden, een voorspeller van de interesse voor het idee van een basisinkomen.

Ed Groot – Landelijke politici – Tweede Kamerlid PvdA

"(..) Ik zie nu al wel dat de werkgelegenheid zich weer behoorlijk herstelt."

Dit is een voorbeeld van negatieve codering. De respondent ontkent dat de werkloosheid een probleem is dat door een basisinkomen opgelost dient te worden, omdat de werkloosheid zich volgens hem vanzelf al weer aan het herstellen is.

Categorieën

De twintig respondenten zijn gecategoriseerd om de data gestructureerd te kunnen analyseren en om te kijken of visies verschillen per type respondent. De vier categorieën zijn:

1. Landelijke politici
2. Lokale politici
3. Sociaal ondernemers
4. Overig

Onder de categorie *landelijke politici* vallen de Tweede Kamerleden en de politici van het *Alternatief Regeerakkoord* (zie hoofdstuk 5 voor- en tegenstanders basisinkomen). Tot de categorie *lokale politici* behoren alle raadsleden en wethouders. *Sociaal ondernemers* zijn de personen die geen politieke functie bekleden, maar zich vanuit eigen initiatief of vanuit het maatschappelijk middenveld inspannen of hebben ingespannen om het onvoorwaardelijk basisinkomen of experimenten met een

vorm van basisinkomen op de politieke agenda te krijgen. Voorbeelden van sociaal ondernemers zijn mensen die op politieke congressen moties hebben ingediend die voor een basisinkomen pleiten, voor experimenten hiermee of voor meer onderzoek en debat. Een ander voorbeeld van een sociaal ondernemer is een persoon die de gemeenten begeleidt met het doen van de experimenten. De Vereniging Basisinkomen is bewust niet als sociaal ondernemer gecategoriseerd omdat zij zich noch als individu voor het basisinkomen inzet noch tot het maatschappelijk middenveld behoort. Onder de categorie *overig* vallen de respondenten die geen politici of sociaal ondernemers zijn. Dit zijn: de VPRO, de FNV, de Vereniging Basisinkomen, wetenschapper Bart Nooteboom en bijstandsgerechtigde Roderik Rodenburg. Voor een overzicht van alle geïnterviewde respondenten zie bijlage 1.

6.2 De Problemenstroom – de aard van het probleem

In totaal zijn 175 passages gecodeerd waarin de respondenten spreken *over de aard van het probleem*. Vanuit het oogpunt van leesvriendelijkheid zullen in onderstaande tabel alleen de tien meest voorkomende problemen worden gepresenteerd. Het absolute getal staat voor de frequentie dat de codering in de interviews is waargenomen. Het percentage geeft aan hoeveel procent van het totaal aantal gecodeerde passages binnen die categorie onder die categorie valt. Er is afgerond op hele getallen.

De tabel is gesorteerd op het aantal keer dat de codering in totaal voorkwam, aflopend van meest naar minst. In de onderstaande tabel zijn de frequenties in de kolom *Frequentie Iedereen* en opmerkelijke frequenties in de andere kolommen **dikgedrukt**. De drie meest genoemde problemen en de bijbehorende opmerkelijkheden zullen hierna verder worden toegelicht en met citaten worden aangevuld.

Uit onderstaande tabel valt af te lezen dat 17% van het totaal gecodeerde passages is gecodeerd als *wantrouwen jegens mensen in de bijstand – positief*. Hiermee is het wantrouwen in de bijstand met afstand het meest genoemde probleem. Op ruime afstand op respectievelijk 7 en 8 procentpunt volgen *Robotisering van de arbeidsmarkt – Positief* en *Gekort op bijstandsuitkering – Positief*.

Problemenstroom – Aard van het probleem	Frequentie Iedereen (%)	Frequentie Landelijke politici (%)	Frequentie Lokale politici (%)	Frequentie Sociaal ondernemers (%)	Frequentie Overig (%)
1. Wantrouwen jegens mensen in de bijstand - Positief	30 (17%)	7 (16%)	9 (26%)	11 (21%)	3 (7%)
2. Robotisering van de arbeidsmarkt - Positief	17 (10%)	2 (4%)	1 (3%)	5 (9%)	9 (21%)
3. Gekort op bijstandsuitkering - Positief	16 (9%)	3 (7%)	2 (6%)	8 (15%)	3 (7%)
4. Werkloosheid - Positief	13 (7%)	4 (9%)	2 (6%)	6 (11%)	1 (2%)
5. Robotisering van de arbeidsmarkt - Neutraal	10 (6%)	2 (4%)	1 (3%)	0 (0%)	7 (16%)
6. Armoede - Positief	9 (5%)	2 (4%)	1 (3%)	3 (6%)	3 (7%)
7. Complexiteit stelsel - Positief	9 (5%)	3 (7%)	0 (0%)	4 (8%)	2 (5%)
8. Mensen leven niet in vrijheid - Positief	8 (4%)	6 (13%)	2 (6%)	0 (0%)	0 (0%)
9. Gemeenten hebben weinig invloed op bijstandsbeleid - Positief	7 (4%)	3 (7%)	3 (9%)	0 (0%)	1 (2%)
10. Kennisgebrek participatie - Positief	7 (4%)	0 (0%)	6 (18%)	1 (2%)	0 (0%)
Totaal	175 (100%)	45 (100%)	34 (100%)	53 (100%)	43 (100%)

Figuur 16: Totaaloverzicht coderingen problemenstroom – Aard van het probleem (Le Clercq, 2016)

6.2.1 Wantrouwen jegens mensen in de bijstand

Problemenstroom – Aard van het probleem	Frequentie Iedereen (%)	Frequentie Landelijke politici (%)	Frequentie Lokale politici (%)	Frequentie Sociaal ondernemers (%)	Frequentie Overig (%)
1. Wantrouwen jegens mensen in de bijstand - Positief	30 (17%)	7 (16%)	9 (26%)	11 (21%)	3 (7%)
Wantrouwen jegens mensen in de bijstand - Neutraal	3 (2%)	0 (0%)	3 (9%)	0 (0%)	0 (0%)
Wantrouwen jegens mensen in de bijstand – Negatief	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)

Figuur 17: Overzicht coderingen “Wantrouwen jegens mensen in de bijstand” (Le Clercq, 2016)

Het probleem dat over de gehele linie met ruime voorsprong het vaakst wordt genoemd is het *wantrouwen jegens mensen in de bijstand*. Hiermee worden zaken bedoeld als: de sollicitatieplicht, de stricte regels en bureaucratie in de bijstand, maar ook de manier waarop tegen mensen in de bijstand wordt aangekeken. In totaal wordt dit 30 keer genoemd, wat gelijk staat aan 17% van alle gecodeerde problemen. Wat opvalt is dat bij de *lokale politici* dit probleem relatief nog vaker wordt genoemd: 9 keer. Dit is 26% van alle door de lokale politici genoemde problemen. Bij de categorie *overig* wordt het wantrouwen jegens mensen in de bijstand slechts 3 keer (7%) genoemd als probleem. Dit is opvallend weinig.

Het bestaan van wantrouwen jegens mensen in de bijstand wordt geen enkele keer door een respondent ontkend. Er bestaat consensus onder alle partijen dat het *wantrouwen jegens mensen in de bijstand* een serieus probleem is. Bij de lokale politici en sociaal ondernemers lijkt het probleem vanwege de hoge frequentie de meeste prioriteit te hebben.

Positief Citaat - Sadet Karabulut – Landelijke politici– Tweede Kamerlid SP:

(..) *“de enorme aanscherping en verandering van de sociale wetgeving. Waar het voorheen misschien uitkeringsfabrieken waren. Niet allemaal hoor, maar om het even zwart-wit te stellen. Het is nu omgeslagen naar het andere uiterste, namelijk: werklozen worden als criminelen behandeld”*

Positieve Citaten - Jan-Atze Nicolai – Lokale politici - Fractievoorzitter GroenLinks Leeuwarden:

(..) *“de diepe kloof van wantrouwen die er bestaat tussen overheid en burger. Dat we in een samenleving terecht zijn gekomen, waar in feite de overheid de burger gewoon niet vertrouwt.”*

“Ik heb ook veel nagedacht over vertrouwen tussen burger en overheid en de invulling van democratie, gelijkwaardigheid. Dat is altijd al wel een ongelijke trigger geweest, maar toen bij de invoering van de verplichte tegenprestatie toen brak echter wel mijn klomp. We leven nu dus gewoon niet meer in een land waar bestaanszekerheid gegarandeerd is. De overheid kan dus gewoon dwangarbeid opleggen.”

Positieve Citaten - Ralf Embrechts – Sociaal ondernemers – Directeur MOM Tilburg:

“Ik hoor dus verhalen van mensen die naar mij toekomen en zeggen: “ik heb een uitkering aangevraagd en nu moet ik 20x solliciteren de eerste maand”. (..) Het is eigenlijk vragen om 20x een tik tegen je neus. Maar ja anders krijgt hij geen uitkering.”

“Ik vind dat Klijnsma en de ontwerpers van de Participatiewet te veel op de negatieve prikkels zitten.”

Positief Citaat - Caroline Rietbergen – Overig – Senior Beleidsadviseur FNV:

(..) *“uitkeringsgerechtigden vinden dat er te veel verplichtingen zijn die vastzitten aan het krijgen van een uitkering, die gewoon overbodig zijn. Dan praten we over de sollicitatieverplichting, 4 keer per week een brief sturen. In de eerste maanden na je ontslag vind je dat prima, maar als je op een gegeven moment jaar in jaar uit telkens maar aan een sollicitatieplicht moet voldoen en je wordt niet eens ergens uitgenodigd..”*

6.2.2 Robotisering van de arbeidsmarkt

Problemenstroom – Aard van het probleem	Frequentie iedereen (%)	Frequentie Landelijke politici (%)	Frequentie Lokale P politici (%)	Frequentie Sociaal ondernemers (%)	Frequentie Overig (%)
<i>2. Robotisering van de arbeidsmarkt - Positief</i>	17 (10%)	2 (4%)	1 (3%)	5 (9%)	9 (21%)
<i>Robotisering van de arbeidsmarkt - Neutraal</i>	10 (6%)	2 (4%)	1 (3%)	0 (0%)	7 (16%)
<i>Robotisering van de arbeidsmarkt - Negatief</i>	5 (3%)	1 (2%)	0 (0%)	0 (0%)	4 (9%)

Figuur 18: Overzicht coderingen "Robotisering van de arbeidsmarkt" (Le Clercq, 2016)

Het door respondenten op een na meest genoemde probleem is *de robotisering van de arbeidsmarkt*. Dit werd 17 keer (10% totaal) positief gecodeerd en 10 keer (6%) neutraal gecodeerd. De categorie *overig* is verantwoordelijk voor 2/3 van het totale aantal coderingen binnen dit probleem. Robotisering van de arbeidsmarkt speelt erg bij deze respondenten. Bij de bevestiging van de robotisering van de arbeidsmarkt als probleem speelt wetenschapper Bart Nooteboom een belangrijke rol. Binnen de categorie *overig* heeft hij met 5 coderingen het grootste aandeel. Hij herhaalt meerdere malen dat de robotisering van de arbeidsmarkt een serieus probleem is. Ook heeft de categorie *overig* met 7 coderingen het grootste aantal neutrale coderingen. Senior beleidsadviseur bij de FNV Caroline Rietbergen is met 5 coderingen binnen deze categorie verantwoordelijk voor het grootste aantal neutrale coderingen. Zij herhaalt meerdere keren niet zeker te weten in welk tempo de robotisering doorzet en twijfelt over de impact van robotisering. Opvallend is dat bij zowel bij lokale als landelijke politici de robotisering van de arbeidsmarkt relatief weinig wordt genoemd en voor hen dus een minder relevant issue lijkt. Over de gehele linie werd de robotisering van de arbeidsmarkt 5 keer negatief gecodeerd: te weinig om in de top 10 voor te komen.

Negatief Citaat - Sadet Karabulut – Landelijke Politici – Tweede Kamerlid SP:

Sadet Karabulut: Ja, nou, ik vind die robotisering een beetje doemdenken en ik vind het ook een oneigenlijk argument. Het is waar, de robotisering zal, weer net zoals in de geschiedenis ook het geval is geweest, betekenen dat het werk zal veranderen. Maar dat betekent dat we het werk weer moeten aanpassen aan de mensen (...)

Positief Citaat - Joop Roebroek - Sociaal Ondernemers – Lid kernteam MIES en Socioloog:

(..) "Ik denk zelf dat wij nog lang niet het zenit van laat ik zeggen robotisering en informatisering en technologische ontwikkeling gezien hebben. Er zijn heel veel, als ik daar boeken over lees, en die ik vind wel interessant in het kader van een basisinkomen, we zitten momenteel onder in de knik van de curve maar vanaf nu gaat dat heel snel en dat gaat gevolgen hebben voor de arbeidsmarkt."

Positief Citaat Bart Nooteboom – Overig – Emeritus Hoogleraar Economie:

(..) "maar ook dat robots robots gaan maken én programmeren: het is gelaagd. Er wordt altijd gezegd bij nieuwe technologie heb je nieuwe werkgelegenheid en mensen die die technologie maken, maar ook dat wordt overgenomen. Nou ja, dan is het hek van de dam. Dat is een punt."

Neutraal Citaat - Caroline Rietbergen – Overig – Senior Beleidsadviseur FNV:

(..) "We dachten in de jaren '80 ook dat veel werk niet meer terug zou keren. Er werken nu echter meer mensen dan ooit. Dat zit hem dan in andere dingen en dat verwacht ik nu eigenlijk ook. Ik moet zeggen dat daar bij ons binnen de sectoren heel anders over gedacht wordt. Sommige sectoren zien alleen maar werk verdwijnen. Daardoor ontstaan ook verschillen in inzicht in wat er zou moeten gebeuren.."

6.2.3 Gekort op bijstandsuitkering

Problemenstroom – Aard van het probleem	Frequentie Iedereen (%)	Frequentie Landelijke politici (%)	Frequentie Lokale politici (%)	Frequentie Sociaal ondernemers (%)	Frequentie Overig (%)
3. Gekort op bijstandsuitkering - Positief	16 (9%)	3 (7%)	2 (6%)	8 (15%)	3 (7%)
<i>Gekort op bijstandsuitkering - Neutraal</i>	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)
<i>Gekort op bijstandsuitkering - Negatief</i>	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)

Figuur 19: Overzicht coderingen “Gekort op bijstandsuitkering” (Le Clercq, 2016)

Het derde meest genoemde probleem is dat mensen worden *gekort op hun bijstandsuitkering*. Het feit dat mensen een gedeelte van hun bijstandsuitkering kwijtraken dat ze door betaald werk verdienen, de zogenaamde “armoedeval”, werd breed afgekeurd. Dit werd gezien als een negatieve prikkel om te werken en te participeren in de samenleving. In totaal werd dit 16 keer (9% totaal) positief gecodeerd en daarmee door de respondenten bevestigd als een probleem. De benoeming van het worden gekort als probleem kwam het meest naar voren uit de interviews met *de sociaal ondernemers*. Bij hen was 15% van de genoemde problemen dat mensen in de bijstand worden gekort. In de andere categorieën werd het probleem minder vaak genoemd. Over de gehele linie werd dit probleem 0 keer neutraal gecodeerd en 0 keer negatief. Er bestaat onder alle groepen dus consensus dat dit probleem bestaat.

Positief Citaat - Sjr Hoeijmakers – Sociaal Ondernemers – Econometrist:

“Een aspect bijvoorbeeld waar vrijwel elke politicus het over eens is als je direct erop vraagt- zonder het basisinkomen te noemen, want dat levert andere reacties op - dan is het de armoedeval.”

Positief Citaat - Joop Roebroek – Sociaal Ondernemers – Kernteam MIES en Socioloog:

“Het systeem is echt achterhaald. De bijstand waarin mensen opgesloten zitten: niet mogen studeren, niet mogen bijverdienen, gecontroleerd worden. Wat je dus ziet is dat heel veel mensen in de bijstand een hele defensieve houding ontwikkelen tegenover de instituties.”

Positief Citaat Ralf Embrechts – Sociaal Ondernemers – Directeur MOM Tilburg:

“We zijn nu heel hard aan het rekenen waar die grens ligt tot waar je moet bijverdienen voordat je het moet inleveren. Maar het moet anders dan de status quo waarbij je van de opbrengst van 10 kranten de opbrengst van 9 moet inleveren (Toevoeging Maxim le Clercq: dit gaat over de verdiensten van bijvoorbeeld een krantenwijk)”

6.3 De problemenstroom – grondslag erkenning probleem

Nu er een beeld is geschetst van de meest genoemde problemen is het tijd om ons te verdiepen in de grondslag voor de erkenning van deze problemen.

In totaal zijn er 76 passages gecodeerd waaruit *de grondslag van de erkenning van het probleem* valt af te leiden. Voor alle duidelijkheid: een passage kan dubbel gecodeerd zijn: *de aard van het probleem* en de grondslag van erkenning ervan staan vaak vlak bij elkaar.

In de komende paragraaf zullen alle vier de grondslagen van erkenning verder worden toegelicht. In de onderstaande tabel zijn de opmerkelijkheden wederom **dikgedrukt**. De tabel is ook weer gesorteerd van hoogste naar laagste frequentie.

Wat opvalt is dat met 39% de *aantasting van belangrijke waarden - Positief* met ruime voorsprong de meeste genoemde grondslag is. Op 15 en 19 procentpunt achterstand volgen: *De media besteden aandacht aan probleem - Positief* en *Gebeurtenis toont probleem aan – Positief*.

Problemenstroom – Grondslag erkenning probleem	Frequentie Iedereen (%)	Frequentie Landelijke politici (%)	Frequentie Lokale politici (%)	Frequentie Sociaal ondernemers (%)	Frequentie Overig (%)
1. Belangrijke waarden worden aangetast - Positief	30 (39%)	5 (38%)	9 (56%)	11 (41%)	5 (24%)
2. De media besteden aandacht aan probleem - Positief	18 (24%)	0 (0%)	2 (13%)	8 (30%)	8 (38%)
3. Gebeurtenis toont probleem aan - Positief	15 (20%)	2 (15%)	3 (19%)	4 (15%)	6 (29%)
4. Indicatoren tonen probleem aan - Positief	7 (9%)	2 (15%)	0 (0%)	4 (15%)	1 (5%)
5. Indicatoren tonen probleem aan - Neutraal	2 (3%)	2 (15%)	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)
6. De media besteden aandacht aan probleem - Negatief	2 (3%)	2 (15%)	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)
7. Indicatoren tonen probleem aan - Negatief	1 (1%)	0 (0%)	1 (6%)	0 (0%)	1 (5%)
8. Belangrijke waarden worden aangetast - Negatief	1 (1%)	0 (0%)	1 (6%)	0 (0%)	0 (0%)
Totaal	76 (100%)	13 (100%)	16 (100%)	27 (100%)	21 (100%)

Figuur 20: Totaaloverzicht coderingen problemenstroom – Grondslag erkenning probleem (Le Clercq, 2016)

6.3.1. Belangrijke waarden worden aangetast

Problemenstroom – Grondslag erkenning probleem	Frequentie iedereen (%)	Frequentie Landelijke politici (%)	Frequentie Lokale politici (%)	Frequentie Sociaal ondernemers (%)	Frequentie Overig (%)
1. Belangrijke waarden worden aangetast - Positief	30 (39%)	5 (38%)	9 (56%)	11 (41%)	5 (24%)
Belangrijke waarden worden aangetast - Neutraal	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)
Belangrijke waarden worden aangetast - Negatief	1 (1%)	0 (0%)	1 (6%)	0 (0%)	0 (0%)

Figuur 21: Overzicht coderingen “Belangrijke waarden worden aangetast” (Le Clercq, 2016)

De belangrijkste oorzaak dat mensen bepaalde problemen als problemen identificeren, die potentieel door een basisinkomen zouden kunnen worden opgelost, is dat *de waarden van de respondent worden aangetast*. Met deze codering worden maatschappelijke waarden bedoeld. De rode lijn hierin is het wantrouwen vanuit de overheid en de samenleving ten opzichte van mensen in de bijstand. Dit wantrouwen vloeit voort uit de grote bureaucratie, de regels en controlemechanismen in de bijstand en de negatieve prikkels om bij te verdienen.

Niet geheel toevallig zijn dit ook de meest genoemde problemen bij *de aard van het probleem*. Dat beeld wordt hier bevestigd. Zoals reeds vermeld is de aantasting van maatschappelijke waarden maar liefst in 40% van de gevallen de grondslag van het probleem. Opvallend is dat dit percentage bij de *lokale politici* met 56% nog een stuk hoger ligt. Dit wordt in de ze categorie met 8 van de 9 coderingen opvallend vaak genoemd door GroenLinks Leeuwarden raadsleden Jan-Atze Nicolai en Brigitta Scheepsma. Zij zien voornamelijk het huidige neo-liberale paradigma, waarbij niet menselijkheid, maar efficiëntie en wantrouwen centraal staan, als een groot probleem. Bij de categorie *overig* is de aantasting van belangrijke waarden met 24% het minst vaak de oorzaak van erkenning van iets als probleem.

Tot slot is opvallend dat slechts een passage van een respondent negatief is gecodeerd. Dit betekent dat vrijwel iedereen het erover eens is dat belangrijke waarden worden aangetast. Vrijwel niemand doet een poging dit te ontkennen of te bagatelliseren.

Positief Citaat - Ed Groot – Landelijke Politici – Tweede Kamerlid PvdA:

(..) “dat hele groepen jongeren en ouderen niet meer aan de bak komen, die zich wel nuttig willen maken en zich tegelijkertijd vernederd voelen door alle bureaucratie waar ze mee te maken krijgen.”

Positief Citaat - Mark Giebels– Lokale Politici – Raadslid D66 Wageningen:

“Hoe wij armoedeval zien is dat het niet loont als je gaat werken. Dus op het moment dat je in een uitkering zit en je gaat bijvoorbeeld 1 of 2 dagen per week werken. Dat kan je net zo goed niet doen, want dat geld lever je gelijk in. Het is dus niet per se dat mensen dat niet gaan doen, maar dat je gevangen zit in een armoedesituatie van de bijstand, omdat de drempel heel hoog is om een baan te vinden die daar ruim bovenuit stijgt.”

Positief Citaat - Brigitta Scheepsma – Lokale Politici - Raadslid GroenLinks Leeuwarden:

(..) “de hiërarchische benadering waarbij de meeste waarde wordt gegeven aan betaalde arbeid, waarmee je heel veel mensen uitsluit en daardoor kunnen heel veel mensen niet meedoen in hoe er tegenwoordig wordt gewaardeerd. In feite zeggen wij dus die visie klopt niet dat iedereen naar dat betaalde werk moet, want dat doet ook geen recht aan heel veel mensen. Dus het is ook een kwestie van bewustzijn en dat is een echte transitie dat je anders durft te denken en daaraan ook wilt koppelen dat je anders handelt.”

Positief Citaat - Sjr Hoeijmakers – Sociaal Ondernemers – Econometrist:

“Het feit dat werken niet direct loont. Dat is iets ja, waarvan iedereen zegt: je moet mensen stimuleren om te gaan werken. Dat is sowieso een punt.”

6.3.2. De media besteden aandacht aan het probleem

Problemenstroom – Grondslag erkenning probleem	Frequentie Iedereen (%)	Frequentie Landelijke politici (%)	Frequentie Lokale politici (%)	Frequentie Sociaal ondernemers (%)	Frequentie Overig (%)
2. De media besteden aandacht aan - probleem - Positief	18 (24%)	0 (0%)	2 (13%)	8 (30%)	8 (38%)
De media besteden aandacht aan - probleem - Neutraal	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)
De media besteden aandacht aan probleem - Negatief	2 (3%)	2 (15%)	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)

Figuur 22: Overzicht coderingen “De media besteden aandacht aan het probleem” (Le Clercq, 2016)

In ongeveer 1 op de 4 (24%) gevallen was de grondslag van het probleem dat de respondent in het interview verwees naar *media die ook aandacht hadden besteed aan het probleem* dat werd genoemd. Er zijn twee media die door respondenten opvallend vaak werden genoemd en hen op het spoor van het basisinkomen hebben gebracht. Allereerst werden de uitzendingen over het basisinkomen door de VPRO in *Tegenlicht* vaak genoemd. Ten tweede werd auteur en historicus Rutger Bregman met zijn columns in *De Correspondent* over het basisinkomen en zijn boek *Gratis geld voor iedereen* opvallend vaak genoemd.

We zien dat de media met 33% relatief vaak genoemd werden in de categorie *overig* en geen enkele keer door de *landelijke politici*. De landelijke politici vertelden in de persoon van SP-Kamerlid Karabulut wel twee keer dat de aandacht van de media voor de problemen die het basisinkomen zou moeten oplossen juist zou afnemen. Dit zijn de twee negatieve coderingen. Over de impact van *social media* werd door geen enkele respondent gesproken. Deze lijkt dus zeer beperkt te zijn geweest. Uit onderstaande citaten blijken de verwijzingen die respondenten maken naar de media.

Negatief Citaat - Sadet Karabulut – Landelijke politici – Tweede Kamerlid SP:

“Om bij je inleiding te beginnen. Ik denk inderdaad dat het een hype is en dat het niet heel erg verschilt van de discussie in het verleden. Er zijn een aantal oorzaken denk ik aan te wijzen en te verklaren voor deze discussie.”

Positief Citaat - Mark Giebels – Lokale Politici – Raadslid D66 Wageningen:

“Eigenlijk in 2014 toen het heel veel aandacht kreeg in *Tegenlicht* en Rutger Bregman er twee keer een boek over schreef. (...) Het kreeg in keer heel veel interesse.”

Positief Citaat - Ralf Embrechts – Sociaal Ondernemers – Directeur MOM Tilburg:

“Dit zegt Rutger Bregman ook in zijn stuk: bij financiële zorgen zakt je IQ met 13 punten. Als je in financiële shit zit dan functioneer je minder. Dat is eigenlijk heel logisch, want je bestaanszekerheid valt onder je vandaan. Dat is gewoon de Maslowpiramide.”

Positief Citaat - Joop Lahaise – Sociaal Ondernemers – Directeur MUG:

“Daar ben ik dus ook over na gaan denken en daar het een en ander over gaan lezen en bekijken. Wij hebben daar al heel snel over geschreven, maar het is echt in een stroomversnelling geraakt door Rutger Bregman die in *De Correspondent*, met een boekje, met de VPRO, in *Pakhuis De Zwijger* veel aandacht heeft getrokken. Hij is natuurlijk veel beter dan wij in staat om de publieke agenda te bepalen.”

Positief Citaat - Adriaan Planken – Overig – Voorzitter Vereniging Basisinkomen:

“Iedereen werd wild enthousiast daarover, vooral de VPRO met dat programma, kregen we die uitzending. Daar werd weer iedereen enthousiast van. Toen kreeg je die meet-ups en die waren weer afgeladen vol.”

6.3.3. Gebeurtenis toont probleem aan

Problemenstroom – Grondslag erkenning probleem	Frequentie iedereen (%)	Frequentie Landelijke politici (%)	Frequentie Lokale politici (%)	Frequentie Sociaal ondernemers (%)	Frequentie Overig (%)
3. Gebeurtenis toont probleem aan - Positief	15 (20%)	2 (15%)	3 (19%)	4 (15%)	6 (29%)
Gebeurtenis toont probleem aan - Neutraal	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)
Gebeurtenis toont probleem aan - Negatief	1 (1%)	0 (0%)	1 (6%)	0 (0%)	0.00%

Figuur 23: Overzicht coderingen “Gebeurtenis toont probleem aan” (Le Clercq, 2016)

Met 20% was in 1 op de 5 gevallen een gebeurtenis de grondslag dat een probleem door de respondent werd erkend als een probleem. Vooral bij de categorie *overig* werd een gebeurtenis met 29% relatief vaak als grondslag genoemd. De gebeurtenissen die het meest door de respondenten werden genoemd als aanleiding voor de interesse in de problemen die het basisinkomen zou kunnen oplossen waren: het Europees Burgerinitiatief en moties over het basisinkomen op de congressen van verschillende politieke partijen. Veel respondenten kwamen op deze manier in aanraking met de problemen die potentieel door een basisinkomen zouden kunnen worden opgelost.

Positief Citaat - Mark Giebels – Lokale Politici – Raadslid D66 Wageningen:

“Op het landelijk congres van D66 kwam er een politieke motie in stemming die door Sjr Hoeijmakers in stemming werd gebracht. Hij had die ingediend. Ik wist daar verder niets van, maar ik zag dat het onderwerp op de agenda stond. Ik heb daar als spreker mijn bijdrage geleverd. Ondanks het advies van het landelijk bestuur werd de motie toch aangenomen. Dat was verrassend. Toen hebben we lokaal gezegd in de soort algemene beschouwingen in Wageningen van zou het niet mooi zijn, want die motie roept af tot experimenten met het basisinkomen, als wij daar als Wageningen een van de eersten zouden zijn en dat zouden gaan doen.”

Positief Citaat - Sjr Hoeijmakers – Sociaal Ondernemers – Econometrist:

“Ik las iets over een Europees burgerinitiatief over een basisinkomen. Ik had er nog nooit van gehoord. Ik dacht van: wat een raar idee. Ha! Ik vond het wel fascinerend dat er mensen kennelijk mee bezig waren. Dat er serieus een burgerinitiatief liep. Toen heb ik gewoon even online gekeken van wat is dat nou. Mensen echt gewoon een basisinkomen geven. Wat? Toen vond ik het net interessant genoeg om er over te lezen en dat filmpje te kijken. Dat vond ik net interessant genoeg om verder te lezen. En zo, stap voor stap, ben ik dingen gaan organiseren: betrokken geraakt.”

Positief Citaat - Adriaan Planken – Overig – Voorzitter Vereniging Basisinkomen:

“(..) Toen kwam de internationale samenwerking eigenlijk tegelijkertijd. Eind 2011 al was er in Wenen een besluit genomen om te gaan werken aan een Europees burgerinitiatief. Zo krijg je internationale samenwerking en daardoor, mede door dat burgerinitiatief mocht, het kreeg toestemming van de Europese commissie moesten we daar heel veel tijd insteken (..)”

6.3.4. Indicatoren tonen probleem aan

Problemenstroom – Grondslag erkenning probleem	Frequentie Iedereen (%)	Frequentie Landelijke politici (%)	Frequentie Lokale politici (%)	Frequentie Sociaal ondernemers (%)	Frequentie Overig (%)
4. Indicatoren tonen probleem aan - Positief	7 (9%)	2 (15%)	0 (0%)	4 (15%)	1 (5%)
Indicatoren tonen probleem aan - Neutraal	2 (3%)	2 (15%)	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)
Indicatoren tonen probleem aan - Negatief	1 (1%)	0 (0%)	1 (6,25%)	0 (0%)	1 (5%)

Figuur 24: Overzicht coderingen “Indicatoren tonen probleem aan” (Le Clercq, 2016)

De positieve, neutrale en negatieve coderingen bij elkaar opgeteld was er in ongeveer 14% van de gevallen een passage waarin expliciet of impliciet werd verwezen naar indicatoren die het probleem al dan niet aantoonde. Als er naar indicatoren werd verwezen dan waren dit meestal de werkloosheidscijfers, of het percentage mensen dat in de bijstand zit.

Hoewel de absolute aantallen hier klein zijn en we dus erg terughoudend moeten zijn met het trekken van conclusies waren het de *Landelijke politici* en *sociaal ondernemers* die het vaakst lieten merken dat indicatoren de door hen benoemde problemen bevestigden. Daarnaast was 5% van de grondslag van erkenning bij landelijke politici dat indicatoren volgens hen noch aantoonde noch ontkrachtten dat het probleem bestond. In de categorie *Lokale politici* en *overig* werd bijna nooit naar indicatoren verwezen.

Positief Citaat - Ralf Embrechts – Sociaal Ondernemers – Directeur MOM Tilburg:

“Die kloof wordt steeds groter. Het was crisis toen. Iedereen zegt nu de crisis is voorbij, maar ik zie de banen voor mijn mensen niet de wijken inkomen. Sterker nog: “de dingen die we nu over de V&D en Rabobank horen. Dat is niet goed. Dadelijk krijg je dat de arbeidsmarkt nog meer wordt verdrongen door hoogopgeleiden en dat die de banen gaan verdringen voor de mensen die wat minder bagage hebben.”

Positief Citaat - Joop Lahaise – Sociaal Ondernemers – Directeur MUG:

“Recente cijfers die zijn vrijgekomen, wij kenden ze overigens al lang. Die cijfers laten zien dat mensen die langdurig in de bijstand zit, dat die groep enorm is, groeit en er ook vrijwel niet meer uitkomen, vanwege allerlei omstandigheden”

6.4 Conclusie problemenstroom

De aard van het probleem

Wat opvalt is dat het *wantrouwen jegens mensen in de bijstand* over de gehele linie met ruime voorsprong het vaakst wordt genoemd als probleem, dat potentieel door een basisinkomen zou kunnen worden opgelost. De verplichte tegenprestatie, de sollicitatieplicht en de bureaucratie in de bijstand, die vanuit wantrouwen lijken te zijn opgezet worden door alle respondenten afgekeurd. De manier waarop uitkeringsgerechtigden behandeld worden, is volgens hen te negatief en te verplichtend. Vooral bij de *lokale politici* lijkt dit probleem op de meeste weerstand te stuiten. Op gepaste afstand van het wantrouwen jegens mensen in de bijstand volgen de *robotisering van de arbeidsmarkt* en *gekort op de bijstandsuitkering*.

Het probleem van robotisering, dat voornamelijk wordt genoemd, is dat werk structureel gaat verdwijnen en dat er niet genoeg nieuwe werkgelegenheid voor terugkomt, waardoor mensen in de toekomst geen uitzicht meer zullen hebben op een baan. Opvallend is dat de FNV in de persoon van senior beleidsadviseur Caroline Rietbergen zich op de vlakte houdt of er door robotisering, netto, banen zullen gaan verdwijnen. Deze voorzichtige stellingname is opvallend, gezien een van de belangrijkste taken van een vakbond is om genoeg betaald werk veilig te stellen. Je zou hierdoor een sterkere mening verwachten.

Tot slot is het probleem dat op de derde plaats komt dat bijstandsgerechtigden gekort kunnen worden op hun bijstandsuitkering als ze willen bijverdienen: de zogenaamde armoedeval. Vooral wordt genoemd de demotiverende werking die hiervan uitgaat voor bijstandsgerechtigden om een kleine baan te nemen of te studeren en daarmee te participeren. Dit probleem sluit aan op het wantrouwen jegens mensen in de bijstand.

De grondslag van erkenning van het probleem

In het merendeel van de gevallen is de grondslag van het probleem dat het *in strijd is met de maatschappelijke waarden* van de respondent. Dit betekent dat het beeld van de gewenste samenleving vaak niet overeenkwam met de huidige Nederlandse samenleving, zoals deze door de respondenten werd geschetst. Voornamelijk *de lokale politici* onder de respondenten worden getriggerd door de aantasting van voor hen belangrijke waarden. Het feit dat mensen structureel niet aan het werk komen, bijstandsgerechtigden zich onheus behandeld voelen en dat werken vaak niet loont werden vaak genoemd als aantasting van belangrijke waarden. Dit komt ook overeen met de genoemde problemen bij de aard van het probleem.

Op ruime afstand volgen als grondslagen van erkenning dat *de media aandacht besteden aan het probleem* en dat *een gebeurtenis het probleem aantoont*. Als media werden opvallend vaak *Tegenlicht* van de VPRO en Rutger Bregman genoemd. Zij dienden voor relatief veel respondenten als inspiratie om zich te verdiepen in het idee van een basisinkomen. Als gebeurtenissen die de grondslag vormden, werden het Europees burgerinitiatief voor een basisinkomen en de moties op de congressen van verschillende politieke partijen genoemd. *Indicatoren* vormden zelden de grondslag van erkenning van het probleem. Als hiernaar verwezen werd, waren dit voornamelijk de werkloosheidscijfers of het percentage mensen in de bijstand.

Conclusie

De meest genoemde aard van het probleem, dat een basisinkomen potentieel zou kunnen oplossen, is het *wantrouwen jegens mensen in de bijstand*. Hierna volgen de *robotisering van de arbeidsmarkt* en *bijstandsgerechtigden die worden gekort op hun uitkering*. De *aantasting van waarden* is voor de respondenten de grootste drijfveer. De meeste respondenten lijken dus vanuit idealisme en engagement de genoemde problemen op te willen lossen. In een minderheid vormden *Media* zoals *Tegenlicht* en Rutger Bregman en *gebeurtenissen* als het Europees burgerinitiatief en de moties op de politieke congressen voor de respondent de grondslag van de problemen.

6.5 Inleiding Oplossingenstroom

Zoals in de inleiding van dit hoofdstuk reeds is beschreven is gedurende het onderzoek besloten om een scheiding te maken tussen het basisinkomen en de gemeentelijke experimenten. De reden hiervoor is dat tijdens de interviews bleek dat een aantal voorstanders van de experimenten niet pro basisinkomen zijn en andersom. Het idee van een onvoorwaardelijk basisinkomen overstijgt de gemeentelijke experimenten en is verstrekkender. In dit gedeelte van het hoofdstuk vertellen de respondenten waarom zij denken dat het onvoorwaardelijk basisinkomen en de gemeentelijke experimenten wel of niet de gewenste oplossing zijn.

Opvallend vaak werd genoemd dat het basisinkomen geen goede oplossing zou zijn, omdat het niet *“binnen de traditie zou passen”* (zie figuur 25). Omdat de interpretatie hiervan ingewikkeld kan zijn, zal deze codering hieronder verder worden toegelicht.

Met traditie wordt hier bedoeld: huidig geldende waarden en normen, die door het verleden zijn bepaald. Zo kan een respondent bijvoorbeeld denken dat het basisinkomen ingaat tegen de traditie van een politieke partij. Daarmee verschilt de interpretatie van de codering: *“Basisinkomen - Oplossing past binnen traditie”* met de interpretatie van de andere coderingen uit de oplossingenstroom en problemenstroom. Het volgende citaat is hiervan een goed voorbeeld:

Negatief Citaat – William de Bruijn – Overig – Researcher VPRO Tegenlicht:

“Ja, het is niet voor niks dat je het nu juist bij D66 en GroenLinks ziet gebeuren. Want dat zijn toch de wat vrijere linkse partijen. Terwijl de PvdA is toch nog steeds een beetje van de rechten van de arbeider en als ze het voor het zeggen hebben zeggen ze: werken, werken, werken. GroenLinks en D66 durven iets verder te kijken.”

Deze passage is gecodeerd als: *Basisinkomen - Oplossing past binnen traditie – Negatief*. Dit betekent dus niet dat het basisinkomen niet binnen de traditie van de VPRO past, maar dat de respondent een uitspraak heeft gedaan, die zegt dat het basisinkomen niet zou passen binnen de traditie van een andere actor, in dit geval de traditie van de PvdA.

De frequentie van deze codering vertelt ons in hoeverre het basisinkomen als oplossing volgens de respondenten wel of niet aansluit bij de huidige economische en politieke paradigma's in Nederland. Hoe hoger dus de frequentie voor de codering *Oplossing past binnen traditie* in een bepaalde categorie hoe sterker de respondenten uit deze categorie denken dat het idee wel of geen aansluiting zal vinden in de maatschappij. Dit staat los van de eigen traditie van de respondenten. In deze paragraaf zal allereerst worden beschreven waarom het idee van een onvoorwaardelijk basisinkomen volgens de respondenten wel of niet op steun kan rekenen en wat de grondslag is van erkenning. Hierna zal eenzelfde analyse worden gedaan, maar dan is het onderwerp de gemeentelijke experimenten. Bij beide analyses, zullen de frequenties van coderingen in tabellen worden gepresenteerd en zijn de percentages afgerond op hele getallen. Er zal gestart worden met de *“aard van de oplossing”*. Deze dimensie van de variabele *“erkenning oplossing”* is open gecodeerd en geeft voordelen van een basisinkomen of de experimenten of ontkracht deze juist.

Hierna zal de *“Grondslag van de erkenning van de oplossing”* worden beschreven. Deze dimensie is gesloten gecodeerd. De indicatoren die de grondslag van erkenning van de oplossing aantonen zijn:

1. *De oplossing is technisch haalbaar* (bijvoorbeeld een gedetailleerd uitgewerkt plan voor een gemeentelijk experiment)
2. *De oplossing is in overeenstemming met eigen waarden* (de stelling dat het basisinkomen meer vrijheid geeft, kan bijvoorbeeld voor de respondent belangrijk zijn)
3. *De oplossing anticipeert op toekomstige beperkingen* (voorbeeld: er wordt rekening mee gehouden dat de werkloosheid ook weer kan afnemen, waardoor de aandacht ook afneemt)

6.6 De Aard van de oplossing – Basisinkomen

In totaal zijn 127 passages gecodeerd waarin de respondenten spreken over de aard van een onvoorwaardelijk basisinkomen als oplossing.

In onderstaande tabel zijn de tien meest frequente antwoorden gepresenteerd waarom het basisinkomen een goede dan wel slechte oplossing zou zijn.

De frequenties in de kolom *Frequentie iedereen* en opmerkelijke frequenties in de andere kolommen zijn weer **dikgedrukt**. De twee meest genoemde oplossingen en de bijbehorende opmerkelijkheden zullen in deze paragraaf verder worden toegelicht en met citaten worden aangevuld.

Wat opvalt is dat er een grote spreiding is van de frequentie van coderingen. Met 13% wordt het meest genoemd dat de *Oplossing past binnen traditie – Negatief*, maar deze codering steekt er niet ruim boven de rest uit. Al op 3 procentpunt volgt *Oplossing vergroot vrijheid – Positief*. De coderingen daarachter volgen daar weer vlak achter op 4 procentpunt

Oplossingenstroom - Aard Oplossing - Basisinkomen	Frequentie Iedereen (%)	Frequentie Landelijke politici (%)	Frequentie Lokale politici (%)	Frequentie Sociaal ondernemers (%)	Frequentie Overig (%)
1. <u>Basisinkomen</u> - Oplossing past binnen traditie – <i>Negatief</i>	17 (13%)	4 (13%)	1 (6%)	8 (23%)	4 (9%)
2. <u>Basisinkomen</u> - Oplossing vergroot vrijheid - <i>Positief</i>	13 (10%)	7 (23%)	0 (0%)	2 (6%)	4 (9%)
3. <u>Basisinkomen</u> - Oplossing gaat uit van vertrouwen – <i>Positief</i>	8 (6%)	0 (0%)	6 (35%)	1 (3%)	1 (2%)
4. <u>Basisinkomen</u> - Oplossing voorkomt armoedeval - <i>Positief</i>	8 (6%)	0 (0%)	4 (24%)	3 (9%)	1 (2%)
5. <u>Basisinkomen</u> -Oplossing zorgt voor duurzaam rechtvaardigere samenleving – <i>Positief</i>	8 (6%)	0 (0%)	1 (6%)	3 (9%)	2 (4%)
6. <u>Basisinkomen</u> - Oplossing is voor iedereen – <i>Negatief</i>	8 (6%)	1 (3%)	4 (24%)	0 (%)	3 (7%)
7. <u>Basisinkomen</u> - Oplossing vereenvoudigt stelsel - <i>Positief</i>	7 (6%)	2 (7%)	0 (0%)	3 (9%)	2 (4%)
8. <u>Basisinkomen</u> - Basisinkomen wordt hoog genoeg - <i>Negatief</i>	6 (5%)	4 (13%)	0 (0%)	1 (3%)	1 (2%)
9. <u>Basisinkomen</u> - Oplossing vermindert armoede - <i>Positief</i>	5 (4%)	1 (3%)	0 (0%)	1 (3%)	3 (7%)
10. <u>Basisinkomen</u> - Oplossing zorgt voor duurzaam rechtvaardigere samenleving- <i>Negatief</i>	5 (4%)	2 (7%)	0 (0%)	0 (0%)	3 (7%)
Totaal	127 (100%)	30 (100%)	17 (100%)	35 (100%)	45 (100%)

Figuur 25: Totaaloverzicht coderingen oplossingenstroom – Aard oplossing – Basisinkomen (Le Clercq, 2016)

6.6.1. Oplossing past binnen traditie – Basisinkomen

Oplossingenstroom – Basisinkomen - Aard Oplossing	Frequentie Iedereen (%)	Frequentie Landelijke politici (%)	Frequentie Lokale politici (%)	Frequentie Sociaal ondernemers (%)	Frequentie Overig (%)
Basisinkomen -. Oplossing past binnen traditie - <i>Positief</i>	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)
Basisinkomen -. Oplossing past binnen traditie - <i>Neutraal</i>	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)	0 (%)	0 (0%)
1. Basisinkomen - Oplossing past binnen traditie - <i>Negatief</i>	17 (13%)	4 (13%)	1 (6%)	8 (23%)	4 (9%)

Figuur 26: Overzicht coderingen “Oplossing past binnen traditie” - Basisinkomen (Le Clercq, 2016)

Opvallend is dat de meest genoemde reden door de respondent een reden is waarom het basisinkomen als oplossing niet zou werken. Zoals reeds toegelicht wordt met de *traditie* de politieke en economische status quo in de samenleving bedoeld. Uit het percentage 13% van het totaal aantal coderingen (ongeveer 1 op de 7 coderingen) blijkt dat een aanzienlijk aantal respondenten zich bezighoudt met de vraag of het idee van een onvoorwaardelijk basisinkomen aansluiting vindt bij de huidige ideeën in de samenleving. Uit de negatieve codering blijkt dat veel respondenten hierover sceptisch zijn. De respondenten zijn vooral sceptisch of het basisinkomen binnen de tradities van de gevestigde politieke partijen in Den Haag past. Dit wordt versterkt door het feit dat geen enkele respondent daar tegenover stelt dat het juist wel aansluit bij de traditionele Nederlandse politieke en economische denkbeelden.

Van alle groepen lijkt het erop dat de *Sociaal ondernemers* het idee van een onvoorwaardelijk basisinkomen het verst weg vinden staan van de huidige traditionele manier van denken in de samenleving. Zij lijken zich hier in vergelijking het meest zorgen om te maken.

De invoering van een onvoorwaardelijk basisinkomen zou een andere economische structuur creëren in de Nederlandse samenleving, waarbij betaald werk niet meer noodzakelijk is. Dit verschilt zeer van de status quo. Het is dus ook niet gek dat het basisinkomen wordt gezien als a-traditioneel.

Negatief Citaat - Ed Groot – Landelijke Politici – Tweede Kamerlid PvdA:

“De PvdA zit vanuit zijn traditie helemaal niet op de lijn van het basisinkomen. We hebben het streven naar volledige werkgelegenheid, betaalde arbeid. Betaalde arbeid in de emancipatiedachte.”

Negatief Citaat - Joop Roebroek – Sociaal Ondernemers – Kernteam MIES en Socioloog:

(..) “laat ik zeggen de PvdA Groningen bestaat uit een oude kern. Echt noeste arbeiders, die nog het idee hebben van volledige werkgelegenheid, CAO en solidariteit. Dan heb je nog het middenkader van ja “we zijn bezig met de stad te besturen, standaardpolitiek.”. Dan heb je nog het jonge gedeelte wat wel belangstelling heeft voor nieuwe ideeën, maar heeft niet echt een poot om op te staan op dit moment..”

Negatief Citaat - Ralf Embrechts – Sociaal Ondernemers – Directeur MOM Tilburg:

“Ik weet zeker dat we binnen 5, 10 jaar geen basisinkomen hebben. Dat past niet bij dit kabinet en dit beleid.”

Negatief Citaat Bart Nooteboom – Overig – Emeritus Hoogleraar Economie:

(..) “Als grootste struikelblok zie ik vooral ideologie. Zowel rechts als links. Kijk bij de SP speelt ook iets anders. Natuurlijk verlies van invloed, dus het is ook ideologisch, maar ook angst voor gevestigde posities die verdwijnen. Links is de hele vakbondswereld, natuurlijk ontstaan. Het gaat om arbeid en werkgelegenheid en mensen aan het werk krijgen en dan opeens zeggen: “het is ook okay als je niet werkt”, dan stort hun hele wereldbeeld in. Waar hebben ze dan al die jaren voor gewerkt?”

6.6.2. Oplossing vergroot vrijheid – Basisinkomen

Oplossingenstroom – Basisinkomen - Aard Oplossing	Frequentie Iedereen (%)	Frequentie Landelijke politici (%)	Frequentie Lokale politici (%)	Frequentie Sociaal ondernemers (%)	Frequentie Overig (%)
2. <u>Basisinkomen</u> - Oplossing vergroot vrijheid - <i>Positief</i>	13 (10%)	7 (23%)	0 (0%)	2 (6%)	4 (9%)
<u>Basisinkomen</u> - Oplossing vergroot vrijheid - <i>Neutraal</i>	1 (1%)	0 (0%)	0 (0%)	1 (3%)	0 (0%)
<u>Basisinkomen</u> - Oplossing vergroot vrijheid - <i>Negatief</i>	1 (1%)	0 (0%)	1 (6%)	0 (0%)	0 (0%)

Figuur 27: Overzicht coderingen “Oplossing vergroot vrijheid” - Basisinkomen (Le Clercq, 2016)

Bij deze codering valt het op dat meer dan de helft van de positieve coderingen afkomstig is uit de categorie *Landelijke Politici*. Binnen deze categorie komen echter zes van de zeven coderingen van Norbert Klein, Tweede Kamerlid en Fractievoorzitter van de Vrijzinnige Partij. Gezien de naam van de partij is het te verachten dat de vergroting van individuele vrijheid als een belangrijk voordeel van het basisinkomen wordt gezien. Dit verklaart en relativeert enigszins de hoge frequentie van coderingen in deze categorie.

Met vrijheid wordt door de respondenten voornamelijk bedoeld dat burgers zonder al te veel regels van de overheid worden beperkt in hun mogelijkheden en dat ze de tijd en ruimte krijgen om hun eigen geluk na te streven.

Positief Citaat – Norbert Klein – Landelijke politici– Tweede Kamerlid Vrijzinnige Partij:

(..) “Ik vind dat de overheid iets moet doen om mensen vrij te maken (..) Net zo goed als je ook een dak boven je hoofd moet hebben en onderwijs, is een vorm van inkomen ook een grondrecht, een basis. Daar moet dus inhoud aan gegeven worden. Dat doen we met een basisinkomen.”

Positief Citaat – Joop Roebroek – Sociaal Ondernemers – Kernteam MIES en Socioloog:

(..) “Als je mensen de ruimte geeft, komen er bijna voor onmogelijk gehouden energie, talenten, ook blijheid en tevredenheid naar boven. Dat heeft mij enorm geraakt. Ik was voorheen laat ik zeggen wel theoretisch en op basis van lezen en historisch overtuigd, maar daar heb ik het aan den lijve ervaren. Wat ik dus heel belangrijk vind, is dat we een samenleving creëren, waarin eenieder de ruimte krijgt om zijn talenten en kwaliteiten te ontwikkelen en ook ten nut te maken aan de samenleving.”

6.7 Grondslag Erkenning Oplossing – Basisinkomen

Oplossingenstroom – Basisinkomen Grondslag erkenning oplossing	Frequentie Iedereen (%)	Frequentie Landelijke politici (%)	Frequentie Lokale politici (%)	Frequentie Sociaal ondernemers (%)	Frequentie Overig (%)
1. <u>Basisinkomen</u> - Oplossing in overeenstemming met eigen waarden - Negatief	16 (26%)	7 (44%)	5 (38%)	1 (8%)	3 (15%)
2. <u>Basisinkomen</u> - Oplossing in overeenstemming met eigen waarden - Positief	15 (24%)	3 (19%)	4 (31%)	4 (31%)	4 (20%)
3. <u>Basisinkomen</u> - Oplossing in overeenstemming met eigen waarden - Neutraal	14 (23%)	3 (19%)	1 (8%)	4 (31%)	6 (30%)
4. <u>Basisinkomen</u> - Oplossing anticipeert op toekomstige beperkingen - Negatief	6 (10%)	1 (6%)	0 (0%)	3 (23%)	2 (10%)
5. <u>Basisinkomen</u> - Oplossing is technisch haalbaar - Negatief	5 (8%)	0 (0%)	2 (15%)	0 (0%)	3 (15%)
6. <u>Basisinkomen</u> - Oplossing is technisch haalbaar - Neutraal	3 (5%)	0 (0%)	1 (8%)	0 (0%)	2 (10%)
7. <u>Basisinkomen</u> - Oplossing 1. anticipeert op toekomstige beperkingen - Positief	2 (3%)	2 (13%)	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)
8. <u>Basisinkomen</u> - Oplossing anticipeert op toekomstige beperkingen - Neutraal	1 (2%)	0 (0%)	0 (0%)	1 (8%)	0 (0%)
Totaal	62 (100%)	16 (100%)	13 (100%)	13 (100%)	20 (100%)

Figuur 28: Totaaloverzicht coderingen oplossingenstroom – Grondslag erkenning oplossing – Basisinkomen (Le Clercq, 2016)

In totaal zijn er 62 passages gecodeerd waaruit “de grondslag van de erkenning van de oplossing” valt af te leiden. Figuur 28 is gelijk aan de volledige tabel. De kolom *Frequentie Iedereen* en andere opvallende frequenties zijn weer **dikgedrukt**. De percentages zijn weer op hele getallen afgerond. Wat opvalt is dat de belangrijkste grondslag voor het basisinkomen is of het wel of niet in overeenstemming is met de waarden van de respondent en hoe hij of zij tegen de maatschappij aankijkt. De top drie wordt volledig gevormd door de negatieve (26%), positieve (24%) en neutrale (23%) coderingen van “Oplossing in overeenstemming met eigen waarden”. In totaal is dit dus bijna 75% van het totale aantal coderingen. De overige grondslagen volgen op ruime afstand met meer dan 13 procentpunt.

Praktische zaken, die zouden kunnen blijken uit *de technische haalbaarheid van de oplossing en de mate waarin de oplossing anticipeert op de toekomst* zoals: een gedetailleerde uitwerking van het plan, de implementatie van het plan, of het rekening houdt met politieke veranderingen of budgetbeperkingen lijken voor de respondenten dus nauwelijks een rol te spelen. Het wel of niet voorstander zijn van het onvoorwaardelijk basisinkomen blijkt af te hangen van het mensbeeld en de principes waar de respondent voor staat. Praktische argumenten spelen een ondergeschikte rol. Wat verder opvalt is dat de spreiding van de mate waarin het onvoorwaardelijk basisinkomen overeenkomt met *de waarden* van de respondent vrijwel gelijkmatig verdeeld is over de positieve, negatieve en neutrale coderingen. Er heerst dus grote verdeeldheid of het basisinkomen wel of niet aansluit bij de principes van de respondent.

Vanwege de grote afstand met de andere grondslagen en relevantie zal hierna alleen de codering *Oplossing in overeenstemming met eigen waarden* verder worden geanalyseerd.

6.7.1. Oplossing in overeenstemming met eigen waarden – Basisinkomen

Oplossingenstroom - Grondslag erkenning oplossing	Frequentie Iedereen (%)	Frequentie Landelijke politici (%)	Frequentie Lokale politici (%)	Frequentie Sociaal ondernemers (%)	Frequentie Overig (%)
1. <u>Basisinkomen</u> - Oplossing in overeenstemming met eigen waarden - Negatief	16 (26%)	7 (44%)	5 (38%)	1 (8%)	3 (15%)
2. <u>Basisinkomen</u> - Oplossing in overeenstemming met eigen waarden - Positief	15 (24%)	3 (19%)	4 (31%)	4 (31%)	4 (20%)
3. <u>Basisinkomen</u> - Oplossing in overeenstemming met eigen waarden - Neutraal	14 (23%)	3 (19%)	1 (8%)	4 (31%)	6 (30%)

Figuur 29: Overzicht coderingen “Oplossing in overeenstemming met eigen waarden” - Basisinkomen (Le Clercq, 2016)

Zoals genoemd zijn de respondenten vrijwel gelijkmatig verdeeld over de positieve, neutrale en negatieve coderingen ten aanzien van de overeenstemming van het basisinkomen met hun eigen waarden. Opvallend is dat de *landelijke politici*, netto, bovengemiddeld negatief zijn. Gestelde tegenargumenten zijn dat het streven naar betaald werk belangrijk is voor de eigenwaarde en participatie van burgers. Ook wordt gesteld dat een gegarandeerd inkomen zorgt voor gewinning en verwenning van de burger. Wat interessant is, is dat bij de *lokale politici* het vooral de wethouders zijn die negatief zijn over het basisinkomen als oplossing. De vier positieve coderingen ten aanzien van het basisinkomen zijn allemaal afkomstig van raadsleden.

Binnen de neutrale coderingen valt het op dat de FNV en econometrist Sjur Hoeijmakers geen duidelijke positie in het debat innemen. Voor Hoeijmakers, in zijn rol als policy entrepreneur, is dit een zeer bewuste keuze, omdat hij niet wil polariseren. Hij wil vooral partijen met elkaar verbinden om de gemeentelijke experimenten van start te krijgen. Voor de FNV heeft het basisinkomen momenteel geen hoge prioriteit. Daarnaast ziet die het, in de persoon van beleidsmaker Caroline Rietbergen, nog als onzeker of de robotisering werkelijk zoveel banen gaat kosten.

De voorstanders van het basisinkomen zien het als groot pluspunt dat invoering voor een grote omzwaai in de samenleving zou zorgen. De rode lijn in de antwoorden van de voorstander is dat het basisinkomen de negatieve effecten van het neoliberalisme zou kunnen wegnemen en zou zorgen voor een positiever mensbeeld in de Nederlandse samenleving, dat minder uitgaat van wantrouwen. Deze constatering sluit ook aan bij de problemenstroom uit de vorige paragraaf.

Positief Citaat- Jan-Atze Nicolai – Lokale politici - Fractievoorzitter GroenLinks Leeuwarden:

“Het basisinkomen raakt het hele economische paradigma van deze tijd. We leven nog met economische paradigma’s en economische aannames vanuit de productiesamenleving, de industriële revolutie, oorlogsindustrie, terwijl heel veel dingen worden niet meegenomen zoals klimaat, zorg, duurzaamheid, informele arbeid. Zaken die nu belangrijk worden. Het basisinkomen raakt ook die discussie.”

Negatief Citaat - Erik de Ridder – Lokale politici – Wethouder Tilburg (CDA):

“(..) Dat vraagt ook niet een wethouder die eens iets anders wil onderzoeken. Nee, dat vraagt echt een radicale omslag binnen de hele overheid. Dat heeft niks meer met het verstrekken van een uitkering te maken. Dat gaat erom hoe wil jij dat de samenleving is georganiseerd. Dat gaat veel dieper en daar geloof ik niet in.”

Neutraal Citaat - Sjur Hoeijmakers – Sociaal Ondernemers – Econometrist:

“Ik krijg vaak de vraag: “ wat is het belangrijkste voordeel van het basisinkomen? “Dan is mijn antwoord altijd: er is een lijst van voordelen, afhankelijk van je politieke voorkeuren zal je daar uit kiezen. Ik heb een lijst gemaakt van 70 voordelen. Maar dat is niet zo interessant. Ik zie mij meer als die personen bij elkaar brengt.”

6.8 De aard van de oplossing – Experimenten

Oplossingenstroom – Experiment - Aard Oplossing	Frequentie Iedereen (%)	Frequentie Landelijke politici (%)	Frequentie Lokale politici (%)	Frequentie Sociaal ondernemers (%)	Frequentie Overig (%)
Experiment - Oplossing vergroot kennis - <i>Positief</i>	19 (39%)	1 (17%)	10 (36%)	6 (60%)	2 (40%)
Experiment - Oplossing gaat uit van vertrouwen - <i>Positief</i>	5 (10%)	1 (17%)	4 (14%)	0 (0%)	0 (0%)
Experiment - Oplossing is wetenschappelijk - <i>Positief</i>	4 (8%)	0 (0%)	3 (11%)	1 (10%)	0 (0%)
Experiment - Basisinkomen is betaalbaar - <i>Positief</i>	3 (6%)	0 (0%)	2 (7%)	1 (10%)	0 (0%)
Experiment - Oplossing maakt sturing makkelijker - <i>Positief</i>	3 (6%)	0 (0%)	3 (11%)	0 (0%)	0 (0%)
(Voor volledige tabel zie bijlage 4)	(..)	(..)	(..)	(..)	(..)
Totaal	49 (100%)	6 (100%)	28 (100%)	10 (100%)	5 (100%)

Figuur 30: Overzichtstabel coderingen Oplossingenstroom – Aard Oplossing - Experiment (Le Clercq, 2016)

Er zijn 49 passages gecodeerd waarin de respondenten spreken over de aard van de experimenten als oplossing. Met de experimenten worden zowel de gemeentelijke experimenten als het crowdfundingproject van MIES bedoeld. Daarnaast omvatten de experimenten zowel de experimenten met een vorm van een basisinkomen als die met een andere invulling van de bijstand. Vanwege de beperkte frequentie in vergelijking met de voorgaande tabellen worden in onderstaande tabel enkel de vijf meest frequente antwoorden gepresenteerd waarom de experimenten een goed dan wel slecht idee zijn. De opmaak is verder hetzelfde. De frequenties in de kolom “Frequentie Iedereen” en de opvallende frequenties in de andere kolommen zijn weer **dikgedrukt**. Ook zijn de percentages weer op hele getallen afgerond.

Wat in het oog springt is dat de codering “Oplossing vergroot kennis - Positief” met 19 keer (39%) met afstand het meest wordt genoemd. Het verschil met de tweede meest genoemde codering, Oplossing gaat uit van vertrouwen – Positief is 29 procentpunt. Om deze reden zullen de andere coderingen in deze paragraaf niet verder worden geanalyseerd.

6.8.1. Oplossing vergroot kennis – Experimenten

Oplossingenstroom – Experiment - Aard Oplossing	Frequentie Iedereen (%)	Frequentie Landelijke politici (%)	Frequentie Lokale politici (%)	Frequentie Sociaal ondernemers (%)	Frequentie Overig (%)
<u>1. Experiment</u> - Oplossing vergroot kennis - <i>Positief</i>	19 (39%)	1 (17%)	10 (36%)	6 (60%)	2 (40%)
<u>Experiment</u> - Oplossing vergroot kennis - <i>Positief</i>	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)
<u>Experiment</u> - Oplossing vergroot kennis - <i>Neutraal</i>	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)

Figuur 31: Overzicht coderingen “Oplossing in overeenstemming met eigen waarden” - Basisinkomen (Le Clercq, 2016)

De respondenten denken ten aanzien van de experimenten met zowel de bijstand als het basisinkomen dat dit meer kennis zal opleveren over het gedrag van mensen als ze meer vrijheid krijgen, door minder bureaucratie of, in het geval van het basisinkomen, door minder financiële zorgen. “Gaan mensen zichzelf meer ontplooiën?” “Worden ze gelukkiger?” “Gaan/blijven ze betaald werk doen?” Dit zijn vragen die de respondenten door de experimenten beantwoord denken te zien. Vooral vanuit de wethouders blijkt een erg pragmatische opvatting. Zij zien de experimenten met de bijstand niet zozeer als idealistisch of progressief, maar vooral als een manier om kennis op te doen welk beleid werkt. Geen enkele respondent twijfelt aan het feit dat de experimenten de kennis zullen vergroten. Hier bestaat consensus over.

Positief Citaat – Erik de Ridder – Lokale Politici – Wethouder Tilburg (CDA):

“In het ergste geval blijkt dat het niet werkt en dan voeren we het natuurlijk never nooit niet in en hebben we bewijs gekregen. Als je nu tegenstander bent van het basisinkomen en je bent tegenstander van een meer ruimte gevende vorm van bijstand en meer ruimte geven blijkt niet te werken, dan gaan we het niet doen. Dan heb je je zin.”

Positief Citaat – Bart Nooteboom – Overig – Emeritus Hoogleraar Economie:

“Ik ben dus voorstander, mits. Ik geef toe dat er onzekerheden zijn. Daarom pleit ik ook voor experimenten. De experimenten die nu lopen in gemeenten, dat zei Loek Groot gisteren ook, is in essentie natuurlijk geen basisinkomen. Een basisinkomen is voor iedereen. Maar niettemin zijn de experimenten nuttig om die onzekerheid te verkleinen van wat gaan mensen doen als ze dat geld krijgen. Dat is namelijk de hamvraag.”

Positief Citaat – Dennis Gudden – Lokale Politici – Wethouder Wageningen (D66):

“We weten eigenlijk zo weinig van wat werkt in de participatie en er is in Nederland heel weinig of geen geconditioneerd experimenteel onderzoek gedaan waarin een controlegroep werd gebruikt. Dit onderzoek verandert dat: het onderzoekt wat de effecten van beleid zijn en geeft ons veel meer inzicht in de werking van de Participatiewet. Dat is echt van belang.”

6.9 Grondslag erkenning oplossing – Experimenten

Oplossingenstroom - Experiment - Grondslag erkenning oplossing	Frequentie Iedereen (%)	Frequentie Landelijke politici (%)	Frequentie Lokale politici (%)	Frequentie Sociaal ondernemers (%)	Frequentie Overig (%)
Experiment - Oplossing is technisch haalbaar - Neutraal	18 (20%)	4 (20%)	7 (21%)	4 (27%)	3 (15%)
Experiment - Oplossing anticipeert op toekomstige beperkingen - Positief	16 (18%)	5 (25%)	7 (21%)	3 (20%)	1 (5%)
Experiment - Oplossing in overeenstemming met eigen waarden - Positief	15 (17%)	5 (25%)	7 (21%)	0 (0%)	3 (15%)
Experiment - Oplossing is technisch haalbaar - Positief	10 (12%)	1 (5%)	6 (18%)	2 (13%)	1 (5%)
Experiment - Oplossing in overeenstemming met eigen waarden - Negatief	9 (11%)	2 (10%)	1 (3%)	3 (20%)	3 (15%)
Experiment - Oplossing in overeenstemming met eigen waarden - Neutraal	8 (9%)	2 (10%)	2 (6%)	0 (0%)	4 (20%)
Experiment - Oplossing is technisch haalbaar - Negatief	6 (9%)	0 (0%)	1 (3%)	3 (20%)	2 (10%)
Experiment - Oplossing anticipeert op toekomstige beperkingen - Negatief	3 (3%)	0 (0%)	2 (6%)	0 (0%)	1 (5%)
Experiment - Oplossing anticipeert op toekomstige beperkingen - Neutraal	3 (3%)	1 (5%)	0 (0%)	0 (0%)	2 (10%)
Totaal	88 (100%)	20 (100%)	33 (100%)	15 (100%)	20 (100%)

Figuur 32: Totaaloverzicht coderingen Oplossingenstroom – Grondslag erkenning oplossing - Experimenten (Le Clercq, 2016)

In totaal zijn er 88 passages gecodeerd waarin de respondenten spreken over *de grondslag van de erkenning van de experimenten*. De opmaak is weer gelijk aan de opmaak van de vorige overzichtstabellen. In tegenstelling tot de tabel bij *de grondslag van erkenning van het basisinkomen* als oplossing is de verdeling over de verschillende coderingen hier een stuk meer gespreid. Zo is het verschil tussen de drie meest voorkomende coderingen slechts 3 procentpunt. Wat betreft de experimenten hebben de respondenten meer oog voor de technische haalbaarheid van het plan en in hoeverre het toekomstbestendig is. Wat betreft de codering *Oplossing in overeenstemming met eigen waarden* (17% positief) lijken de experimenten minder controversieel te zijn dan het onvoorwaardelijk basisinkomen, waar ook erg veel neutrale en negatieve coderingen waren. Omdat de spreiding hier een stuk groter is, is het relevant om alle drie de verschillende grondslagen individueel te bespreken.

6.9.1. Oplossing is technisch haalbaar – Experimenten

Oplossingenstroom - Experiment - Grondslag erkenning oplossing	Frequentie Iedereen (%)	Frequentie Landelijke politici (%)	Frequentie Lokale politici (%)	Frequentie Sociaal ondernemers (%)	Frequentie Overig (%)
1. Experiment - Oplossing is technisch haalbaar - Positief	10 (12%)	1 (5%)	6 (18%)	2 (13%)	1 (5%)
Experiment - Oplossing is technisch haalbaar - Neutraal	18 (20%)	4 (20%)	7 (21%)	4 (27%)	3 (15%)
Experiment - Oplossing is technisch haalbaar - Negatief	6 (9%)	0 (0%)	1 (3%)	3 (20%)	2 (10%)

Figuur 33: Overzicht coderingen “Oplossing is technisch haalbaar” – Experimenten (Le Clercq, 2016)

Wat over de gehele lijn opvalt is dat de meeste respondenten zich *neutraal* opstellen tegenover de *technische haalbaarheid*. Dit komt voornamelijk door de juridische onzekerheid. Voor de gemeenten is om van start te mogen gaan met de experimenten een aanpassing in de Participatiewet noodzakelijk. Om dit mogelijk te maken is een algemene maatregel van bestuur van de staatssecretaris nodig. Op deze AMvB wordt in de Kamer door middel van de motie Voortman aangedrongen. Daarnaast zijn de wethouders hierover met de staatssecretaris in onderhandeling. Deze onderhandelingen, die de *technische haalbaarheid van de experimenten*, voor een groot deel bepalen, staan centraal bij deze codering. De lokale politici zijn gemiddeld iets positiever over de *technische haalbaarheid van de experimenten* dan de respondenten uit de andere categorieën.

Neutraal Citaat – Linda Voortman – Landelijke Politici – Tweede Kamerlid GroenLinks:

“Ik denk dat de eerste horde die algemene maatregel van bestuur is. Ik denk dat dat al behoorlijk pittig gaat zijn om dat te bereiken. Ik denk dat het vooral pittig gaat zijn om het zo te bereiken dat andere gemeenten daar ook gebruik van mogen maken. Ik vrees een beetje dat er een AMvb gaat komen en dat er gezegd gaat worden: “alleen deze vier gemeenten mogen meedoen.” De belangrijkste hordes momenteel zijn Klijnsma en de VVD.”

Neutraal Citaat – Mattias Gijsbertsen – Lokale Politici – Wethouder Groningen (GroenLinks):

“We hebben alle vier een eigen plan. Klijnsma heeft er voor gekozen om met een beperkte groep gemeenten aan de slag te gaan. Wij hebben daar ja op gezegd en zijn nu dus maandenlang in gesprek met de staatssecretaris en het ministerie over onze plannen en hoe die kunnen worden vertaald in een experiment dat ook door het rijk gesteund kan worden, en wat misschien moet worden vastgelegd in een algemene maatregel van bestuur. Het klopt inderdaad dat we gezamenlijk die gesprekken voeren.”

Positief Citaat – Dennis Gudden – Lokale Politici – Wethouder Wageningen (D66):

“Er komt een AMVB die de juridische basis onder het experiment vormt. Die moet nog door de Eerste en Tweede Kamer en dan kunnen we beginnen.”

6.9.2. Oplossing anticipeert op toekomstige beperkingen - Experimenten

Oplossingenstroom - Experiment - Grondslag erkenning oplossing	Frequentie Iedereen (%)	Frequentie Landelijke politici (%)	Frequentie Lokale politici (%)	Frequentie Sociaal ondernemers (%)	Frequentie Overig (%)
2. Experiment - Oplossing anticipeert op toekomstige beperkingen - Positief	16 (18%)	5 (25%)	7 (21%)	3 (20%)	1 (5%)
Experiment - Oplossing anticipeert op toekomstige beperkingen - Neutraal	3 (3%)	1 (5%)	0 (0%)	0 (0%)	2 (10%)
Experiment - Oplossing anticipeert op toekomstige beperkingen - Negatief	3 (3%)	0 (0%)	2 (6%)	0 (0%)	1 (5%)

Figuur 34: Overzicht coderingen "Oplossing anticipeert op toekomstige beperkingen" – Experimenten (Le Clercq, 2016)

Uit de tabel valt af te lezen dat de meerderheid van de respondenten vindt dat de experimenten *anticiperen op toekomstige beperkingen*. Tussen de verschillende categorieën zien we geen opvallende verschillen. Als voorbeeld van anticipatie noemden de respondenten dat bij de voorstellen voor de experimenten in de gemeenteraad van te voren al rekening werd gehouden met de gevoeligheden en standpunten van de andere politieke partijen. Vooral in Wageningen was dit het geval. In Wageningen is de lokale D66 fractie van te voren pro-actief in discussie gegaan met de andere partijen in de raad om een gezamenlijk plan te maken. Dit is dus een voorbeeld van anticipatie op een mogelijke toekomstige politieke beperking. Daarnaast is in het conceptplan van het gemeentelijk experiment in Wageningen ook rekening gehouden met de wensen in Den Haag:

Positieve Citaten – Mark Giebels – Lokale Politici – Raadslid D66 Wageningen:

"Er heersen allemaal ideeën en vooroordelen over het experiment. Ook negatief. We hebben dus echt wel de tijd genomen om serieus met de andere fracties in discussie te gaan. Een aantal fracties hebben daaraan meegedaan."

"Het tweede is dat je bijverdiensten beperkt mag houden. In het huidige voorstel word je volgens mij 50% gekort. We wilden eerst, in het eerste voorstel stond dat ook, dat je het eerste jaar helemaal niet werd gekort. Ook in de lijn van het basisinkomen. Dat werd ook niet door Den Haag gewaardeerd."

Linda Voortman, die namens GroenLinks, maar ook namens de wethouders de staatssecretaris aanspoort om toestemming te geven voor de experimenten heeft van te voren strategisch nagedacht over de snelste route om de toestemming via het parlement te regelen:

Positief Citaat – Linda Voortman – Landelijke Politici – Tweede Kamerlid GroenLinks:

"Je hebt verschillende routes. Ik had ook kunnen zeggen, ik ga een initiatiefwet maken. Het voordeel daarvan is dat je helemaal zelf kunt bepalen, wat je voorstelt. Alleen, ik heb heel veel initiatiefwetten lopen op het moment. En zo'n initiatiefwet vastgesteld krijgen, kost jaren en ik zie dat gemeenten er nu voor klaar zijn. Het is eigenlijk dus een combinatie van idealisme en pragmatisme."

In Tilburg is actief ingezet om juist ook buiten de politiek steun voor het plan te verwerven, zodat ook de mensen in de bijstand zelf zich achter project zouden scharen:

Positief Citaat - Ralf Embrechts – Sociaal Ondernemers – Directeur MOM Tilburg:

"In Tilburg willen wij niet dat het een gemeentelijk project wordt. Ik wil dat zodra wij gaan beginnen, het belang van de ervaringsdeskundigen bewaard blijft, zodat de ambtenaar in een torentje niet van alles gaat verzinnen."

6.9.3 Oplossing in overeenstemming met eigen waarden – Experimenten

Oplossingenstroom - Experiment - Grondslag erkenning oplossing	Frequentie Iedereen (%)	Frequentie Landelijke politici (%)	Frequentie Lokale politici (%)	Frequentie Sociaal ondernemers (%)	Frequentie Overig (%)
3. Experiment - Oplossing in overeenstemming met eigen waarden - Positief	15 (17%)	5 (25%)	7 (21%)	0 (0%)	3 (15%)
Experiment - Oplossing in overeenstemming met eigen waarden - Neutraal	8 (9%)	2 (10%)	2 (6%)	0 (0%)	4 (20%)
Experiment - Oplossing in overeenstemming met eigen waarden - Negatief	9 (11%)	2 (10%)	1 (3%)	3 (20%)	3 (15%)

Figuur 35: Overzicht coderingen “Oplossing in overeenstemming met eigen waarden” – Experimenten (Le Clercq, 2016)

Volgens de meeste respondenten zijn de experimenten “in overeenstemming met eigen waarden”. De experimenten worden gezien als een kans om kennis op te doen en om de eerste stappen te zetten in de richting van een bijstand en een sociaal stelsel dat meer op vertrouwen is gebaseerd. De experimenten moeten als voorbeeld dienen van hoe het ook kan. Deze kans om meer vertrouwen terug te brengen in de bijstand wordt voornamelijk door de *politici*, zowel *landelijk* (vijf maal) als *lokaal* (zeven maal) veelvuldig genoemd.

Er is echter ook een tegengeluid. Er zijn ook respondenten die de experimenten juist als een stap in de verkeerde richting zien, omdat de experimenten volgens hen te ver van een werkelijk basisinkomen afstaan. Daarmee zouden de experimenten de eventuele invoering van een onvoorwaardelijk basisinkomen in de toekomst alleen maar moeilijker maken, omdat de experimenten met de bijstand al basisinkomen experimenten worden genoemd. Voornamelijk Adriaan Planken, voorzitter van de Nederlandse Vereniging van het basisinkomen, kijkt daarom met enige argwaan naar de gemeentelijk experimenten. Hij denkt dat de gemeenten voornamelijk willen experimenteren, omdat ze meer beleidsvrijheid willen hebben, maar niet zozeer het idee van een basisinkomen ondersteunen. Ook andere expliciete voorstanders van een onvoorwaardelijk basisinkomen laten zich negatief uit over de gemeentelijke experimenten.

Positief Citaat - Ralf Embrechts – Sociaal Ondernemers – Directeur MOM Tilburg:

“Ja, ik denk dat de experimenten een eerste stapje staan richting de waarden voor basisinkomen”.

Negatief Citaat - Joop Roebroek – Sociaal Ondernemers – Kernteam MIES en Socioloog:

“Als Utrecht zegt we gaan gewoon individuele mensen in de stad helpen: prima. Als Groningen zegt we hebben experimenten op maat. Maar je ziet al: zij stellen de eis het moet hetzelfde zijn en dan perk je in feite de zaken al in. Dan moeten die gemeenten al overleggen en moeten er compromissen gesloten worden en breng je het al dichter bij de huidige situatie.”

Negatief Citaat- Adriaan Planken – Overig – Voorzitter Vereniging Basisinkomen:

“Maar die experimenten, zoals ze nu gewild worden door die gemeenten, die kunnen net zo goed een valkuil zijn. Dat je mensen in de bijstand op die manier zoet houdt en de gemeente heeft minder last met ze en daarna interesseert ze het niet meer. Je ziet het met veel dingen in de maatschappij: nieuwe initiatieven, dat die ingekapseld worden door de huidige politiek.”

Positief Citaat - Caroline Rietbergen – Overig – Senior Beleidsadviseur FNV:

“(..) Nou ja, experimenteren is altijd prima natuurlijk. Vooral als je goed kunt meten wat dan de gevolgen zijn.”

6.10 Conclusie oplossingenstroom

Het onvoorwaardelijk basisinkomen

Opvallend is dat met 13% de meest genoemde codering bij *de aard van het basisinkomen als oplossing* is dat de respondenten denken dat het basisinkomen *niet past binnen de traditie*. Zij denken dat het basisinkomen niet past binnen het huidige economische en politieke paradigma in de Nederlandse samenleving. Vooral de *sociaal ondernemers* zijn sceptisch of het idee door politiek Den Haag zal worden geaccepteerd.

Wat verder opvalt is de grote spreiding van coderingen ten aanzien van het basisinkomen als oplossing. Met 10% komt de codering dat het basisinkomen *de vrijheid van mensen vergroot* op een tweede plaats. De coderingen die hierna komen vormen 6% of minder van het totaal en zijn een combinatie van positieve en negatieve visies op het basisinkomen.

De onzekerheid en verdeeldheid over het idee van een onvoorwaardelijk basisinkomen zien we terug bij *de grondslag van erkenning van het basisinkomen als oplossing*. Voor 26% is het basisinkomen niet in *overeenstemming met de eigen waarden* en de eigen visie op de samenleving. 24% kijkt positief tegen het basisinkomen aan en 23% van de respondenten is neutraal en heeft dus geen uitsproken mening. De *landelijke politici* en wethouders zijn overwegend negatief.

Onder de respondenten heerst grote verdeeldheid of een onvoorwaardelijk basisinkomen wenselijk is. De praktische (on)mogelijkheden van het onvoorwaardelijk basisinkomen zijn ondergeschikt aan de discussie over de principiële wenselijkheid.

De lokale experimenten

Bij de lokale experimenten zien we dat bij de *aard van de experimenten als oplossing* de nadruk ligt op het feit dat de experimenten *kennis zullen opleveren*. 38% van gecodeerde passages betrof deze codering en staat daarmee 29 procentpunt voor op de tweede meest waargenomen codering: *Oplossing gaat uit van vertrouwen*.

Bij de *Grondslag van erkenning van de experimenten als oplossing* valt op dat de discussie minder gaat over de waarden, waar de experimenten voor staan. Er wordt meer gesproken over de *technische haalbaarheid* (de positieve, neutrale en negatieve waarden opgeteld in totaal 41%). Volgens de respondenten is het voor de *technische haalbaarheid* en daarmee voor het doorgaan van de experimenten essentieel dat staatssecretaris Klijnsma steun geeft en de Participatiewet wijzigt. Naast de praktische discussie zijn er toch ook een aantal principiële critici van de gemeentelijke experimenten. Dit zijn voornamelijk de respondenten die zeer pro het onvoorwaardelijk basisinkomen zijn. Zij vinden de gemeentelijke experimenten met de bijstand onvergelijkbaar met het idee van een basisinkomen. Sommige van hen (11%) denken zelfs dat het de kansen voor de invoering van een 'echt' basisinkomen verkleint. Voor 17% van de respondenten sluiten de waarden van de experimenten wel aan op de eigen waarden. Zij juichen de experimenten toe. 8% is neutraal.

Conclusie

In het debat over het onvoorwaardelijk basisinkomen spelen abstracte zaken zoals principiële waarden, ideologie en mensbeeld een belangrijke rol. De deelnemers aan het debat zijn erg verdeeld. Het debat is gepolitiseerd en gepolariseerd: voor- en tegenstanders zetten zich expliciet af tegen het basisinkomen of identificeren zich er juist erg mee. De erkenning van het basisinkomen als oplossing in Nederland lijkt beperkt. Vooral landelijke politici en wethouders zien veel bezwaren. De erkenning van de experimenten als mogelijke oplossing is een stuk groter. Deze erkenning is voornamelijk gestoeld op het feit dat het meer kennis zal opleveren over de effecten van een bijstand die meer vanuit vertrouwen is ingericht. De kenmerken van dit debat zijn tegengesteld aan het debat over het basisinkomen: het debat is praktisch en pragmatisch van aard. De voorstanders proberen zich a-politiek op te stellen en willen vooral leren en kennis op doen. De focus ligt op technische zaken zoals de wettelijke mogelijkheden om te starten met de experimenten en de inrichting van de experimenten.

6.11 Overzicht meest voorkomende coderingen

Nu de problemenstroom en oplossingenstroom zijn geanalyseerd is het tot slot interessant om alles nog eens op een rij te zetten. Wat waren de meest voorkomende coderingen bij de verschillende categorieën? Wat was het discours? In onderstaande tabel is hiervan een overzicht gegeven. Een codering is **geel** gemarkeerd als deze overeenkomt met de codering die binnen de variabele het meest is waargenomen of direct onder de kolom *iedereen* staat.

Variabele	Iedereen	Landelijke politici	Lokale politici	Sociaal ondernemers	Overig
Problemenstroom Aard Probleem	Wantrouwen jegens mensen in de bijstand - Positief	Wantrouwen jegens mensen in de bijstand - Positief	Wantrouwen jegens mensen in de bijstand - Positief	Wantrouwen jegens mensen in de bijstand - Positief	Robotisering van de arbeidsmarkt - Positief
Problemenstroom Grondslag Erkenning Probleem	Belangrijke waarden worden aangetast - Positief	Belangrijke waarden worden aangetast - Positief	Belangrijke waarden worden aangetast - Positief	Belangrijke waarden worden aangetast - Positief	De media besteden aandacht aan probleem - Positief
Oplossingenstroom Grondslag Erkenning Oplossing Onvoorwaardelijk Basisinkomen	Oplossing in overeenstemming met eigen waarden - Negatief	Oplossing in overeenstemming met eigen waarden - Negatief	Oplossing in overeenstemming met eigen waarden - Negatief	Meerdere indicatoren het meest genoemd	Oplossing in overeenstemming met eigen waarden - Negatief
Oplossingenstroom Grondslag Erkenning Oplossing Gemeentelijke Experimenten	Oplossing is technisch haalbaar - Neutraal	Meerdere indicatoren het meest genoemd	Meerdere indicatoren het meest genoemd	Oplossing is technisch haalbaar - Neutraal	Oplossing in overeenstemming met eigen waarden - Neutraal
Oplossingenstroom Aard Oplossing Onvoorwaardelijk Basisinkomen	Oplossing past binnen traditie - Negatief	Oplossing vergroot vrijheid - Positief	Oplossing gaat uit van vertrouwen - Positief	Oplossing past binnen traditie - Negatief	Meerdere indicatoren het meest genoemd
Oplossingenstroom Grondslag Erkenning Oplossing Gemeentelijke Experimenten	Oplossing vergroot kennis - Positief	Meerdere indicatoren het meest genoemd	Oplossing vergroot kennis - Positief	Oplossing vergroot kennis - Positief	Oplossing vergroot kennis - Positief

Figuur 36: Totaaloverzicht meest voorkomende coderingen problemen- en oplossingenstroom (Le Clercq, 2016)

Bij het vergelijken van de verschillende categorieën valt op dat met een gelijkens van vijf op zes van meest voorkomende indicatoren, ten opzichte van de kolom *iedereen*, de *sociaal ondernemers* het meest overeenkomen met het totaalbeeld. De categorie *overig* is met een gelijkens van slechts twee op zes van meest voorkomende indicatoren, ten opzichte van de kolom *iedereen*, het meest afwijkend van het totaalbeeld. Gezien de diverse samenstelling van deze categorie is dit niet geheel onverwacht.

Zoals ook al genoemd bij de conclusie van de problemenstroom bevestigt figuur 36 dat er veel overeenstemming is in de problemenstroom. Bij drie van de vier categorieën van respondenten is het meest genoemde probleem het *wantrouwen in de bijstand* en is de belangrijkste grondslag dat *belangrijke waarden worden aangetast*. Alleen de categorie *overig* wijkt hiervan af.

In de oplossingenstroom zien we meer diversiteit qua dominant discours. Bij de grondslag van erkenning van het onvoorwaardelijk basisinkomen zien we bij drie van de vier categorieën dat de indicator die aangeeft dat *de oplossing niet in overeenstemming met de eigen waarden is* de meest voorkomende indicator is. Alleen bij de *sociaal ondernemers* is dit anders. Hier blijkt wel uit dat het basisinkomen door veel respondenten niet als gewenste oplossing wordt gezien.

Bij de grondslag van erkenning voor de gemeentelijke experimenten is het beeld wat betreft de meest genoemde indicator diffuus. Bij elke categorie is een andere indicator dominant. Alleen bij de *sociaal ondernemers* is er gelijkens met het totaalbeeld en is de vraag of *de oplossing technisch haalbaar is* het meest waargenomen. Hetzelfde valt waar te nemen bij de aard van de oplossing van het onvoorwaardelijk basisinkomen, waar de gelijkens met het totaalbeeld ook enkel bij de *sociaal ondernemers* aanwezig is. Zij denken dat het *basisinkomen niet past binnen* de Nederlandse traditie. Tot slot zien we bij de grondslag van erkenning van de gemeentelijke experimenten opvallend veel overeenstemming. Op de *landelijke politici* na is bij alle categorieën het meest voorkomende discours dat de gemeentelijke experimenten *de kennis zullen vergroten*. Dit komt overeen met de analyse van de oplossingenstroom.

Hoofdstuk 7 De politieke stroom

In dit hoofdstuk wordt geanalyseerd wat de sterkte is van de coalities van het onvoorwaardelijk basisinkomen en van de gemeentelijke experimenten. Dit hoofdstuk sluit aan op deelvraag 2 over de belangrijkste voor- en tegenstanders, maar gaat verder door de belangrijke actoren niet individueel te behandelen, maar door te kijken naar de coalities waarin zij zich verenigen.

7.1 Inleiding

Ter verduidelijking: een coalitie staat in dit onderzoek voor een samenwerkingsverband tussen actoren die zich bewust en actief voor een bepaald standpunt inzetten. Wanneer een actor voorstander van het onvoorwaardelijk basisinkomen is, betekent dit nog niet dat de actor ook behoort tot de coalitie van het basisinkomen. Dit is enkel het geval wanneer de actor zich bewust en actief voor het basisinkomen gaat inzetten en samenwerkt met andere partijen. Voorstanders zijn dus niet per definitie coalitieleden.

Het begrip *sterkte van een coalitie* is vormgegeven op basis van het theoretisch kader. Op basis hiervan is vastgesteld dat de volgende vijf factoren de sterkte van een coalitie bepalen:

1. Het aantal leden dat de coalitie heeft
2. De politieke en bestuurlijke macht en invloed van de coalitie
3. De steun die de coalitie geniet van de publieke opinie
4. De mate waarin de coalitie streeft naar een concreet doel
5. De mate van onverzettelijkheid van de coalitie

Nadat de coalities zijn beschreven, zal de rol van policy entrepreneurs in het politieke proces worden geanalyseerd. Tot slot zal de rol van framing in het debat over het basisinkomen nader worden beschouwd.

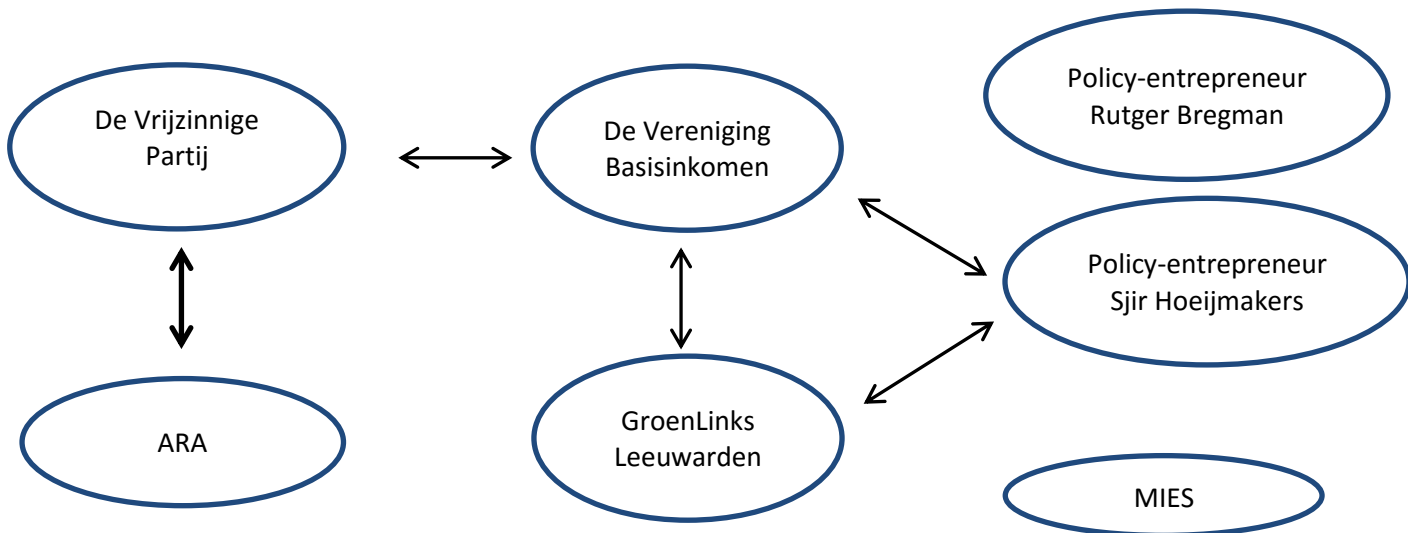
7.2 Voorstanders onvoorwaardelijk basisinkomen

1. Het aantal leden dat de coalitie heeft

Uitgesproken voorstanders van een onvoorwaardelijk basisinkomen in Nederland zijn:

- Policy entrepreneur Rutger Bregman
- De Vereniging Basisinkomen
- De Vrijzinnige Partij
- Het Alternatief Regeerakkoord (ARA)
- Maatschappij tot Innovatie van Economie en Samenleving (MIES)
- GroenLinks Leeuwarden (GroenLinks Leeuwarden is niet geplaatst bij de coalitie van gemeentelijke experimenten, omdat GroenLinks Leeuwarden een echt basisinkomen wil. Dit in tegenstelling tot de gemeente Utrecht, Tilburg, Wageningen en Groningen).

Hoewel deze actoren allen uitgesproken voorstander zijn van een onvoorwaardelijk basisinkomen vormen zij niet een gezamenlijke coalitie. Zie figuur 37, op de volgende bladzijde. De dikte van de pijltjes geeft de intensiviteit van de samenwerking weer. De intensiteit is op basis van de interviews en bestudering van bestaand materiaal vastgesteld. De intensiteit behelst onder andere: de frequentie van contact en de wederzijdse afhankelijkheid.

Figuur 37: Schets van de coalitie van het onvoorwaardelijk basisinkomen (Le Clercq, 2016)

Rutger Bregman wordt in geen enkel interview, noch in andere bronnen genoemd als partner in een coalitie. Voorzitter van de Vereniging Basisinkomen Adriaan Planken heeft Bregman in het verleden wel benaderd met het voorstel tot samenwerking. Hij wees dit echter af. In de optiek van Bregman was de Vereniging Basisinkomen te radicaal. Zo zou hij de leden van de Vereniging Basisinkomen hebben getypeerd als “barricademensen”, waar hij weinig mee zou hebben (Interview: Planken) Hoewel Bregman door veel respondenten wordt aangehaald en vaak wordt genoemd als aanjager van de discussie over het basisinkomen blijkt hij niet met andere voorstanders samen te werken. Bregman is wel een echte policy entrepreneur, omdat hij als opiniemaker zijn tijd en energie in publicaties investeert, die het basisinkomen bij een groot publiek bekend maken. Hij richt zich dus voornamelijk op de beïnvloeding van de publieke opinie en weinig op samenwerking met andere potentiële partners. In april 2016 verscheen de Engelse vertaling van zijn boek *Gratis geld voor iedereen*. Hij lijkt wat betreft beïnvloeding van de publieke opinie dus zelfs verder dan enkel Nederland te kijken (De correspondent, 2016).

De maatschappij tot Innovatie van Economie en Samenleving (MIES) heeft geen actieve samenwerking met andere voorstanders van het onvoorwaardelijk basisinkomen. Joop Roebroek, lid van het kernteam van MIES en socioloog, heeft wel samen met Sjr Hoeijmakers in maart 2015 een document geschreven dat als leidraad diende voor de gemeenten die wilden gaan experimenteren. Dit document heeft Roebroek wel op eigen titel geschreven en niet vanuit MIES. Dit staat ook los van het eigen project van MIES in Groningen. MIES is zelf een samenwerkingsverband tussen betrokken burgers, wetenschappers en maatschappelijk ondernemers, die het idee van een basisinkomen wel zien zitten. In die zin is het een soort coalitie, maar dan verenigd in een organisatie (MIES, 2016) (Interviews: Hoeijmakers, Roebroek).

De enige samenwerking in Nederland op het gebied van het basisinkomen tussen verschillende organisaties is de samenwerking tussen GroenLinks Leeuwarden, de Vereniging Basisinkomen, De Vrijzinnige Partij, Alternatief Regeerakkoord (ARA) en Sjr Hoeijmakers.

Hierbij is de samenwerking tussen de Vrijzinnige partij en ARA het sterkst. Verschillende politieke partijen buiten de Tweede Kamer hebben zich verenigd onder een noemer, genaamd ARA. ARA is in gesprek met de Vrijzinnige Partij om tijdens de komende verkiezingen als één gezamenlijke lijst verkiesbaar te zijn (Interviews: Klein, Van Beek).

De samenwerking tussen de Vrijzinnige Partij en de Vereniging Basisinkomen bestaat voornamelijk uit de uitwisseling van informatie. Volgens Norbert Klein, fractievoorzitter van de Vrijzinnige Partij, is het nadeel van de Vereniging Basisinkomen dat zij een one-issue organisatie is. Hij ziet het

basisinkomen meer als “een totaalvisie” dat meerdere beleidsterreinen verbindt (Interviews: Klein, Planken).

De Vereniging Basisinkomen en GroenLinks Leeuwarden zijn voornamelijk met elkaar verbonden doordat bestuurslid van de Vereniging Basisinkomen Willem Gielingh regelmatig aanschuift bij overleggen van GroenLinks Leeuwarden. GroenLinks Leeuwarden heeft zelf onder de noemer van *basisinkomenfryslan* een werkgroep opgericht om de mogelijkheden te onderzoeken voor een experiment met het onvoorwaardelijk basisinkomen in Friesland, in het kader van Leeuwarden als *culture hoofdstad van Europa* in 2018 (zie ook casusbeschrijving Leeuwarden). Ook hier is Gielingh bij betrokken. Deze coalitie vormt binnen de grotere coalitie van het onvoorwaardelijk basisinkomen dus een aparte coalitie voor het experiment in Friesland (Interview: Nicolai, Scheepma). Policy entrepreneur Hoeijmakers heeft in dit netwerk voornamelijk contact met GroenLinks Leeuwarden. Hoeijmakers heeft een netwerk gecreëerd waarin gemeenten die interesse hebben in het basisinkomen of experimenten daarmee met elkaar informatie kunnen uitwisselen en elkaar ondersteunen. Op deze manier onderhoudt hij contact met veel gemeenten. Ook Leeuwarden maakt daar deel van uit. Naast het managen van dit netwerk treedt Hoeijmakers ook regelmatig op als spreker. Dit is ook zijn link met de Vereniging Basisinkomen. Zo werd hij uitgenodigd als spreker op het internationale congres over het basisinkomen dat door de Vereniging Basisinkomen werd georganiseerd en dat in februari 2016 in Maastricht plaatsvond. Hoeijmakers vult zijn rol in de discussie over het basisinkomen, naar eigen zeggen, voornamelijk in door nuance aan te brengen. Hij is geen uitgesproken voorstander van het basisinkomen en is voornamelijk pro experimenteren (Interview: Hoeijmakers, 2016).

Concluderend valt vast te stellen dat de coalitie van het basisinkomen in Nederland uit weinig partijen bestaat en dat de samenwerking niet erg intensief is. Uitzondering hierop is de relatie tussen de Vrijzinnige partij en ARA die sterk is. Bij het gebruik van het woord *coalitie* zal in deze paragraaf vanaf nu worden verwezen naar de samenwerking tussen deze partijen.

2. De mate waarin leden van de coalitie politieke en/of bestuurlijke invloed en/of macht uitoefenen

De macht en invloed van de coalitie beperkt zich voornamelijk tot de Vrijzinnige Partij. Omdat Klein namens de Vrijzinnige partij in de Tweede Kamer zit, heeft hij de mogelijkheid om het basisinkomen op de parlementaire agenda te zetten. Hier maakt hij ook gebruik van. Zo heeft hij in april 2016 tijdens een Algemeen Overleg over de robotisering van de arbeidsmarkt een betoog gehouden over de voordelen van een basisinkomen en heeft hij andere politieke partijen en minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, Asscher, gevraagd naar hun mening over het basisinkomen. Daarnaast heeft hij een initiatiefnota ontworpen waarin hij oproept tot een plenair debat over het basisinkomen (Interview: Klein).

Verder lijkt de bestuurlijke en politieke macht en invloed van de coalitie beperkt. Op lokaal gebied is de coalitie vertegenwoordigd in de gemeenteraad van Leeuwarden. Uitgesproken landelijk steun, buiten de Vrijzinnige partij, ontbreekt. De Vereniging Basisinkomen lobbyt wel bij de politiek in Den Haag om het basisinkomen in de politieke programma's voor de Tweede Kamerverkiezingen van maart 2017 te krijgen, maar vindt naar eigen zeggen nog “weinig aansluiting”. Volgens Planken staan GroenLinks en D66 nog het meest open voor het basisinkomen, maar doen zij geen toezeggingen. Naast dat hij zelf gesprekken voert met politici roept Adriaan Planken ook de leden van de Vereniging Basisinkomen, die ook lid zijn van politieke partijen, op om zich te doen gelden binnen hun politieke partijen, bijvoorbeeld op congressen. De oproep heeft “vooralsnog echter weinig opgeleverd”, aldus Planken (Interview: Planken).

Rutger Bregman lobbyt niet actief bij politici of bestuurders voor steun voor het basisinkomen. MIES heeft als motto “om de politiek over te slaan”. Om die reden is de insteek van hun experiment met een onvoorwaardelijk basisinkomen ook van private aard en middels crowdfunding bijeengebracht. Wel was steun van de wethouder van sociale zaken in Groningen, Mattias

Gijsbertsen, nodig toen het tweede bijeengebrachte basisinkomen per loting aan een gezin uit de bijstand was toegewezen. Een akkoord met de gemeente was nodig om ervoor te zorgen dat het geld voor het gezin bovenop hun uitkering zou komen en er niet, volgens de geldende regels, van zou worden afgetrokken. Dit akkoord kwam er (Interviews: Gijsbertsen, Roebroek).

3. De steun die de coalitie geniet van de publieke opinie

De publieke steun in Nederland voor het onvoorwaardelijk basisinkomen blijkt vooral uit het enthousiasme dat er in Nederland was naar aanleiding van de publicaties van Rutger Bregman en de *Tegenlicht* uitzendingen over het basisinkomen. Dit enthousiasme vertaalde zich in hoge kijkcijfers voor de *Tegenlicht* uitzendingen, de zeer druk bezochte discussieavonden (*meet-ups*) die naar aanleiding van de Tegenlicht-uitzending door de VPRO werden georganiseerd, hoge verkoopcijfers voor Bregmans boek *Gratis geld voor iedereen*, de grote toename van publicaties door kranten over het basisinkomen (zie inleiding), een aanzienlijke ledenstijging van de Vereniging Basisinkomen, het tekenen van de petitie door 730 mensen voor een experiment met het onvoorwaardelijk basisinkomen in Friesland, het bijeengebrachte geld door middel van crowdfunding voor de basisinkomen experimenten door MIES en voor Sjir Hoeijmakers, en tot slot bleek dit enthousiasme uit de ondertekening en de indiening van moties op de politieke congressen van D66, GroenLinks en de PvdA waarin voor meer onderzoek naar een onvoorwaardelijk basisinkomen werd gepleit. Uit al deze feiten blijkt dat er publieke belangstelling en enthousiasme voor het basisinkomen is, onder een aanzienlijk gedeelte van de Nederlandse bevolking. De vraag is natuurlijk wel hoe blijvend dit enthousiasme is. Zo verklaarde Joop Lahaise, indiener van de motie over het basisinkomen op het PvdA-congres, dat hij zelf niet de tijd heeft om de discussie over het basisinkomen intensief te blijven volgen. Hij kan de politieke uitvoering van zijn motie dus ook slechts beperkt controleren (Interviews: De Bruijn, Hoeijmakers, Lahaise, Nicolai, Scheepsma, Voortman).

Voor de in figuur 37 geschetste coalitie van het basisinkomen is echter geen specifieke publieke steun. Dit komt omdat de coalitie zich niet eensgezind en expliciet naar buiten als coalitie presenteert. Alleen op de website van ARA valt de samenwerking met de Vrijzinnige partij terug te vinden. Zowel in de traditionele media als op sociale media is de coalitie onbekend. Publieke steun voor de coalitie zou nu dus alleen kunnen blijken tijdens de verkiezingen in maart 2017, wanneer veel mensen vanwege het basisinkomen op de Vrijzinnige partij zouden stemmen. Gezien de huidige situatie waarin weinig respondenten het basisinkomen associëren met de Vrijzinnige Partij lijkt dit echter onwaarschijnlijk (Interviews: Klein, Planken, Van Beek).

4. De mate waarin de coalitie streeft naar een concreet doel

Alle voorstanders binnen de coalitie geloven in de voordelen van het basisinkomen en in de principiële waarden die het vertegenwoordigt (zie hiervoor ook hoofdstuk 6 over de oplossingsstroom). In die zin kan de mate van overeenstemming, om Sabatier (2007) aan te halen, dus worden getypeerd als *deep core*. Deze basis van overeenstemming is sterk en zal niet snel worden verbroken. Alle leden van de coalitie denken dat het basisinkomen een positieve invloed zal hebben op de samenleving, omdat de waarden en principes ervan momenteel onvoldoende aanwezig zijn. De wijze waarop de coalitieleden een basisinkomen mogelijk willen maken verschilt echter. GroenLinks Leeuwarden wil eerst een basisinkomen experiment in Friesland organiseren. De Vrijzinnige Partij en ARA proberen met moties, debatten en een gezamenlijk verkiezingsprogramma via de parlementaire weg steun voor het idee van het basisinkomen te organiseren. De Vereniging Basisinkomen probeert via haar leden en door te lobbyen steun bij de politiek te vinden. De leden van de coalitie willen allen een basisinkomen, maar ondernemen dus andere stappen om dit te bereiken. In die zin is de samenhang en de concreetheid daarmee niet groot. Alleen de samenwerking tussen ARA en de Vrijzinnige Partij met als doel een lijstverbinding is concreet. Zij moeten voorlopig nog wel tot een akkoord komen. Het doel van Bregman lijkt vooral het organiseren van publieke steun (Interviews: Klein, Nicolai, Planken, Roebroek, Scheepsma, Van Beek).

De concrete doelstellingen van MIES tot slot ten aanzien van de experimenten zijn:

Joop Roebroek – Sociaal Ondernemers – Kernteam MIES en Socioloog:

“Wij willen gewoon hebben dat er een basisinkomen is, dus we zeggen we slaan de politiek over. We stappen richting de mensen en de samenleving en vragen: “willen jullie een solidariteitsbijdrage leveren? “ Dat is een. Ten tweede hadden we ook een publicitaire bedoeling om het debat aan te zwengelen.”

5. De mate van onverzettelijkheid van de coalitie

Alle voorstanders zijn gedreven en gemotiveerd. Bij GroenLinks Leeuwarden en MIES valt de strijdbaarheid het meest op. Illustratief voorbeeld daarvan is dat GroenLinks Leeuwarden raadslid Brigitta Scheepsma als motto heeft *“It giet oan.”*. Dezelfde drive was ook zeer merkbaar bij Roebroek van MIES. Hij vertelde dat juist om deze motivatie vast te houden MIES er bewust voor heeft gekozen om zelf de controle te houden en de experimenten, middels crowdfunding, buiten de politiek om te organiseren.

Wat uit meerdere interviews naar voren komt is dat de voorstanders zich vooral inzetten om de publieke opinie te mobiliseren. Volgens hen is dit een van de belangrijkste factoren tot succes. De onverzettelijkheid blijkt vooral uit de inzet van de actoren voor hun eigen zelfstandige projecten: blijven lobbyen, opmerkingen in de Tweede Kamer over het basisinkomen blijven maken, blijven crowdfunden, handtekeningen blijven verzamelen et cetera (Interviews: Klein, Nicolai, Planken, Roebroek, Scheepsma, Van Beek).

Adriaan Planken – Overig – Voorzitter Vereniging Basisinkomen:

“ (...) Het grote struikelblok is de mentaliteit van de bevolking. Wint het hebben, hebben, hebben? Of wint het verantwoordelijk zijn voor mekaar? Dat is een cultuuromslag We hebben een kulturimpuls nodig..”

Norbert Klein – Landelijke Politici– Fractievoorzitter Vrijzinnige Partij:

(..) “We hebben het net over tijdgeest gehad. Op het moment dat het idee breder leeft en weerklank krijgt dan reageren politieke partijen. Kijk, waar ik nogal mee bezig ben, is dat ik probeer als politiek pro-actief dingen te veranderen in de samenleving.”

Jan-Atze Nicolai – Lokale Politici – GroenLinks Leeuwarden:

(..) “Dan merk je dat mensen blijven denken in arbeid in geld, productie, blijven denken in geld eigenlijk in plaats van welzijn. Het blijven economische rekensommen. (...) Als je dat beeld verandert en je doet dat krachtig en mensen gaan dat geloven dan verandert de werkelijkheid ook. Dat is de grote grap van ideologie. ...”

Conclusie

De voorstanders van een basisinkomen in Nederland hebben zich niet gezamenlijk in een duidelijke coalitie verenigd. De voorstanders opereren redelijk geïsoleerd van elkaar. Belangrijkste uitzondering hierop vormt de samenwerking tussen de Vrijzinnige Partij en ARA. De bestuurlijke en politieke invloed en macht van de voorstanders is zeer beperkt. Om die reden lijkt het ook moeilijk om een tegenwicht te bieden aan minister Asscher en staatssecretaris Klijnsma die zich openlijk distantiëren van het idee van een basisinkomen.

Wanneer de voorstanders zich in een duidelijke en publieke coalitie zouden verenigen, dan lijken de grootste potentiële krachten de publieke opinie en de onverzettelijkheid van de voorstanders. Met dat laatste lijkt het nu ook al wel goed te zitten. Iedere actor gelooft in het basisinkomen en steekt daar via zijn eigen projecten ook al veel energie in. Uit de genoemde gebeurtenissen blijkt ook dat er onder burgers veel enthousiasme voor en nieuwsgierigheid naar een onvoorwaardelijk basisinkomen is. Meer dan bij de gevestigde politieke en bestuurlijke orde. Cruciaal is wel dat deze positieve houding van burgers richting het basisinkomen wordt omgezet in iets blijvends: een paradigmaverandering en een blijvend andere kijk op samenleving en economie. Dit zou een katalysator kunnen zijn voor politieke steun. Om deze cultuurverandering te verankeren lijkt er nog wel veel te moeten gebeuren. Gezien de sterkte van de huidige coalitie is het twijfelachtig of de

coalitie in deze samenstelling hierin het verschil kan maken.

Tot slot zou ook de formulering van een concreet doel kunnen bijdragen aan de vorming van een sterkere coalitie. Het doel is nu nog erg abstract. Een concreter doel zou kunnen zijn: lobbyen voor een onafhankelijk onderzoek, door bijvoorbeeld de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid, naar de voor- en nadelen van een basisinkomen, dat uiteindelijk in de Kamer zou moeten worden behandeld. Deze concretisering zou helpen, omdat het einddoel nu, invoering van een onvoorwaardelijk basisinkomen, zo groot en verstrekkend is.

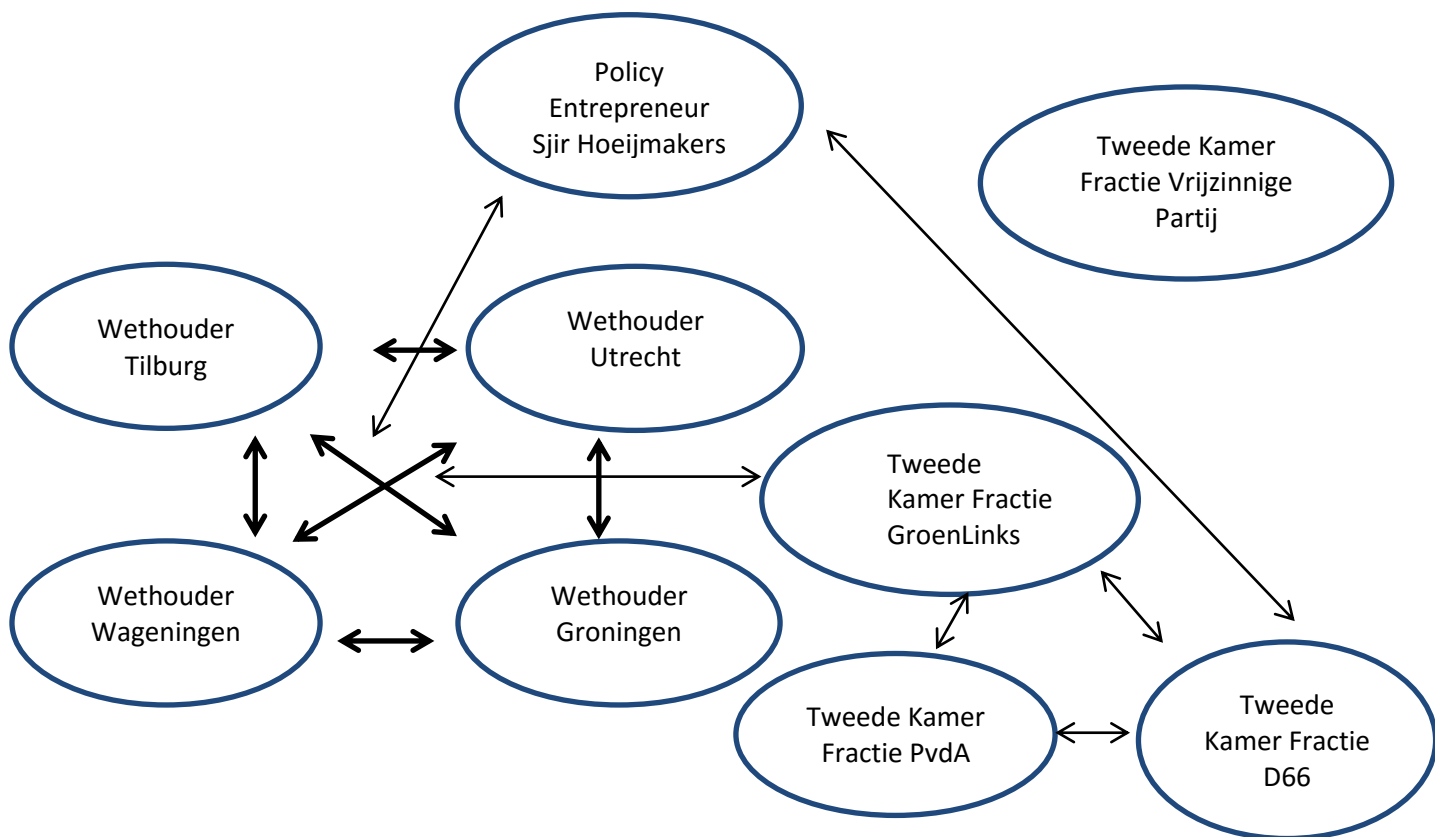
7.3 Voorstanders gemeentelijke experimenten

1. Het aantal leden dat de coalitie heeft

Uitgesproken voorstanders van de gemeentelijke experimenten met een vorm van basisinkomen of andere uitvoering van de bijstand zijn:

- Wethouder Werkgelegenheid & Arbeidsmarkt Tilburg: Erik de Ridder
- Wethouder Sociale Zaken Groningen: Mattias Gijsbertsen
- Wethouder Arbeidsparticipatie & Economische Zaken Wageningen: Dennis Gudden
- Wethouder Werk & Inkomen Utrecht: Victor Everhardt
- Tweede Kamerlid GroenLinks Linda Voortman
- Tweede Kamerlid Vrijzinnige Partij Norbert Klein
- Tweede Kamerlid PvdA John Kerstens
- Tweede Kamerlid D66 Koser Kaya
- Policy Entrepreneur Sjir Hoeijmakers

De dikte van de pijltjes geeft wederom de intensiteit van de samenwerking weer.

Figuur 38: Schets van de coalitie van de gemeentelijke experimenten (Le Clercq, 2016)

Het hart van de coalitie wordt gevormd door de vier wethouders van de gemeenten die in gesprek zijn met staatssecretaris Klijnsma over de mogelijkheden om te gaan experimenteren. Alle vier de wethouders hebben hun eigen variant van een experiment in gedachten (zie hoofdstuk 5 met daarin de casusbeschrijvingen). Desondanks trekken de wethouders gezamenlijk op om van staatssecretaris Klijnsma toestemming te krijgen. Om de kans op toestemming te verhogen formuleren ze in hun overleggen een gezamenlijke strategie om te voorkomen dat ze aan de onderhandelingstafel “tegen elkaar worden uitgespeeld.” Ook stemmen ze gezamenlijk het contact met media af. Naast het direct contact tussen de wethouders hebben ook de ambtenaren van de vier gemeenten onderling contact. Volgens wethouder in Tilburg Erik de Ridder is de samenwerking spontaan ontstaan en zijn de wethouders eigenlijk van buitenaf bij elkaar gebracht. Hierin heeft Sjur Hoeijmakers een belangrijke rol gespeeld (Interviews: De Ridder, Gudden, Gijsbertsen, Hoeijmakers).

Tussen de wethouders en GroenLinks Tweede Kamerlid Linda Voortman is contact geweest over de indiening van de motie in november 2015, die staatssecretaris Klijnsma verzoekt om via een algemene maatregel van bestuur de experimenten mogelijk te maken. Deze motie is mede op verzoek van de wethouders door haar gemaakt en ingediend. De aanleiding hiervan was dat staatssecretaris Klijnsma ondanks de gesprekken met de wethouders nog weinig enthousiast was over de experimenten. De PvdA, D66 en SP hebben de motie daarom ondertekend. SP-Kamerlid Karabulut weigerde zich expliciet als voorstander van de plannen van deze vier gemeenten uit te spreken en is daarom in figuur 38 niet als lid van de coalitie opgenomen. Norbert Klein van de Vrijzinnige Partij heeft zich wel voor de gemeentelijke experimenten uitgesproken, maar heeft niet samengewerkt met de andere partijen bij het opstellen van de motie en is dus wel opgenomen in figuur 38, maar staat geïsoleerd en valt dus buiten de coalitie (Interviews: De Ridder, Karabulut, Klein, Voortman).

Hoeijmakers tot slot acteert ook in deze coalitie als policy entrepreneur. Zijn rol in deze coalitie is momenteel voornamelijk dat hij contact onderhoudt met D66- Kamerlid Koser Kaya om ervoor te zorgen dat de motie op het D66-congres uit oktober 2014, die de Tweede Kamer fractie oproept om de basisinkomen experimenten te ondersteunen, wordt uitgevoerd. Hoeijmakers zit voor zover bekend zelf niet aan tafel bij de strategische overleggen van de vier wethouders, maar volgt de overleggen wel op de voet, zodat hij de resultaten daarvan weer direct kan terugkoppelen aan de gemeenten uit zijn eigen netwerk.

In het eerste halfjaar van 2015 was Hoeijmakers erg belangrijk om de gemeenten Utrecht, Groningen, Tilburg en Wageningen bij elkaar te brengen. Hij heeft dus mede aan de basis gestaan van de nu inmiddels intensieve samenwerking tussen de vier gemeenten. In de beginfase was Hoeijmakers het aanspreekpunt voor de vier gemeenten. Dit kwam ook doordat hij samen met Roebroek van MIES een document over de mogelijkheden voor gemeentelijke experimenten had geschreven. Inmiddels zoeken de vier gemeenten elkaar uit zichzelf op (Interviews: De Ridder, Giebels, Hoeijmakers).

Om figuur 38 enigszins overzichtelijk te houden zijn niet alle betrokken actoren erin verwerkt. Zo werken de vier gemeenten ook samen met de plaatselijke universiteiten, die graag bij de experimenten betrokken willen worden. Daarnaast is er in Tilburg bij het maken van de plannen voor het experiment intensief contact met het maatschappelijk middenveld (zoals woningcorporaties en welzijnsorganisatie) en mensen uit de bijstand, om zo vooraf draagvlak te creëren.

Uit de verschillende interviews blijkt tot slot dat de meeste wethouders er ook vertrouwen in hebben dat hun plan voor het experiment goedgekeurd zal worden door de gemeenteraad. Alleen in Wageningen is de steun van de gemeenteraad reeds officieel gegeven.

Samenvattend: een groot aantal voorstanders van de gemeentelijke experimenten heeft zich verenigd in een volwaardige coalitie en is de samenwerking tussen de wethouders het meest intensief.

2. De mate waarin leden van de coalitie politieke en/of bestuurlijke invloed en/of macht uitoefenen

Om van start te kunnen gaan met de experimenten hebben de wethouders toestemming nodig van staatssecretaris Klijnsma. Uit alle interviews met de wethouders, betrokken raadsleden en Kamerleden blijkt zij de sleutelfiguur te zijn. Zonder haar toestemming zijn er voor de wethouders twee opties. Allereerst kunnen ze hun aandacht van staatssecretaris Klijnsma verleggen naar minister Plasterk. Onder Plasterks leiding is de experimentwet in het leven geroepen waarmee gemeenten de mogelijkheid hebben om “een bepaalde periode af te wijken van wettelijke bepalingen om zo op een betere en meer innovatieve manier maatschappelijke opgaven aan te pakken” (Rijksoverheid, 2016). De vraag is echter hoe kansrijk dit is, omdat het kabinet in november 2015 al heeft besloten welke voorstellen zij wil ondersteunen en daar zaten de gemeentelijke experimenten met de bijstand niet bij. De tweede weg is “bestuurlijke ongehoorzaamheid”. Dit betekent dat de wethouders de experimenten, ondanks de afwezigheid van toestemming van de staatssecretaris, toch van start laten gaan en vervolgens afwachten of hierop wel of geen sancties volgen. Het nadeel hiervan is dat de wethouders het risico lopen dat de gemeente financiële schade en/of reputatieschade oploopt. De macht van de coalitie lijkt dus beperkt.

Desondanks kan door de samenwerking tussen de wethouders en partijen in de Tweede Kamer de druk op de staatssecretaris wel worden opgevoerd door expliciet te vragen om een algemene maatregel van bestuur. Op deze manier blijft het onderwerp ook parlementair op de agenda staan en wordt Klijnsma gedwongen tot een publiek antwoord. Haar brief aan de Tweede Kamer van 31 mei 2016, waarin ze het belang van de wetenschappelijke aard van experimenten benadrukt en dat De Nederlandse Organisatie voor Gezondheidsonderzoek en Zorginnovatie (ZonMW) dit als onafhankelijk onderzoeksinstituut zou kunnen leiden, is een voorbeeld van een dergelijk publiek statement dat zij via de Kamer afgeeft. Hoewel dit nog steeds geen definitieve toestemming is, houdt ze de Kamer dus wel op de hoogte over de ontwikkelingen ten aanzien van de AMvB. Met haar keuze om het wetenschappelijk belang te benadrukken lijkt zij het onderwerp te willen depolitiseren, maar zich tegelijkertijd ook langzaam naar de wethouders toe te bewegen.

De samenwerking tussen lokale en landelijke politiek is een pluspunt van de coalitie. Haar macht is beperkt, maar haar invloed is sterk (Klijnsma, 2016)(Interviews: De Ridder, Embrechts, Gijsbertsen, Hoeijmakers, Gudden, Karabulut, Voortman).

3. De steun die de coalitie geniet van de publieke opinie

De publieke steun voor de coalitie is gebleken uit de moties op de politieke congressen van D66, GroenLinks en de PvdA. Op alle drie deze congressen is een meerderheid behaald voor de moties die pleiten voor gemeentelijke experimenten met een vorm van basisinkomen. Daarnaast kan deze coalitie ook enigszins meeliften op de grote aandacht en het enthousiasme dat er naar aanleiding van de *Tegenlicht*uitzendingen en publicaties over het basisinkomen door Rutger Bregman sinds eind 2014 in Nederland is voor het basisinkomen (zie analyse vorige coalitie). Uiteraard zijn de experimenten wel van een andere aard, maar toch worden de experimenten door de media consequent “experimenten met het basisinkomen” genoemd hoewel ze dat helemaal niet zijn. Wat ook helpt is dat Hoeijmakers als policy entrepreneur regelmatig in het land lezingen en spreekbeurten houdt en lokale gemeenschappen voor experimenten enthousiasmeert. Ook is Hoeijmakers regelmatig in de media geweest om over de experimenten te praten. Daarnaast krijgen de gemeentelijke experimenten veel aandacht in de lokale media.

Uiteraard zal moeten blijken in hoeverre de publieke steun voor de experimenten blijvend is. Lokaal gezien lijkt de steun voor de wethouders in de coalitie echter goed verankerd. Op landelijk niveau is steun via de politieke congressen uitgesproken. Deze steun is misschien wel wat grilliger, omdat de mensen die voor de experimentenmoties hebben gestemd veelal niet direct bij de experimenten betrokken zijn (Interviews: Groot, Giebels, Gijsbertsen, Hoeijmakers, Karabulut, Lahaise, Voortman).

4. De mate waarin de coalitie streeft naar een concreet doel

Hoewel de wethouders zoals gezegd alle vier streven naar hun eigen variant van het experiment met de bijstand is het eerste doel erg concreet: toestemming krijgen van staatssecretaris Klijnsma om te mogen experimenteren. Alle strategieën en overleggen, ook met de Tweede Kamerleden, zijn hierop gericht. Volgens Sabatiers (2007) definitie is de basis van overeenstemming van deze coalitie gebaseerd op de *policy core*. Dit betekent dat de coalitie er niet zozeer op gericht is om vanuit ideologie en bepaalde waarden een grote omslag in de samenleving teweeg te brengen, maar vooral om nieuw beleid te kunnen uitproberen. De coalitie is dus voornamelijk pragmatisch en praktisch van aard en zal na het bereiken van de doelstelling waarschijnlijk ook minder snel bij elkaar blijven. In sommige gemeenten, zoals Wageningen, ligt het plan voor het experiment al klaar en kan, bij goedkeuring van de staatssecretaris, gelijk worden gestart. Andere gemeenten, zoals Tilburg, wachten eerst op toestemming, voordat ze het plan in de gemeenteraad indienen. Het doel van de experimenten is voor de wethouders vooral om meer kennis op te doen en te kijken of een andere aanpak in de bijstand positieve effecten heeft (Interviews: De Ridder, Gijsbertsen, Gudden, Hoeijmakers, Karabulut).

5. De mate van onverzettelijkheid van de coalitie

Ondanks de lengte van de gesprekken met staatssecretaris Klijnsma, die sinds september 2015 worden gevoerd, en het nog steeds ontbreken van een akkoord blijven de wethouders strijdvaardig en blijven ze de gesprekken continueren. Toch erkennen zij dat hun geduld wel op de proef wordt gesteld en zijn zij ook nog onzeker over de afloop. Policy entrepreneur Sjur Hoeijmakers en de Kamerleden blijven de coalitie ondersteunen om de experimenten mogelijk te maken (Interviews: De Ridder, Gijsbertsen, Gudden, Hoeijmakers, Voortman).

De onderstaande uitspraak van wethouder van Groningen Mattias Gijsbertsen is tekenend voor het gemoed van de coalitie.

Mattias Gijsbertsen – Lokale Politici – Wethouder Groningen:

“Het duurt lang. De gemeenten die aan tafel zitten kunnen natuurlijk niet veel vertellen over die gesprekken, maar het is nu echt afwachten tot het klaar is. Het duurt inderdaad behoorlijk lang. Ik heb er wel goede hoop op dat op redelijk afzienbare termijn we wel met een conclusie kunnen komen of dat nu gunstig of ongunstig is, maar uiteindelijk komt het toch wel weer naar boven.”

7.4 Conclusie – Coalities

De voorstanders van de gemeentelijke experimenten met de bijstand hebben zich verenigd in een brede en duidelijke coalitie. Het centrum van de coalitie wordt gevormd door de wethouders die het meest intensief samenwerken. Dit is ook logisch gezien het feit dat zij uiteindelijk het meest belang hebben bij een akkoord. De experimenten moeten uiteindelijk immers in hun gemeenten gaan plaatsvinden. Naast de samenwerking tussen de wethouders is ook de samenwerking tussen Kamerleden en de wethouders opvallend te noemen. Dit versterkt de mogelijkheden om druk uit te oefenen op staatssecretaris Klijnsma, die op deze manier op twee borden tegelijk moet schaken. De publieke steun lijkt vooral op lokaal gebied bij de vier gemeenten goed georganiseerd te zijn door samenwerkingen met het maatschappelijk middenveld en het betrekken van mensen uit de bijstand bij het maken van de plannen. De moties op de politieke congressen lijken ervoor gezorgd te hebben dat de Kamerleden van GroenLinks, D66 en PvdA zich ook aan de experimenten hebben gecommitteerd. Dit blijkt uit de steun voor de motie van Voortman in november 2015. De concreetheid van het doel waarnaar gestreefd wordt en mate van onverzettelijkheid zijn sterke punten.

Hoewel er nog geen definitief akkoord is met staatssecretaris Klijnsma voldoet deze coalitie aan vrijwel alle voorwaarden van een sterke coalitie. Het enige wat mist is een voorstander in de coalitie met bestuurlijk of politiek gewicht. Wanneer een prominent lijsttrekker of minister zich in aanloop

naar de verkiezingen van maart 2017 expliciet zou uitspreken voor de gemeentelijke experimenten, dan zou dit ook de druk op staatssecretaris Klijnsma verhogen. Klijnsma lijkt politiek gezien weinig risico te willen nemen met de gemeentelijke experimenten. Tot die tijd en zolang de staatssecretaris niet haar fiat heeft gegeven, is het afwachten. Toch lijkt toestemming om te mogen starten langzaam maar zeker dichterbij te komen. Dit wordt bevestigd door haar update aan de Tweede Kamer in mei 2016 over de rol die de wetenschap en onafhankelijk onderzoeksinstituut ZonMw volgens haar moeten spelen bij de opstelling van de AMvB. Dit lijkt een poging om het onderwerp te depolitiseren en de eindverantwoordelijkheid minder bij haarzelf te leggen. Toch bewegen staatssecretaris en wethouders hierdoor wel degelijk dicht naar elkaar toe, omdat de wethouders haar visie delen over het belang van een wetenschappelijk, neutraal karakter van de experimenten met de bijstand. De vraag lijkt dus vooral: wanneer komt er een definitief akkoord met Klijnsma?

Vergelijking twee coalities

De coalitie van de gemeentelijke experimenten scoort op vrijwel alle punten sterker dan die van het onvoorwaardelijk basisinkomen. De coalitie is groter, de coalitie heeft meer politiek en bestuurlijk gewicht en daarnaast is het doel ook explicieter geformuleerd: allereerst steun verkrijgen van staatssecretaris Klijnsma om te mogen starten. Hoewel de doelen van de twee coalities erg verschillen, valt dus wel op dat de coalitie van de gemeentelijke experimenten de doelen concreter heeft weten te formuleren. Misschien is dit voor die coalitie ook makkelijker Alleen wat betreft onverzettelijkheid en publieke steun scoren de beide coalities vergelijkbaar.

Op basis van deze analyse lijkt de kans dat de coalitie van de gemeentelijke experimenten iets voor elkaar krijgt een stuk groter dan dat dit de coalitie van het onvoorwaardelijk basisinkomen lukt.

Rol policy entrepreneurs

De twee policy entrepreneurs Rutger Bregman en Sjur Hoeijmakers vullen hun rol allebei op zeer eigen wijze in. Rutger Bregman heeft zich niet uitgelaten over de gemeentelijke experimenten met de bijstand of een ander vorm van basisinkomen en houdt zich alleen bezig met het onvoorwaardelijke basisinkomen als groot progressief idee voor de samenleving. Zijn rol als policy entrepreneur vult hij voornamelijk in door het publiek te informeren en te enthousiasmeren voor het basisinkomen. Hij werkt niet actief samen met andere actoren en is dus enkel opiniemaker. Als we dit vergelijken met de door Kingdon (1984) omschreven benodigde kwaliteiten van een policy entrepreneur (expertise, beschikking over een netwerk en volharding), dan blinkt Bregman dus voornamelijk uit op het gebied van expertise.

Sjur Hoeijmakers richt zich voornamelijk op de gemeentelijke experimenten en heeft verklaard noch voorstander noch tegenstander te zijn van het onvoorwaardelijk basisinkomen. De experimenten zijn volgens hem een uitstekend middel om meer kennis te krijgen en aan de hand daarvan een mening over het onvoorwaardelijk basisinkomen te vormen. Hoeijmakers neemt wel deel aan debatten over het onvoorwaardelijk basisinkomen, maar daarin probeert hij voornamelijk te nuanceren en de vooroordelen en clichés over het basisinkomen weg te nemen. Hoewel hij dus ook opiniemaker is, is hij voornamelijk verbinder. Als gecrowdfunde policy entrepreneur steekt hij veel tijd en energie in het bij elkaar brengen en houden van gemeenten die interesse hebben in experimenten met de bijstand en/of het basisinkomen. Hoeijmakers speelt momenteel in de coalitie die bestaat uit de "kopgroep" van gemeenten die in gesprek zijn met de staatssecretaris geen centrale rol meer. Hij heeft wel aan de basis gestaan van de samenwerking tussen de vier gemeenten uit "de kopgroep" en heeft hen mede bij elkaar gebracht. Hoeijmakers is nu vooral belangrijk in het ondersteunen van gemeenten buiten de kopgroep, die ook interesse hebben om te experimenteren, maar niet aan de onderhandelingstafel met Klijnsma zitten.

Tot slot was Hoeijmakers de indiener van de motie op het D66 congres eind 2014, waarin de landelijke D66-fractie worden opgeroepen om de gemeentelijke experimenten te ondersteunen. In die hoedanigheid houdt hij ook contact met D66-Kamerlid Koser Kaya (Interviews: De Bruijn, Giebels,

Hoeijmakers, Nicolai, Planken, Scheepsma).

Hoeijmakers beschikt over alle drie de benodigde kwaliteiten van een succesvol policy entrepreneur, die door Kingdon (1984) zijn geformuleerd (expertise, beschikking over een netwerk en volharding). Hij is een expert op het gebied van de experimenten. Hij is uitstekend op de hoogte en heeft veel contacten. Hij heeft zelfs een eigen netwerk gecreëerd. Daarnaast blijft hij zich, ondanks het lange uitblijven van toestemming van staatssecretaris Klijnsma, met veel energie inzetten voor de experimenten. Hij beschikt dus ook over volharding.

7.5 Framing

Deze paragraaf zal in twee verschillende delen worden opgedeeld. In het eerste gedeelte, Anticipatie op Publiek, zal worden geanalyseerd in hoeverre voor- en tegenstanders, wanneer zij aan anderen vertellen over het basisinkomen of de gemeentelijke experimenten, rekening houden met het publiek en hun boodschap daarop aanpassen. Dit gedeelte is gebaseerd op wat de respondenten zelf zeggen aan framing te doen.

In het tweede gedeelte, Standaardargumentatie, zal worden geanalyseerd of voor- en tegenstanders gebruik maken van standaardargumentatie wanneer zij de voordelen of nadelen van gemeentelijke experimenten of het basisinkomen benoemen. Dit gedeelte is tot stand gekomen door de argumenten van respondenten voor of tegen het basisinkomen te vergelijken met het overzicht van standaardargumentatie van Hirschman (1991) uit het theoretisch kader.

7.5.1 Anticipatie op publiek

De gemeentelijke experimenten

Het begrip basisinkomen roept bij veel mensen allerlei associaties op. De wethouders en raadsleden van de vier gemeenten kiezen er bewust voor om bij de beschrijving van hun gemeentelijke experimenten de term basisinkomen te vermijden. Zo is er in Tilburg en in Wageningen voor gekozen om het experiment het *Vertrouwensexperiment* te noemen. Voor D66 Wageningen, die de initiatiefnemer was van het experiment in Wageningen, werd de keuze voor deze naam mede gedreven door een politiek motief. Door de term basisinkomen te vermijden wilde de fractie de vooroordelen over het basisinkomen vermijden en zo gemakkelijker de steun van andere fracties voor het experiment verkrijgen (Interview: Giebels).

Wethouder in Wageningen Dennis Gudden zegt zijn boodschap alleen dusdanig aan te passen dat zijn toehoorders begrijpen waar het over gaat. Het woord basisinkomen kan averechts werken en het publiek laten denken dat het experiment in Wageningen daarover gaat (Interview: Gudden).

In Tilburg is vanaf de eerste sessie dat er werd gebrainstormd over de mogelijkheden voor een gemeentelijk experiment besloten dat het woord basisinkomen niet voor moet komen en het concept basisinkomen enkel als inspiratie dient. Een basisinkomen is ook absoluut niet wat wethouder De Ridder in Tilburg wil. Ook bij lezingen wordt het woord basisinkomen vermeden en wordt zelfs benadrukt dat het Tilburgs experiment niet draait om het basisinkomen. Ook in Tilburg heet het experiment daarom het *Vertrouwensexperiment*. Het nadeel van deze naamgeving is volgens wethouder De Ridder echter dat de term impliceert dat vertrouwen door beleidsmakers als iets bijzonders wordt gezien (Interviews: Embrechts, De Ridder).

Ook wethouder in Groningen Mattias Gijsbertsen zegt het woord basisinkomen bij lezingen over het experiment bewust te vermijden, omdat het volgens hem erg polariserend werkt en ervoor zorgt dat er geen goed gesprek meer plaatsvindt (Interview: Gijsbertsen).

Hoeijmakers is als policy entrepreneur redelijk voorzichtig in het gebruik van het woord basisinkomen, omdat het doorgaan van de gemeentelijke experimenten niet op het spel wil zetten (Interviews: Hoeijmakers, Roebroek).

Het onvoorwaardelijk basisinkomen

Opvallend is dat de voorstanders van het onvoorwaardelijk basisinkomen zich minder met framing

lijken bezig te houden, maar vooral hun visie willen overbrengen, zonder daarbij te veel compromissen te doen. Raadsleden Nicolai en Scheepsma hebben er vertrouwen in dat hun visie op het basisinkomen zoveel kansen biedt dat het ook zonder framing voor elke politieke partij aantrekkelijk is. Een voorbeeld van een visie, waar het basisinkomen volgens wetenschapper Nooteboom voor zou kunnen staan, is bevordering van ondernemerschap. Door het basisinkomen zouden burgers gemakkelijker aan kapitaal komen en dus eenvoudiger een bedrijfje kunnen starten. Een argument als dit zou de VVD volgens Nooteboom moeten kunnen overtuigen. Nicolai en Scheepsma hebben geen bewuste strategie om met bepaalde argumenten andere politieke partijen te overtuigen, maar vertrouwen erop dat hun visie van zichzelf al overtuigend genoeg is (Interviews: Nicolai, Nooteboom, Scheepsma)

Ook Roebroek past net zoals de GroenLinks raadsleden zijn boodschap niet aan. Hij wil het over de inhoud hebben en heeft geen zin om zich met woordkeuze of framing bezig te houden. Volgens hem is het vooral belangrijk om in de discussie met tegenstanders van een basisinkomen te benadrukken dat het basisinkomen problemen kan oplossen voor gewone mensen. Volgens Roebroek is het gebruik van voorbeelden daarbij een krachtig middel. Roebroek staat samen met MIES vooral symbool voor een doe-mentaliteit. Roebroek en MIES hebben geen zin in lange politieke discussies, maar willen vooral aan de slag (Interview: Roebroek).

Rutger Bregman: *Gratis geld voor iedereen*

Opvallend vaak werd door de respondenten verwezen naar de titel van het boek van Rutger Bregman: *Gratis geld voor iedereen*. Voorstanders van de gemeentelijke experimenten in Tilburg en Wageningen zeggen meer moeite te hebben gehad met het verkrijgen van steun voor hun plannen, doordat tegenstanders de experimenten door Bregmans boek associeerden met het weggeven van “gratis geld” en de negatieve connotatie die dit heeft. Ook Tweede Kamerlid Klein haalt de titel van het boek van Bregman aan en verklaart dat het door tegenstanders in de Tweede Kamer voornamelijk negatief is gebruikt om het basisinkomen af te doen als nonsens. Ook wetenschapper Nooteboom is van mening dat het boek van Bregman zelfs een negatief effect heeft gehad op de steun voor het basisinkomen, omdat het de ontvangers van een basisinkomen frameet als “profiteurs” en dat is een moeilijke groep om het publiekelijk voor op te nemen (Interviews: Embrechts, Giebels, Klein, Nooteboom).

7.5.2 Standaardargumentatie

Op basis van de codering van de interviews met de twintig respondenten valt op te merken dat het gebruik van standaardargumentatie meevalt. De meeste argumenten, zowel voor als tegen het basisinkomen, waren vaak genuanceerd en inhoudelijk van aard. Verspreid over de twintig respondenten is in totaal zestien keer een argument waargenomen dat duidelijk voldeed aan de vormvereisten van een standaardargument zoals deze door Hirschman (1991) zijn beschreven. Belangrijk criterium om het argument wel of niet als standaard te coderen was de afwezigheid van verdere uitleg. Een argument is alleen als standaard gecodeerd als het als onliner werd gebruikt zonder dat dat daar een onderbouwing aan voorafging of op volgde.

De standaard progressieve argumenten waarop is gecodeerd zijn: 1. *de synergie-illusie* (alleen de voordelen worden benoemd) 2. *de tijd is rijp* (er wordt beargumenteerd dat de geschiedenis “nu eindelijk aan onze zijde is.”) 3. *het gevaar moet worden bestreden* (“voordat het te laat is.”). De standaard conservatieve argumenten waarop is gecodeerd zijn: 1. *futiliteit* (het is niet mogelijk), 2. *gevaar* (te grote risico's) en 3. *perversiteit* (het tegenovergestelde wordt bereikt).

De spreiding van standaardargumenten over de verschillende categorieën van respondenten en voor- en tegenstanders was gelijkmatig. Hier zat geen duidelijk patroon in.

Aan de kant van de standaard progressieve argumentatie kwamen voornamelijk de constructies *de tijd is rijp* en *Het gevaar moet worden bestreden* voor. Aan de kant van de standaard conservatieve

argumentatie werden vooral de *futiliteits-* en *perversiteitsconstructies* waargenomen. Ter illustratie zullen hieronder een aantal voorbeelden van de gebruikte standaardargumenten worden weergegeven.

Progressieve Standaardargumentatie

Wetenschapper Bart Nooteboom over het gevaar van robotisering. Dit is een voorbeeld van progressieve Standaardargumentatie: *Het gevaar moet worden bestreden.*

Bart Nooteboom – Overig – Emeritus Hoogleraar Economie:

“Als er meer robots komen, heb je ook een prima basis om die te belasten. Er ontstaat dan een politiek probleem. De concentratie van macht, kapitaal, inkomen neemt steeds meer toe, want dan zijn het de eigenaren van de producenten van robots die al het geld binnenhalen.”

Sociaal ondernemer Ralf Embrechts waarschuwt voor het gevaar van verdringing op de arbeidsmarkt. Ook dit is een voorbeeld van argumentatie uit de categorie *“Het gevaar moet worden bestreden.”*

Ralf Embrechts – Sociaal Ondernemers –Directeur MOM Tilburg:

“Die kloof wordt steeds groter. Het was crisis toen. Iedereen zegt nu de crisis is voorbij, maar ik zie de banen voor mijn mensen niet de wijken inkomen. Sterker nog: “de dingen die we nu over de V&D en Rabobank horen. Dat is niet goed. Dadelijk krijg je dat de arbeidsmarkt nog meer wordt verdrongen door hoogopgeleiden en dat die de banen gaan verdringen voor de mensen die wat minder bagage hebben.”

Het laatste voorbeeld uit de categorie *“Het gevaar moet worden bestreden”* komt van Roderik Rodenburg, die als video- en computertechnicus momenteel ook een bijstandsuitkering ontvangt. Hij werd door een prominente wetenschapper in de discussie over het basisinkomen op het gevaar van een onderklasse gewezen:

Roderik Rodenburg – Overig –Bijstandsgerechtigde video- en computertechnicus:

“Ik ben eigenlijk echt voor het eerst gealarmeerd, toen ik Guy Standing over het precaria hoorde spreken. Ik hoorde hem spreken op Youtube. Hij was in Slovenië geloof ik. De new dangerous class, sprak hij over. Ik voelde me zelf niet direct aangesproken, als zijnde van ik voel alsof ik nu heel gevaarlijk en gewelddadig ga worden. Helemaal niet. Maar je kunt je heel goed voorstellen dat als op een gegeven moment een bepaalde groep echt in het nauw wordt gedreven, de huizen uit moet, op straat moet gaan leven, dat dat wel gevaarlijk kan zijn”

Dirk van Beek, initiatiefnemer van het Alternatief Regeerakkoord gebruikt een standaard progressief argument uit de categorie *de tijd is rijp* door te stellen dat de Nederlandse bevolking toe is aan sociale vernieuwing:

Dirk van Beek – Landelijke Politici – Initiatiefnemer Alternatief Regeerakkoord

“Wat je ziet is dat er onder de bevolking, laten we over Nederland praten, komt heel sterk op dat er behoefte is aan sociale vernieuwing. Onder andere misschien basisinkomen en dat wordt niet opgepakt door de politiek. En ze vertegenwoordigen het volk? Hoe kan dat dan?”

Conservatieve Standaardargumentatie

PvdA-Kamerlid Ed Groot maakt een standaard conservatief argument in de *futiliteitsconstructie*.

Ed Groot – Landelijke Politici – Tweede Kamerlid PvdA:

“Kijk, het is sowieso niet aan de orde om zo’n onvoorwaardelijk basisinkomen in een klap in te voeren. Je kan hooguit denken aan het uitzetten van een pad, een stip aan de horizon. Aanpassing sociale regelingen die in de toekomst dit dichterbij bijbrengen. Zo denk ik dat je het meer moet zien.”

Ook Senior-Beleidsadviseur Caroline Rietbergen maakt een zelfde standaard conservatieve *futiliteitsconstructie*.

Caroline Rietbergen – Overig – Senior Beleidsadviseur FNV:

“Het is trouwens een illussie om te denken dat je het ooit hoog krijgt, want dat is gewoon te kostbaar. Maar goed, stel je bent aan het theoretiseren..”

Tot slot de standaard conservatieve *perversiteitsconstructie*. Deze werd hier gebruikt door SP-Kamerlid Sadet Karabulut.

Sadet Karabulut – Landelijke politici– Tweede Kamerlid SP:

“Daar hebben wij ook inhoudelijk met argumenten onderbouwd dat dat weleens het tegenovergestelde zou kunnen betekenen. Omdat je dat huidige niveau wat al te laag is niet kunt vasthouden (..)”

7.5.3 Conclusie Framing

De voorstanders van een onvoorwaardelijk basisinkomen houden zich minder bezig met de reactie van het publiek. Zij willen vooral hun verhaal en visie kwijt, waar ze erg in geloven. Toen dit in de interviews ter sprake kwam, leek er soms zelfs afkeer van de politiek-strategische afweging om het verhaal te framen. Bij de voorstanders van het onvoorwaardelijk basisinkomen staan idealen voorop en zij geloven dat dat genoeg moet zijn om mensen te overtuigen.

Met de framing van Rutger Bregman in zijn boek *Gratis geld voor iedereen* zijn zowel de voorstanders van de gemeentelijke experimenten als voorstanders van het onvoorwaardelijk basisinkomen enigszins ongelukkig. Hoewel er inhoudelijk waardering is voor Bregman hebben de respondenten in discussies last ondervonden in het overtuigen van anderen door de associaties die mensen met het basisinkomen en de gemeentelijke experimenten zijn gaan maken naar aanleiding van Bregman's boek en dan voornamelijk de titel ervan.

Wat betreft de standaardargumentatie waren er geen patronen te vinden. Standaardargumentatie werd niet meer door voorstanders gebruikt dan door tegenstanders en andersom. Over de gehele linie viel vooral de lage frequentie van waargenomen standaardargumenten op. De argumenten die de respondenten in de interviews naar voren brachten, waren vaak goed onderbouwd of waren origineel en vielen dus buiten de categorieën van standaardargumenten zoals deze door Hirschman (1991) zijn gemaakt. De respondenten wisten waarover ze spraken. Onder de zestien coderingen van standaardargumentatie waren de meest voorkomende progressieve argumenten: *“De tijd is rijp”* en *“het gevaar moet worden bestreden”*. Aan de zijde van standaard conservatieve argumenten kwamen de *futiliteits-* en *perversiteitsconstructies* het meest voor.

Hoofdstuk 8 – Conclusie en discussie

Op basis van de analyse zullen in dit hoofdstuk alle zes de deelvragen nog eenmaal worden beantwoord. Hierna zal antwoord worden gegeven op de hoofdvraag. Op basis van die antwoorden zullen maatschappelijke en wetenschappelijke aanbevelingen worden geformuleerd. Aan het slot van dit hoofdstuk zal gereflecteerd worden op het onderzoek en wordt teruggekeken op de bruikbaarheid van de gekozen theorieën, het conceptueel model en de gebruikte methoden en technieken.

8.1 Beantwoording deelvragen

Deelvraag 1: Wat is het basisinkomen en wat is de geschiedenis van het basisinkomen in Nederland?

Het idee van een basisinkomen bestaat in vele varianten. De meest verstrekkende variant is het onvoorwaardelijk basisinkomen. Het onvoorwaardelijk basisinkomen heeft als kenmerken dat het universeel, individueel, onvoorwaardelijk is en hoog genoeg om een volwaardig bestaan mee te financieren.

De discussie over een basisinkomen is in Nederland sinds 2014 weer erg actueel. Aanleiding hiervoor waren uitzendingen van VPRO's *Tegenlicht* en het boek *Gratis geld voor iedereen* van historicus Rutger Bregman. De discussie over de voor- en nadelen van een basisinkomen is echter niet nieuw in Nederland. Al sinds de jaren '70 verschijnt het idee eens in de zoveel tijd in het Nederlandse publieke debat. In de jaren '70 en '80 waren het vooral de Politieke Partij Radikalen en D66 die aandacht voor het basisinkomen vroegen. De Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid publiceerde in 1985 het rapport *Waarborgen voor Zekerheid*, waarin wordt gepleit voor een gedeeltelijk basisinkomen. In 1992 zwengelde het Centraal Planbureau de discussie opnieuw aan door drie toekomstscenario's voor Nederland te schetsen, waarin ook de mogelijkheden van een basisinkomen werden besproken. In de jaren '00 was het erg stil rondom het basisinkomen. In 2013 kreeg het idee weer een grote impuls door een Europees Burgerinitiatief voor het basisinkomen.

Deelvraag 2: Wie zijn in Nederland de belangrijkste voor- en tegenstanders van het basisinkomen?

Er zijn in Nederland weinig uitgesproken publieke voorstanders van het basisinkomen.

De belangrijkste actoren zijn: de Vereniging Basisinkomen, de Vrijzinnige Partij, de Maatschappij voor Innovatie van Economie en Samenleving, het Alternatief Regeerakkoord en historicus Rutger Bregman. MIES is in 2015 van start gegaan met een gecrowdfund experiment met het basisinkomen in Groningen. De andere actoren zijn vooral actief in het publieke debat. Daarnaast zijn er een aantal lokale afdelingen van politieke partijen, zoals GroenLinks Leeuwarden, die met een onvoorwaardelijk basisinkomen willen experimenteren. Belangrijke uitgesproken tegenstanders van het basisinkomen zijn staatssecretaris Klijnsma, minister Asscher, de VVD, SP, PVV en ook de FNV.

Wat betreft de steun voor de gemeentelijke experimenten met een andere uitvoering van de bijstand liggen de verhoudingen anders. Naast de wethouders die de experimenten willen uitvoeren, zijn ook de Tweede Kamer fracties van GroenLinks, SP en PvdA voorstander. Econometrist Sjur Hoeijmakers heeft een netwerk opgericht dat de gemeenten die willen experimenteren verbindt en hun de mogelijkheid geeft om onderling kennis en ervaring uit te wisselen.

Deelvraag 3: Welke problemen liggen ten grondslag aan het pleiten voor het basisinkomen?

Het meest genoemde probleem is het *wantrouwen waarmee mensen in de bijstand worden behandeld*. Hierna volgen de *robotisering van de arbeidsmarkt* en het feit dat *mensen worden gekort op hun bijstand* (ook wel de armoedeval genoemd). Over het wantrouwen in de bijstand en de armoedeval zijn alle respondenten het eens dat dit niet goed is. Hier bestaat consensus over. Over de vraag in hoeverre robotisering een negatieve invloed gaat hebben op de arbeidsmarkt en het

toekomstig aantal banen heerst nog grote verdeeldheid.

Wat daarnaast opvalt is dat in een groot aantal van de gevallen de grondslag van het probleem is dat de respondenten zaken benoemden die *in strijd zijn met hun maatschappelijke waarden*. De meeste van de genoemde problemen werden door de respondenten gezien als onrecht of als een onwenselijkheid in de Nederlandse samenleving. Voornamelijk *de lokale politici* worden gedreven door de aantasting van hun waarden. Veel minder vaak was de oorzaak dat een respondent iets als een probleem zag doordat de media dat aan het licht hadden gebracht of doordat een gebeurtenis een probleem had aangetoond. De media die werden genoemd waren voornamelijk VPRO's *Tegenlicht* en Rutger Bregman. Als gebeurtenissen die de aanleiding vormden werden de congressen van politieke partijen en het Europees burgerinitiatief genoemd. Indicatoren werden het minst als grondslag genoemd. Concluderend kunnen we stellen dat de geïdentificeerde problemen, die potentieel door een basisinkomen zouden kunnen worden opgelost, voornamelijk worden veroorzaakt door een gevoel van onvrede en onrecht met de huidige uitvoering van de bijstand.

Deelvraag 4: In hoeverre wordt het basisinkomen erkend als oplossing?

In het debat over het onvoorwaardelijk basisinkomen spelen abstracte zaken zoals principiële waarden, ideologie en mensbeeld een belangrijke rol. De deelnemers aan het debat zijn erg verdeeld. Het debat is gepolitiseerd en gepolariseerd: tegenstanders zetten zich expliciet af tegen het basisinkomen en voorstanders identificeren zich er juist erg mee. Er heerst veel twijfel over de vraag in hoeverre de invoering van een basisinkomen zou passen bij de huidige manier waarop de samenleving is ingericht. De erkenning van het basisinkomen als oplossing in Nederland lijkt daarmee beperkt. Vooral landelijke politici en wethouders zien veel bezwaren. Het basisinkomen is voor de meesten van hen in het gunstigste geval "een stip aan de horizon."

De erkenning van de gemeentelijke experimenten als mogelijke oplossing is een stuk groter. Deze erkenning is voornamelijk gestoeld op het feit dat iedereen verwacht dat de experimenten meer kennis zullen opleveren over de effecten van een bijstand die meer vanuit vertrouwen is ingericht. De kenmerken van dit debat zijn tegengesteld aan die van het debat over het basisinkomen. Het debat over de gemeentelijke experimenten is praktisch en pragmatisch van aard. De voorstanders proberen zich a-politiek op te stellen en willen vooral leren. De focus ligt op technische zaken zoals de rol van de staatssecretaris en de inrichting van de experimenten. De discussie is een stuk minder ideologisch en visionair van aard. Toch is er ook een tegengeluid. Dit komt uitgerekend van de grootste voorstanders van het onvoorwaardelijk basisinkomen, zoals bijvoorbeeld van de Vereniging Basisinkomen. De sceptici zien de gemeentelijke experimenten als een stap in de verkeerde richting, die de belangen van de wethouders dient, maar de kansen voor het onvoorwaardelijk basisinkomen juist verkleint.

Deelvraag 5: Hoe sterk is de coalitie van voor- en tegenstanders van het basisinkomen?

De coalitie van de gemeentelijke experimenten is een stuk sterker dan de coalitie van het onvoorwaardelijk basisinkomen. De coalitie is groter en ze heeft meer politiek en bestuurlijk gewicht. De coalitie bestaat uit lokale en landelijke politici, die met elkaar werden en worden verbonden door policy entrepreneur Sijr Hoeijmakers. Het doel van deze coalitie is ook explicieter geformuleerd. Allereerst wil men steun van staatssecretaris Klijnsma verkrijgen. Het vooralsnog ontbreken van haar definitieve steun is echter ook gelijk het grootste manco van deze coalitie. Al sinds september 2015 zijn er onderhandelingen gaande, die vooralsnog niet tot het gewenste resultaat hebben geleid. De coalitie probeert ook in de Tweede Kamer de druk op de staatssecretaris hoog te houden door haar met de motie Voortman te vragen om door middel van een AMvB de experimenten mogelijk te maken. De coalitie voldoet aan vrijwel alle voorwaarden van een sterke coalitie. Het enige wat mist is een voorstander in de coalitie met groot bestuurlijk of politiek gewicht. Zolang Klijnsma niet toetreedt tot de coalitie is de macht van de coalitie om van start te gaan met de gemeentelijke experimenten, zonder het risico van bestuurlijke ongehoorzaamheid te lopen, niet groot genoeg. Het

uitspreken van steun door een prominent lijsttrekker of minister, bijvoorbeeld in aanloop naar de verkiezingen van maart 2017, zou Klijsma misschien kunnen overtuigen. Zolang de staatssecretaris echter niet haar fiat heeft gegeven, is het afwachten. Toch beweegt staatssecretaris Klijsma zich langzaam meer richting goedkeuring voor de experimenten. Dit blijkt uit haar Kamerbrief van 31 mei 2016, waarin ze de Kamer mededeelt een akkoord met de wethouders te hebben bereikt over het belang van een wetenschappelijke opzet van de experimenten. Klijsma lijkt politiek gezien weinig risico te willen nemen met de gemeentelijke experimenten. Door het belang van een wetenschappelijk karakter van de experimenten en een onafhankelijk onderzoeksinstituut te benadrukken, lijkt zij de experimenten te willen depolitiseren en de eigen politieke verantwoordelijkheid te verminderen. Toch is een definitief akkoord hiermee wel weer iets dichterbij gekomen. Het gaat alleen traag. De nadruk op kennisvergroting en de gedepoliteerde toon van de staatssecretaris sluit overigens goed aan op de visie van de wethouders. De vraag lijkt dus vooral: wanneer komt de definitieve goedkeuring van staatssecretaris Klijsma?

De voorstanders van een basisinkomen in Nederland hebben zich niet gezamenlijk in een duidelijke, afgebakende coalitie verenigd. De voorstanders opereren tamelijk geïsoleerd van elkaar. Een gezamenlijk plan en een afgestemde strategie ontbreken. Policy entrepreneur Rutger Bregman, die met zijn boek zeer veel aandacht voor het basisinkomen wist te genereren, ziet er zelfs bewust van af om de samenwerking met de Vereniging Basisinkomen aan te gaan. Alleen de samenwerking tussen de Vrijzinnige Partij en ARA binnen deze coalitie is intensief te noemen.

De kans dat de coalitie van de gemeentelijke experimenten op termijn haar doel bereikt lijkt daarom realistischer dan dat dit de coalitie van het onvoorwaardelijk basisinkomen lukt. Dit is ook wel begrijpelijk, omdat het doel van de coalitie voor de gemeentelijke experimenten een stuk concreter is dan het doel van de coalitie van het onvoorwaardelijk basisinkomen. Die streeft immers naar een totale paradigmaverandering in onze kijk op de economie en de verdeling van welvaart. De grootste potentiële krachten van deze coalitie lijken de publieke opinie en de onverzettelijkheid. De voorstanders zijn *deep core* pro het basisinkomen en gezien de hoeveelheid aandacht en de mate van enthousiasme bij het publiek voor het basisinkomen lijkt het idee zeker op steun te kunnen rekenen. Om goed van de publieke opinie te kunnen profiteren, zouden een duidelijkere profilering als coalitie en een concreet doel helpen.

Deelvraag 6: Hoe proberen voor- en tegenstanders het debat over het basisinkomen te framen en wat is de invloed daarvan?

Voor de voorstanders van de gemeentelijke experimenten houden zich er mee bezig hoe hun verhaal overkomt. Dit blijkt voornamelijk uit het feit dat de betrokken wethouders en raadsleden actief proberen te voorkomen dat hun gemeentelijke experimenten met het idee van een basisinkomen worden geassocieerd. Dit doen zij onder andere door het woord basisinkomen te vermijden en door met de naamgeving van het experiment, zoals *Het Vertrouwensexperiment*, andere associaties te creëren. Het doel van de framing is om meer steun te krijgen voor het experiment door niet de vooroordelen over het basisinkomen op te roepen.

Dit is enigszins paradoxaal. Een van de belangrijkste oorzaken dat de wethouders met de staatssecretaris konden gaan onderhandelen was de grote aandacht die er landelijk ontstond voor het idee van een basisinkomen. De media beschrijven de experimenten overigens nog vaak als “experimenten met het basisinkomen”. De wethouders willen echter voornamelijk hun gemeentelijke bevoegdheden vergroten om beleidsmatig te kunnen experimenteren met een andere uitvoering van de bijstand. Met het idee van een onvoorwaardelijk basisinkomen heeft dit weinig te maken. De wethouders lijken dus te profiteren van de aandacht voor het basisinkomen, maar tegelijkertijd deze aandacht met een ander frame te willen omzetten om zo steun voor de eigen plannen te genereren. De titel van Rutger Bregmans populaire boek *Gratis geld voor iedereen* en het verband dat media en burgers daarmee leggen met de experimenten wordt door de wethouders gezien als ongewenst en contraproductief.

De voorstanders van een onvoorwaardelijk basisinkomen houden zich minder bezig met de reactie van het publiek. Zij willen vooral hun verhaal en visie kwijt, waar ze erg in geloven. Wat betreft het gebruik van standaardargumentatie waren er geen patronen te vinden in de argumentatie van voor-en tegenstanders. Over de gehele linie viel vooral de lage frequentie van waargenomen standaardargumenten op. De argumenten die werden gebruikt door de respondenten waren vaak goed onderbouwd of waren origineel en vielen zo dus buiten de categorie standaardargument.

8.2 Beantwoording hoofdvraag

Hoofdvraag: Hoe verloopt het politieke agendaproces van het basisinkomen in Nederland?

In onderstaande beantwoording van de hoofdvraag zijn de conclusies over de elementen van het conceptueel model *cursief* gedrukt. Ter verduidelijking: de elementen die in de beantwoording van de deelvragen naar voren komen, zijn: de mate van erkenning van het probleem, de mate van erkenning van het basisinkomen als oplossing, de sterkte van de coalitie, de inzet van een policy entrepreneur en framing.

Een van de grootste ontdekkingen tijdens het doen van dit onderzoek was dat het thema basisinkomen in Nederland bestaat uit een tweestromenland: de ene stroming bestaat uit voorstanders van het onvoorwaardelijk basisinkomen, de andere stroming bestaat uit de voorstanders van gemeentelijke experimenten met een andere uitvoering van de bijstand. Hoewel de media vaak anders willen doen geloven, zijn dit echt twee gescheiden werelden en coalities. Dit is wel gebleken uit het feit dat de wethouders zich bewust niet met het basisinkomen willen identificeren en dit woord graag vermijden. Bovendien zien de fanatieke voorstanders van het onvoorwaardelijk basisinkomen met lede ogen aan dat de gemeentelijke experimenten gezien worden als experimenten met het basisinkomen. Zij denken dat dit de kansen en de aandacht voor een écht basisinkomen verkleint. Toch zijn er ook overeenkomsten tussen de stromingen en delen zelfs voor-en tegenstanders van zowel het basisinkomen als van de gemeentelijke experimenten bepaalde waarden.

De beantwoording van de hoofdvraag zal gebeuren door het theoretisch vertrekpunt van dit onderzoek, het stromenmodel, en de empirische resultaten te combineren.

In de problemenstroom is veel overeenstemming. Zonder uitzondering zijn alle respondenten het erover eens dat de huidige uitvoering van de bijstand niet goed is. Het wantrouwen waarmee mensen in de bijstand worden behandeld, de vele regels en richtlijnen waaraan zij zich moeten houden en de armoedeval worden unaniem gezien als contraproductief en vaak ook als onrechtvaardig. Over zaken zoals robotisering en veranderingen van de arbeidsmarkt bestaat wel veel verdeeldheid. *Het probleem is volgens de respondenten de huidige uitvoering van de bijstand. Hier heerst consensus over.*

Over potentiële oplossingen voor dat probleem is een stuk minder overeenstemming. De stroming van de gemeentelijke experimenten is voornamelijk op zoek naar meer kennis over maatregelen die de bijstand op een positieve manier kunnen hervormen. Deze stroming wordt gekenmerkt door pragmatisme. De stroming van het onvoorwaardelijk basisinkomen wil een grotere hervorming en denkt dat door de invoering van een geheel nieuw stelsel in de vorm van een onvoorwaardelijk basisinkomen de bijstand vervangen kan worden. Zij denken dat het basisinkomen de vrijheid van de mens zal vergroten en dat deze daardoor gelukkiger zal worden (dus ook de mens die momenteel in de bijstand zit). Deze stroming wordt gekenmerkt door idealisme. Toch bestaat ook bij hen grote twijfel of bestuurlijk en politiek Nederland klaar is voor de invoering van een basisinkomen. *Er zijn in de oplossingenstroom dus twee oplossingen: het onvoorwaardelijk basisinkomen en experimenten met de bijstand.*

In de politieke stroom zien we dat er aan de hand van de twee oplossingen twee verschillende coalities zijn ontstaan. De coalitie van de gemeentelijke experimenten is groter, heeft meer politiek en bestuurlijk gewicht en gaat doelgerichter te werk dan de coalitie van het onvoorwaardelijk basisinkomen. Desondanks heeft de coalitie haar doel nog niet bereikt. Definitieve steun van staatssecretaris Klijnsma, een politicus of bestuurder die haar kan overtuigen of de wethouders rugdekking kan geven wanneer zij vanuit bestuurlijk ongeduld toch van start gaan met de experimenten, ontbreekt. Definitieve steun van Klijnsma lijkt wel steeds dichterbij te komen. De staatssecretaris en de wethouders lijken elkaar te vinden in de nadruk op een wetenschappelijk karakter van de gemeentelijke experimenten.

De coalitie van het onvoorwaardelijk basisinkomen is niet coherent. Alle leden van de coalitie zijn uitgesproken voorstander van het onvoorwaardelijk basisinkomen en geloven sterk in het idee. Zij werken echter nauwelijks met elkaar samen. Doordat de coalitie niet sterk en publiekelijk zichtbaar is, is niet precies duidelijk hoe zij de invoering van een basisinkomen voor elkaar wil krijgen. Het lijkt voor deze coalitie daarom moeilijk om duurzaam te kunnen profiteren van de toegenomen aandacht van het Nederlandse publiek voor het basisinkomen die er sinds 2014 zeker is.

De coalitie van de gemeentelijke experimenten heeft net niet genoeg bestuurlijk of politiek gewicht om te kunnen starten. De coalitie van het onvoorwaardelijke basisinkomen heeft zich niet duidelijk georganiseerd en schiet tekort op het aantal leden dat zij heeft, haar politiek en bestuurlijk gewicht en de concreetheid van het doel dat zij voor ogen heeft.

Econometrist Sijr Hoeijmakers en historicus Rutger Bregman hebben als policy entrepreneurs bij beide stromingen een rol gespeeld in het op de agenda krijgen van de ideeën. Bregman heeft dit voornamelijk gedaan door met zijn publicaties en zijn boek *Gratis geld voor iedereen* de publieke aandacht te vestigen op armoede en ongelijkheid en de gebreken van de huidige uitvoering van de bijstand. Daarnaast heeft hij uiteengezet hoe het onvoorwaardelijk basisinkomen als potentiële oplossing deze problemen zou kunnen oplossen. Bregman is voornamelijk actief in het publieke debat en mengt zich bewust niet in de politieke stroom door zich nergens bij aan te sluiten. Hoeijmakers heeft een grote rol gespeeld in de politieke stroming van de gemeentelijke experimenten, doordat hij er mede voor heeft gezorgd dat de wethouders die al in een vroeg stadium plannen hadden om te experimenteren ("de kopgroep": Tilburg, Wageningen, Utrecht, Groningen) bij elkaar zijn gebracht. Daarnaast heeft hij een netwerk opgezet, waarbij alle gemeenten die geïnteresseerd zijn in de experimenten kennis en ervaring kunnen uitwisselen.

In beide stromingen hebben de policy entrepreneurs ervoor gezorgd dat de stromen sterker zijn gekoppeld. Bij het onvoorwaardelijk basisinkomen zijn vooral de problemen- en oplossingenstroom sterker met elkaar verbonden door de media-aandacht die Bregman met zijn expertise heeft gegenereerd. Bij de gemeentelijke experimenten heeft Hoeijmakers met zijn expertise, netwerk én volharding gezorgd voor een sterkere koppeling van de politieke stroom aan de oplossingenstroom. Door het woord basisinkomen te vermijden, en de experimenten namen te geven als *Het Vertrouwenexperiment*, proberen de wethouders in de politieke onderhandelingen, maar ook in hun presentatie duidelijk te maken dat zij pleiten voor "slechts" een experiment met de bijstand en niets anders. Aan de ene kant is dit logisch, omdat de bijstand valt onder de uitvoering van de gemeente en het dus begrijpelijk is dat zij meer instrumenten willen om deze op een andere manier te kunnen uitvoeren. Aan de andere kant is deze framing opmerkelijk, omdat de wethouders juist door alle publieke aandacht voor het onvoorwaardelijk basisinkomen in de positie zijn gekomen om te mogen onderhandelen met staatssecretaris Klijnsma. Met de invalshoek van Rutger Bregmans boek *Gratis geld voor iedereen* willen de wethouders echter liever niet geassocieerd worden.

De dominante framing van het publieke debat in Nederland over het basisinkomen is in eerste instantie voornamelijk gecreëerd door Rutger Bregman. Momenteel proberen de wethouders zich expliciet aan dit frame te onttrekken en zich naar buiten toe als aparte stroming te presenteren.

Slotconclusie

De invoering van een onvoorwaardelijk basisinkomen in Nederland is nog ver weg. Hiervoor zijn een aantal oorzaken aan te wijzen. Allereerst is er gebrek aan consensus over de robotisering van de arbeidsmarkt als probleem. Daarnaast is er gebrek aan erkenning voor het feit dat een onvoorwaardelijk basisinkomen de vrijheid van mensen zou vergroten en daarmee een effectieve en legitieme oplossing zou zijn. Tot slot ontbreekt een sterke coalitie.

Gemeentelijke experimenten met de bijstand zijn een stuk dichterbij. De huidige uitvoering van de bijstand is het probleem dat moet worden opgelost. Hierover bestaat consensus. Er is daarnaast veel erkenning dat de gemeentelijke experimenten de kennis over de effectiviteit van de bijstand zullen vergroten. Ook is de coalitie van de gemeentelijke experimenten sterk. Het policy window voor de experimenten is geopend. Ze kunnen in beleid en wetgeving worden vastgelegd. Het lijkt het een kwestie van tijd voordat Klijnsma haar definitieve toestemming geeft en de gemeentelijke experimenten van start kunnen.

8.3 Aanbevelingen

Maatschappelijke aanbevelingen

De invoering van een onvoorwaardelijk basisinkomen zou zorgen voor een van de grootste veranderingen in de inrichting van de Nederlandse verzorgingsstaat ooit. Het is daarom logisch dat het idee aan linker- en rechterzijde veel oproept. Zowel grote weerstand als ongebreideld enthousiasme.

Een dusdanig grote hervorming in een klap invoeren, zelfs als een meerderheid voor zou zijn, zou misschien een te groot risico zijn. Net zo groot is het risico echter wanneer de overheid en de gevestigde politieke partijen het idee negeren door er niet over te discussiëren en door geen onderzoek en experimenten toe te staan. Wanneer de kennis over en de ervaringen met een onderwerp niet toenemen, zal de discussie, in dit geval over het basisinkomen, altijd abstract blijven. In meerdere interviews kwam naar voren dat de Nederlandse overheid een trage veranderaar is en weinig hervormingsgezind. Dit kan een voordeel zijn, doordat het voor stabiliteit en voorspelbaarheid zorgt. Het kan echter ook zorgen voor starheid en het onvermogen om in te spelen op nieuwe trends en ontwikkelingen in een snel veranderende samenleving en economie.

Hoewel er geen overeenstemming is in hoeverre robotisering zal zorgen voor een structureel verlies van veel betaald werk wordt het basisinkomen wel vaak genoemd als mogelijk middel om met dat probleem om te gaan. Hoewel er geen zekerheid is dat een basisinkomen dé oplossing is om de huidige onvrede over de bijstand weg te nemen wordt het wel vaak genoemd als mogelijke oplossing.

Het zou daarom goed zijn als de landelijke overheid meer zou samenwerken met gemeenten die als proeftuin willen dienen voor nieuw beleid. De landelijke overheid zou dat juridisch én financieel moeten faciliteren. Met juridische ondersteuning bedoel ik dat wetgeving de experimenten mogelijk zou moeten maken. Met financiële ondersteuning bedoel ik dat de gemeenten subsidie zouden moeten kunnen krijgen van de landelijke overheid om geen groot financieel risico te hoeven lopen. Een experiment is een zeer efficiënte manier om erachter te komen of iets werkt of niet. Als het fout gaat is de impact klein, maar als het goed gaat, geeft dat aanknopingspunten voor meer onderzoek. De kans dat een gemeente beleid wil testen waarvan op voorhand zeker is dat het niet zal werken is zeer klein, omdat de verantwoordelijk wethouder of burgemeester daar noch electoraal noch beleidsmatig belang bij heeft. Een landelijk politicus of bestuurder zou zich daarom ook niet druk hoeven maken om afgerekend te worden op de invulling van de lokale experimenten. Door de experimenten te faciliteren creëer je alleen maar goodwill en sympathie. Daarnaast pluk je de vruchten door toenemende beleidskennis. De politieke verantwoordelijkheid voor het experiment zou voornamelijk moeten worden gedragen door de lokale bestuurders en politici.

Meer beleidsexperimenten zouden ook een kans zijn voor de Nederlandse overheid om internationaal voorop te lopen. Wanneer er in Nederland experimenten met nieuw, innovatief sociaal beleid zouden plaatsvinden, zoals het basisinkomen, dan zou dit veel positieve publiciteit opleveren en bijdragen aan de verhoging van de Nederlandse reputatie als kenniseconomie. Tot slot kunnen experimenten met het basisinkomen juist ook verschillende politieke kleuren dienen. Als het werkt, werkt het. Werkt het niet, dan is het basisinkomen misschien toch geen goed idee. De resultaten van de experimenten kunnen zo politieke en ideologische vooroordelen, over bijvoorbeeld het basisinkomen, verminderen en het politiek en maatschappelijk debat zo inhoudelijker maken. Hoe langer de gemeenten echter in onzekerheid verkeren of ze mogen experimenteren hoe groter de kans is dat zij zelf afhaken en alle genoemde potentiële opbrengsten van experimenten verloren zullen gaan.

Om al deze redenen pleit ik ervoor dat de Nederlandse landelijke overheid de gemeentelijke plannen voor experimenten met een andere uitvoering van de bijstand én de gemeentelijke plannen om te experimenteren met het onvoorwaardelijk basisinkomen zowel juridisch als financieel faciliteert. De politieke verantwoordelijkheid ligt in eerste instantie bij de lokale politici en bestuurders.

Wetenschappelijke aanbevelingen

In dit onderzoek is gekeken naar de politieke haalbaarheid van het basisinkomen en gemeentelijke experimenten met de bijstand in Nederland. Interessant vervolgonderzoek zou zich kunnen toespitsen op de vraag naar de mate waarin er onder de Nederlandse bevolking behoefte is aan een herziening van de verzorgingsstaat. Denken mensen dat ze gelukkig zouden worden van een basisinkomen? Vinden ze het een rechtvaardig en legitiem idee?

Daarnaast zou er meer financieel onderzoek naar het basisinkomen kunnen worden gedaan. Hoeveel geld zou de financiering van een bepaalde hoogte van het basisinkomen de Nederlandse overheid kosten?

Ook zou economisch, sociologisch en psychologisch onderzoek over de terugverdieneffecten van een basisinkomen erg interessant zijn. Potentiële economische onderzoeksvragen zouden zijn: Hoe gaan mensen het basisinkomen uitgeven? Zullen er meer ondernemingen worden gestart? Psychologisch: Wat zijn de gedragseffecten van een basisinkomen op de ontvanger? Gaat hij of zij anders leven? Zorgt de financiële zekerheid voor meer gevoel van vrijheid en geluk? Of sociologisch: Verandert de relatie tussen burger en overheid? Wordt de burger minder afhankelijk van de politiek? Voor deze en andere sociale/economische disciplines zouden wel casestudy's in de vorm van lokale experimenten nodig zijn. Wanneer hier toestemming voor zou komen, zijn de mogelijkheden in principe eindeloos. Het basisinkomen is momenteel in veel opzichten nog een redelijk filosofisch onderwerp, doordat er nog zo weinig empirisch onderzoek naar is gedaan.

Dit onderzoek kan als aanzet dienen om de vorige periodes waarin het basisinkomen veel publieke aandacht heeft genoten in Nederland met elkaar te vergelijken. Op deze manier kan worden geanalyseerd of de omstandigheden veel veranderd zijn en of Nederland in vergelijking met die periodes verder naar een basisinkomen is toegegroeid of er juist meer van verwijderd is geraakt. Dit zou het historisch perspectief vergroten. Daarop aansluitend zou deze wijze van onderzoek elke vier jaar opnieuw gedaan kunnen worden. In vier jaar tijd zijn alle electorale cycli (gemeentelijke verkiezingen, provinciale verkiezingen en landelijke verkiezingen) geweest en kan worden geanalyseerd in hoeverre het politieke landschap qua opinie over het basisinkomen is veranderd. Een internationaal vergelijkend onderzoek, volgens dezelfde methoden, naar de stand van zaken van het politieke agendaproces van het basisinkomen in andere landen zou tot slot ook nog een interessante mogelijkheid zijn voor vervolgonderzoek.

8.4 Reflectie

Het stromenmodel van Kingdon en de aanvullende wetenschappelijke theorieën over oplossingen, coalities en framing hebben gedurende het hele onderzoek gediend als leidraad ter structurering van het onderzoek. Zowel bij het opstellen als bij het beantwoorden van de onderzoeksvragen zijn zij zeer nuttig gebleken, doordat zij het politieke agendaproces in verschillende stukken verdelen. De bruikbaarheid van Kingdons stromenmodel wordt ook veroorzaakt doordat het model flexibel is en niet gebaseerd is op een chronologisch agendaproces, maar op een dynamisch veranderend proces. Terugkomend op de geschetste bestuurskundige relevantie in de inleiding van dit onderzoek, lijkt de conclusie dus te zijn dat Kingdons stromenmodel ook prima toepasbaar is op het politieke agendaproces van een groot progressief idee als het basisinkomen.

Ook het conceptueel model, dat uit de gebruikte theorieën is voortgevloeid, is zeer bruikbaar gebleken. De enige elementen in het conceptueel model die niet uitgebreid zelfstandig zijn geanalyseerd, zijn de laatste twee fasen: 'opening policy window' en 'verankering basisinkomen in beleid en wetgeving'. Dit is ook wel logisch, omdat die beide elementen al blijken uit de analyse van de verschillende stromen. Dit maakt de elementen niet overbodig, maar verkleint de zelfstandige betekenis ervan.

Hoewel de tevredenheid over de gebruikte theorieën en het conceptueel model dus groot is, waren er ook andere opties. Zo had de focus van het onderzoek ook kunnen liggen op de institutionele kant van het politieke agendaproces. Hiervoor had bijvoorbeeld de *punctuated equilibrium theory* van Baumgartner en Jones (1993) gebruikt kunnen worden. Deze theorie gaat ervan uit dat lange periodes van beleidsstabiliteit met slechts kleine, incrementele veranderingen worden onderbroken door grote verschuivingen van beleid. In deze theorie wordt de term *beleidsmonopolie* gebruikt om aan te geven dat de richting waarin beleid verandert vaak gedomineerd wordt door slechts enkele actoren zoals een bepaald ministerie of een invloedrijke lobbyvereniging. In dit onderzoek had hiermee bijvoorbeeld de rol van het Ministerie van Sociale Zaken, in de persoon van staatssecretaris Klijnsma, nader kunnen worden onderzocht. Waarom neemt haar departement het voortouw in de onderhandelingen met de gemeenten? Waarom doet minister van Sociale Zaken Asscher dit niet of minister van Binnenlandse zaken Ronald Plasterk? Zit hier een strategie achter? Wat zijn de belangrijkste voorwaarden voor het Ministerie van Sociale Zaken en het hele beleidsnetwerk dat betrokken is bij het sociale domein in Nederland om tot grote beleids- en wetsveranderingen te komen? Bij de beantwoording van deze vragen zou het *punctuated equilibrium* nuttig zijn geweest. Het ontbreken van een interview met staatssecretaris Klijnsma is voor dit onderzoek een beperking geweest. Haar aandeel in het proces is op basis van de andere interviews en bestaand materiaal gereconstrueerd. Een tweede beperking is dat bij de kwantificering van een aantal indicatoren in de problemen- en oplossingenstroom de frequentie afkomstig was van een of slechts twee respondenten. Bij de meest voorkomende indicatoren was de spreiding echter groot. In de gevallen dat dit niet zo was, is dit in het kader van transparantie altijd expliciet vermeld.

Naast de interviews en de analyse van bestaand materiaal had ook de enquêtemethode nog een aanvullende rol kunnen spelen bij de analyse van de problemen- en oplossingenstroom. Aan de hand van de in de interviews meest genoemde problemen en de meest genoemde voor- en nadelen van het basisinkomen en de gemeentelijke experimenten had een lijst met alle genoemde items opgesteld kunnen worden. Deze lijst had vervolgens na de interviews in enquêtevorm nog naar de respondenten toe gemaild kunnen worden. Hierdoor hadden zij nogmaals schriftelijk kunnen aangeven hoe zij in de discussie staan. Op deze manier hadden de enquêtes als extra controlemechanisme kunnen dienen voor de kwantificering in het hoofdstuk over de probleem- en oplossingenstroom.

Naar de huidige politieke ontwikkelingen van het basisinkomen in Nederland is nog niet eerder op deze schaal onderzoek gedaan. Met dit onderzoek hoop ik een bijdrage te hebben geleverd aan nieuwe inzichten over de politieke stand van zaken van het basisinkomen in Nederland en aan inzichten over politieke agendavorming met betrekking tot een politiek controversieel onderwerp.

Literatuurlijst

Alternatief Regeerakkoord. (2016). *Alternatief Regeerakkoord 2017 – Nederland heeft zoveel meer potentie!* [<http://alternatiefregeerakkoord.nl/>] Geraadpleegd op 16 april 2016.

Anguita, P. (2015). *Gemeente Tilburg wil meedoen aan Experimentenwet*. [<http://tilburgers.nl/gemeente-tilburg-wil-meedoen-aan-experimentenwet/>] Geraadpleegd op 21 december 2015.

ANP. (2015). *Gemeenten willen basisinkomen*. [www.rtlnieuws.nl/economie/home/gemeenten-willen-basisinkomen] Geraadpleegd op 20 september 2015.

Atria. (2013). *Aletta Jacobs*. [http://www.alettajacobs.org/atria/Aletta_Jacobs/themas/vrouwenkiesrecht] Geraadpleegd op 18 september 2015.

Bachrach, P., Baratz, P. (1970). *Power and poverty : theory and practice*. New York, Verenigde Staten: Oxford University Press.

Bardoel, J., Vree, F. van, Vos, C., Wijfjes, H. (2002). Het ontstaan van een politiek publicitair complex 1960-2002. In: *Medialogica, over het krachtenveld tussen burgers, media en politiek*. Den Haag, Nederland: RMO advies, 26, pp. 89-94.

Baumgartner, F., Jones, B. (1993). *Agendas and Instability in American Politics*. Chicago, Verenigde Staten: University of Chicago Press.

Basic Income Earth Network. (2015). *About basic income*. [<http://www.basicincome.org/basic-income/>
<http://dspace.ou.nl/bitstream/1820/4485/1/hilarides.pdf>] Geraadpleegd op 25 november 2015.

Basisinkomen.net. (2015). *De geschiedenis van het basisinkomen*. [<http://basisinkomen.net/obi/de-geschiedenis-van-het-basisinkomen/>] Geraadpleegd op 30 november 2015.

Basisinkomen.nl. (2014). *Feiten Basisinkomen*. [<http://basisinkomen.nl/wp/feiten/>] Geraadpleegd op 5 september 2015.

Basisinkomen.nu. (2013). *Wat is het basisinkomen?* [<http://basisinkomen.nu/obi/>] Geraadpleegd op 5 september 2015.

Basisinkomen.nu. (2015). *Wat zijn de kenmerken van het basisinkomen?* [<http://basisinkomen.nu/obi/informatie/>] Geraadpleegd op 26 november 2015.

Basisinkomenvoordummies.nl. (2014). *Eeuwen geschiedenis van het Basisinkomen*. [<http://basisinkomenvoordummies.nl/obi/eeuwen-geschiedenis-van-het-basisinkomen>] Geraadpleegd op 8 april 2016.

Bekkers, V., Beunders, H., Edwards, A., Moody, R. (2011). New Media, Micromobilization and Political Agenda Setting: Crossover Effects in Political Mobilization and Media Usage, in: *The Information Society*, 27 (4).

Bregman, R. (2015a). *Waarom we iedereen gratis geld moeten geven*.
[<https://decorrespondent.nl/10/Waarom-we-iedereen-gratis-geld-moeten-geven/384450-0b1c02bd>]
Geraadpleegd op 3 september 2015.

Bregman, R. (2015b). *Hoe het basisinkomen Nederland veroverd*.
[<https://decorrespondent.nl/3164/Hoe-het-basisinkomen-Nederland-veroverd/121639980-9ef0ac11>]
Geraadpleegd op 8 september 2015.

Calje, K. (1993). *Het 'linkse' basisinkomen kan 'rechtse' problemen oplossen; Zet je mensen die niet kunnen werken zo niet vreselijk in de kou?; Het verhoogt het inkomen van armen en maakt werken leuk*.

[<http://www.nrc.nl/handelsblad/1993/01/07/het-linkse-basisinkomen-kan-rechtse-problemen-oplossen-7168579>] Geraadpleegd op 30 november 2015.

CDA. (2015). *Gradus en Buijs: "Geen basisinkomen, maar een participatie-inkomen"*.
[<https://www.cda.nl/wi/actueel/toon/gradus-en-buijs-geen-basisinkomen-maar-een-participatieinkomen/>] Geraadpleegd op 16 april 2016.

CDJA. (2015). *CDJA keert zich tegen basisinkomen*.
[<https://cdja.nl/2015/11/cdja-keert-zich-tegen-basisinkomen/>] Geraadpleegd op 16 april 2016.

Centraal Bureau voor de Statistiek. (2015). *Aantal WW-uitkeringen per maand naar geslacht, leeftijd en regio*.

[[http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?VW=T&DM=SLNL&PA=37506wwm&D1=0-4&D2=0&D3=0&D4=\(I-24\)-I&HD=080402-1211&HDR=T&STB=G1,G2,G3](http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?VW=T&DM=SLNL&PA=37506wwm&D1=0-4&D2=0&D3=0&D4=(I-24)-I&HD=080402-1211&HDR=T&STB=G1,G2,G3)] Geraadpleegd op 1 december 2015.

Cohen, N. (2012). Policy entrepreneurs and the design of public policy: The case of the national health insurance law, in: *Israel. Journal of Social Research & Policy*, 3 (1), pp. 5-26.

Cohen, M., March, J., Olsen, J. (1972). A garbage Can Model of Organizational Choice, in: *Administrative Science Quarterly*, 17 (1).

Cooperatie-wow.nl. (2015). *Experiment 'basisinkomen' in Utrecht. i*
<http://cooperatie-wow.nl/2015/07/02/experiment-basisinkomen-in-utrecht/> Geraadpleegd op 21 december 2015.

De stad Utrecht. (2015). *Utrecht start experiment met basisinkomen*
[<http://destadutrecht.nl/politiek/utrecht-start-experiment-met-basisinkomen/>] Geraadpleegd op 21 december 2015.

Deltawerken. (2015). *Gevolgen*.
[<http://www.deltawerken.com/Gevolgen/214.html>] Geraadpleegd op 29 oktober 2015.

Duffy, G. (2010). *Family friendly: Brazil's scheme to tackle poverty*
[<http://www.bbc.co.uk/news/10122754>] Geraadpleegd op 24 november 2015.

Duurzaamnieuws.nl. (2015). *Op weg naar het basisinkomen: een tussenstand*.
[<http://www.duurzaamnieuws.nl/op-weg-naar-het-basisinkomen-een-tussenstand/>] Geraadpleegd op 4 oktober 2015.

D66. (2014). *Terugkoppeling aangenomen motie c100*.

[<https://d66.nl/content/uploads/sites/2/2015/03/Terugkoppeling-aangenomen-moties-C100.pdf>]
Geraadpleegd op 3 januari 2016.

Een Vandaag. (2015). *Klijnsma vindt experimenten basisinkomen te vaag*.

[http://binnenland.eenvandaag.nl/index.php/blogs/62151/klijnsma_vindt_experimenten_basisinkomen_te_vaag] Geraadpleegd op 14 november 2015.

Engbersen, G. (2009). *Fatale remedies: Over de onbedoelde gevolgen van beleid en kennis*.

Amsterdam, Nederland: University Press.

Europa-nu.nl. (2015). *Europees Burgerinitiatief (EBI)*.

[http://www.europa-nu.nl/id/vizpel2l69xr/europees_burgerinitiatief_ebi] Geraadpleegd op 29 maart 2016.

Franssen, A. (2016). *Zwitsers stemmen over basisinkomen*.

[<http://www.trouw.nl/tr/nl/4496/Buitenland/article/detail/4313388/2016/06/04/Zwitsers-stemmen-over-basisinkomen.dhtml>] Geraadpleegd op 5 juni 2016.

Gemeente.nu. (2015). *Gemeenten experimenteren met basisinkomen*.

[<http://www.gemeente.nu/Bestuurszaken/Nieuws/2015/8/Gemeenten-experimenteren-met-basisinkomen-2667222W/>] Geraadpleegd op 14 november 2015.

Gemeente Tilburg. (2015). *Tilburg wil starten met Vertrouwensexperiment*

[<http://www.tilburg.nl/actueel/nieuws/item/tilburg-wil-starten-met-Vertrouwensexperiment/>]
Geraadpleegd op 11 april 2016.

Gestel, N. van. (1996). Het juiste moment voor bestuurlijke vernieuwing, Het stromenmodel van John W. Kingdon, in: N.J.M. Nelissen, A.J.A. Godfroy en P.J.M. De Goede (red), *Vernieuwing van bestuur en inspirerende visies*. Bussum, Nederland: Couthino, pp. 205-227.

Gilhuis, H.A., Dijk J. van. (2012). *Kansen en barrières voor maatschappijwetenschappen in het vo*.

[http://expertisecentrum-maatschappijleer.nl/cms_data/kansen_en_barrieres_voor_maatschappijwetenschappen_in_het_vo_definitief.pdf] Geraadpleegd op 16 november 2015.

Graaf, H. van de, Hoppe, R. (1996). *Beleid en politiek. Een inleiding tot de beleidswetenschap en de beleidkunde*. Bussum, Nederland: Uitgeverij Couthino.

GroenLinks. (2014) *Basisinkomen*.

[<https://GroenLinks.nl/search/node/basisinkomen>] Geraadpleegd op 4 januari 2016.

GroenLinks. (2015). *Klijnsma gaat met gemeenten in gesprek over meer experimenteerruimte bijstand*.

[<https://GroenLinks.nl/nieuws/klijnsma-gaat-met-gemeenten-gesprek-over-meer-experimenteerruimte-bijstand>] Geraadpleegd op 3 september 2015.

Groot, L., Veen, R. van der. (2011). *Basic Income on the Agenda*. Amsterdam, Nederland: Amsterdam University Press.

Hansen, G., Jespersen, A. (2013). Nudge and the Manipulation of Choice: A Framework for the Responsible Use of the Nudge Approach to Behaviour Change in Public Policy, in: *European Journal of Risk Regulation*, 1, pp. 3-28.

Hee, S. van der. (2014). *Asscher past de fraudewet aan*.
[<http://www.nrc.nl/nieuws/2014/12/16/asscher-past-de-fraudewet-aan/>] Geraadpleegd op 9 oktober 2015.

Higgs, R. (2009). *Why We Couldn't Abolish Slavery Then and Can't Abolish Government Now*.
[<http://www.independent.org/newsroom/article.asp?id=2589>] Geraadpleegd op 20 september 2015.

Hirschman, A. (1991). *The Rhetoric of Reaction: Perversity, Futility, Jeopardy*. Cambridge, Verenigde Staten: Harvard University Press.

Historiën.nl. (2015). *Het basisinkomen. Een eeuwenoude discussie*.
[<http://www.historien.nl/het-basisinkomen-een-eeuwenoude-discussie/>] Geraadpleegd op 30 november 2015.

Hoeijmakers, S. (2014). *Het basisinkomen: drie misverstanden opgehelderd*.
[<http://www.volkskrant.nl/opinie/het-basisinkomen-drie-misverstanden-opgehelderd~a3792869/>] Geraadpleegd op 20 september 2015.

Joolen, O. van. (2010). *ANWB vraagt leden naar kilometerheffing*.
[<http://nos.nl/artikel/128751-anwb-vraagt-leden-naar-kilometerheffing.html>] Geraadpleegd op 18 september 2015.

Keken, K. van. (2009). *Echt hoor, de kilometerheffing komt er ooit nog*.
[<http://www.volkskrant.nl/binnenland/echt-hoor-de-kilometerheffing-komt-er-ooit-nog~a327052/>] Geraadpleegd op 16 september 2015.

Kingdon, J. (1984). *Agendas, Alternatives and Public Policies*. New York, Verenigde Staten: Longman.

Klein, N. (2013). *Motie van het lid Klein over een verkenning naar een sociaal basisbudget*.
[<http://www.tweedeKamer.nl/Kamerstukken/detail?id=2013Z24010&did=2013D49031>] Geraadpleegd op 3 januari 2016.

Kickert, W. (1994). Le cabinet ministeriel in Frankrijk, in: *Bestuurswetenschappen*, 48, pp. 6-23.

Klijn, E., Teisman, G.R. (1993). *Netwerkmanagement in het openbaar bestuur*. Den Haag, Nederland: VUGA.

Klijnsma, J. (2016). - *Uitvoering en evaluatie Participatiewet*.
[https://www.tweedeKamer.nl/Kamerstukken/brieven_regering/detail?id=2016Z10675&did=2016D2239] Geraadpleegd op 5 juni 2016.

Korthagen, I. (2015). *Gastcollege: Nudge: Applying behavioural insights in the design of public policies*. Rotterdam, Nederland: Erasmus Universiteit, master publiek management, designing effective governance institutions.

Lexisnexis Krantenbank. (2015). *Advanced Search: Basisinkomen*
[<http://academic.lexisnexis.nl/krantenbank/advancedsearch-form/>] Geraadpleegd op 14 november 2015.

Lindemijer, H. (2015). *Twee van de drie moties over basisinkomen aangenomen op congres PvdA*. [<http://basisinkomen.nl/twee-van-de-drie-moties-basisinkomen-aangenomen-op-congres-pvda/>] Geraadpleegd op 3 januari 2016.

Luimstra, J. (2015). *Zelfstandigen nemen voortouw bij basisinkomen*. [<http://fd.nl/fd-outlook/1110598/zelfstandigen-nemen-voortouw-bij-basisinkomen>] Geraadpleegd op 14 november 2015.

McCurdy, H. (2007). *The Space Station Decision: Incremental Politics and Technological Choice*. Baltimore, Verenigde Staten: John Hopkins University Press.

Montesquieu Instituut. (2015). *Een hardnekkig idee. Hoe het basisinkomen uit het politieke debat verdween en weer terugkwam*. [http://www.montesquieuinstituut.nl/9353000/1/j9vvj72dlowskug/vjozhn24pcru?pk_campaign=hof-v-1411&pk_kwd=vjozhn24pcru] Geraadpleegd op 25 november 2015.

Neyfakh, L. (2014). *Should the government pay you to be alive?* [<https://www.bostonglobe.com/ideas/2014/02/09/should-government-pay-you-alive/aaLVJsUAc5pKh0iYTFrXpl/story.html>] Geraadpleegd op 25 september 2015.

Nicolai, A.J., Scheepsma, B. (2015). *Mienskip Manifest*. [<http://www.basisinkomenfryslan.nl/>] Geraadpleegd op 10 april 2016.

NOS. (2015). *Zoeken: Basisinkomen*. [<http://nos.nl/zoeken/?q=basisinkomen>] Geraadpleegd op 14 november 2015.

NOS. (2016). *Zwitsers wijzen basisinkomen vierkant af*. [<http://nos.nl/artikel/2109295-zwitsers-wijzen-basisinkomen-vierkant-af.html>] Geraadpleegd op 6 juni 2016.

NRC. (2016). *Archief*. [<http://zoeken.nrc.nl/?archief=1>] Geraadpleegd op 21 maart 2016.

Nu.nl. (2014). *Rutte ziet niets in basisinkomen*. [<http://www.nu.nl/politiek/3919348/rutte-ziet-niets-in-basisinkomen.html>] Geraadpleegd op 16 april 2016.

Oijk, B. van, Weyenberg, S. van. (2015). *Motie van de leden Van Ojik en Van Weyenberg over het verruimen van de beleidsruimte voor gemeenten binnen de kaders van de WWB*. [<http://www.tweedeKamer.nl/Kamerstukken/detail?id=2014Z21897&did=2014D44098>] Geraadpleegd op 3 januari 2015.

Ostrom, E. (2011). Background on the Institutional Analysis and Development Framework, in: *Policy Studies Journal*, 39, pp. 7–27.

Pierce, J. (2014). Social Construction and Policy Design: A Review of Past Applications, in: *Policy Studies Journal*, 42 (1), pp. 1-29.

Perrow, C. (1986). *Complex Organizations: a critical essay*. New York, Verenigde Staten: Penguin Random House.

- Plasterk, R. (2015). *Stand van zaken Experimentenwet gemeenten*.
https://www.tweedeKamer.nl/Kamerstukken/brieven_regering/detail?id=2015Z21510&did=2015D43749en] Geraadpleegd op 10 november 2015.
- PvdA. (2015). *Basisinkomen scheidt ruimte*.
<http://www.politiekeledenraad.nl/basisinkomen-scheidt-ruimte/>] Geraadpleegd op 3 januari 2016.
- Rietbergen, C. (2015). *FNV-Visie over Basisinkomen*. Woerden, Nederland: FNV.
- RTL Nieuws. (2015). [<http://www.rtlnieuws.nl/economie/home/klijnsma-plan-basisinkomen-veel-te-vaag>] Geraadpleegd op 14 november 2015.
- Shaw, D., Martin, S. (1992). Function of Mass Media Agenda Setting, in: *Journalism & Mass Communication Quarterly*, 69 (4), pp. 902-920.
- Scheider, A., Ingram, H. (1993). Social Construction of Target Populations, in: *American Political Science Review*, 87, pp. 93-127.
- Scheufele, D., Tewksbury, D. (2007). Framing, Agenda Setting, and Priming: The Evolution of Three Media Effects Models, in: *Journal of Communication*, 57 (1).
<http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111>] Geraadpleegd op 2 december 2015.
- Scholten, P. (2014). *College 4 Sociaal-constructivistische benaderingen van beleidsverandering*. Rotterdam, Nederland: Erasmus Universiteit Rotterdam: master publiek management, beleidsdynamiek en maatschappelijke veranderingen.
- Stemwijzer. (2015). [<http://www.stemwijzer.nl/>] Geraadpleegd op 16 november 2015.
- Stone, D. A. (1988). *Policy paradox and political reason*. Boston, Verenigde Staten: Addison-Wesley Longman.
- Tegenlicht. (2014). *Gratis Geld*.
<http://Tegenlicht.vpro.nl/afleveringen/2014-2015/gratis-geld.html>] Geraadpleegd op 21 september 2014.
- Thomas, P.L. (2013). *Garbage can model*
<http://epiphanyasd.blogspot.nl/2013/04/garbage-can-model-of-autism-research.html> Geraadpleegd op 16 november 2015.
- Tversky, A., Kahneman, D. (1981). The framing of decisions and the psychology of choice, in: *Science*, 211 (4481), pp. 453-458.
- Tweede Kamer. (2015). *Kamerstukken: Basisinkomen*.
<http://www.tweedeKamer.nl/Kamerstukken/Kamervragen/detail?id=2015Z14577&did=2015D29554>] Geraadpleegd op 14 november 2015.
- Tweede Kamer. (2016a). *Alle Kamerleden*.
https://www.tweedeKamer.nl/Kamerleden/alle_Kamerleden] Geraadpleegd op 16 april 2016.
- Tweede Kamer. (2016b). *Algemeen overleg robotisering van de arbeidsmarkt*.
<https://www.tweedekamer.nl/vergaderingen/commissievergaderingen/details?id=2016A01200>] Geraadpleegd op 4 mei 2016.

Usbig.net. (2013). *About the Alaska Dividend*.

[<http://usbig.net/alaskablog/about-the-alaska-dividend/>] Geraadpleegd op 24 november 2015 .

Vermeend, W., Van der Ploeg, R. *De zomerzothed van het basisinkomen*.

[[http://www.telegraaf.nl/dft/goeroes/rick-](http://www.telegraaf.nl/dft/goeroes/rick-willem/24352725/_De_zomerzothed_van_het_basisinkomen_.html)

[willem/24352725/_De_zomerzothed_van_het_basisinkomen_.html](http://www.telegraaf.nl/dft/goeroes/rick-willem/24352725/_De_zomerzothed_van_het_basisinkomen_.html)] Geraadpleegd op 8 augustus 2015.

Volkskrant. (1994). *Geschiedenis van Basisinkomen*.

[<http://www.volkskrant.nl/archief/geschiedenis-van-basisinkomen~a378999/>]

Geraadpleegd op 30 november 2015.

Volkskrant (2016). *Archief*.

[<http://www.volkskrant.nl/archief/2016>] Geraadpleegd op 21 maart 2016.

Wereldbank (2015). *Brazil's Bolsa Familia Program Celebrates Progress in Lifting Families out of Poverty*.

[<http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/NEWS/0,,contentMDK:20702063~pagePK:64257043~piPK:437376~theSitePK:4607,00.html>] Geraadpleegd op 24 november 2015.

Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid. (1985). *Waarborgen voor Zekerheid*.

[http://www.wrr.nl/fileadmin/nl/publicaties/PDF-Rapporten/Waarborgen_voor_zekerheid.pdf]

Geraadpleegd op 30 november 2015.

Wispelaere, J. de. (2015). *The Struggle for Strategy: On the Politics of the Basic Income Proposal*.

Montreal, Canada: McGill University Institute for Health and Social Policy.

Bijlage 1 - Overzicht Geraadpleegde Respondenten

Datum Interview	Organisatie	Functie	Naam	Categorie
juni 2015	PvdA Tweede Kamerfractie	Kamerlid	Ed Groot	Landelijke politici
15 januari 2016	Niet verbonden	Policy - Entrepreneur	Sjir Hoeijmakers	Sociaal ondernemers
15 januari 2016	VPRO Tegenlicht	Researchjournalist	William de Bruijn	Overig
20 januari 2016	Niet verbonden	Wetenschapper	Bart Nooteboom	Overig
20 januari 2016	Wageningen D66	Raadslid	Mark Giebels	Lokale politici
22 januari 2016	GroenLinks Leeuwarden	Raadslid	Jan-Atze Nicoloi	Lokale politici
22 januari 2016	GroenLinks Leeuwarden	Raadslid	Brigitta Scheepsma	Lokale politici
27 januari 2016	MOM Tilburg	Directeur	Ralf Embrechts	Sociaal ondernemers
29 januari 2016	Vereniging Basisinkomen	Voorzitter	Adriaan Planken	Overig
29 januari 2016	Niet verbonden	Video-technicus	Roderik Rodenburg	Overig
30 januari 2016	Ware Volkspartij & Alternatief Regeerakkoord	Voorzitter	Dirk van Beek	Landelijke politici
3 februari 2016	MUG	Directeur	Joop Lahaise	Sociaal ondernemers
3 februari	Tweede Kamer Fractie Vrijzinnige Partij	Oprichter & Fractievoorzitter	Norbert Klein	Landelijke politici
3 februari	Tweede Kamer Fractie SP	Kamerlid	Sadet Karabulut	Landelijke politici
5 februari	Tweede Kamer Fractie GroenLinks	Kamerlid	Linda Voortman	Landelijke politici
10 februari	Vakbond FNV	Senior Beleidsadviseur	Caroline Rietbergen	Overig
12 februari	MIES	Sociaal Ondernemer & Lid kernteam MIES	Joop Roebroek	Sociaal ondernemers
22 februari	Gemeente Tilburg	Wethouder	Erik de Ridder	Lokale politici
7 maart	Gemeente Groningen	Wethouder	Mattias Gijsbertsen	Lokale politici
6 april	Gemeente Wageningen	Wethouder	Dennis Gudden	Lokale politici

Bijlage 2 - Definitieve Codeerschema's

Problemenstroom

Onafhankelijke Variabele 3.	Dimensie van de Variabele	Indicator	Waarde
Erkenning Probleem	<i>A. Aard Probleem</i>	<p>1. Wantrouwen jegens mensen in de bijstand</p> <p>2. Gekort op bijstandsuitkering</p> <p>3. Werkloosheid</p> <p>4. Gemeenten hebben weinig invloed op bijstandsbeleid</p> <p>5. De bijstand is te laag</p> <p>6. Flexibilisering van de arbeidsmarkt</p> <p>7. Robotisering van de arbeidsmarkt</p> <p>8. Veranderende arbeidspatronen</p> <p>9. Economie niet gebaseerd op maatschappelijke bijdrage</p> <p>10. Armoede</p> <p>11. Complexiteit stelsel</p> <p>12. Ongelijkheid</p> <p>13. Sociale zekerheid onder druk</p> <p>14. Mensen leven niet in</p>	<p><i>1. Positief (indicator wordt bevestigd)</i></p> <p><i>2. Negatief (indicator wordt ontkend)</i></p> <p><i>3. Neutraal (Indicator wordt bevestigd noch ontkend)</i></p>

		<p>vrijheid</p> <p>15. Handhaving bijstandsregels kost geld</p> <p>16. Weinig kennis over participatie</p> <p>17. Te hoge werkgeverslasten <u>Open gecodeerd</u></p>	
	<p><i>B. Grondslag Erkenning Probleem</i></p>	<p>1 Indicatoren tonen probleem aan</p> <p>2. Gebeurtenis toont probleem aan</p> <p>3. De media besteden aandacht aan probleem</p> <p>4. Belangrijke waarden worden aangetast</p> <p><u>Gesloten gecodeerd</u></p>	<p><i>1. Positief (indicator wordt bevestigd)</i></p> <p><i>2. Negatief (indicator wordt ontkend)</i></p> <p><i>3. Neutraal (Indicator wordt bevestigd noch ontkend)</i></p>

Oplossingen Stroom

Basisinkomen en gemeentelijke experimenten zijn twee losstaande *oplossingen*. Daarom ook tweemaal gecodeerd. Onderscheid is zeer nuttig voor analyse.

Er kan bijvoorbeeld veel draagvlak zijn voor experimenten, maar niet voor basisinkomen als groter idee en andersom.

1. Onvoorwaardelijk basisinkomen als groter idee. Overstijgt de Nederlandse experimenten.
2. Experiment met vorm van basisinkomen of andere invulling bijstand. Staat enkel voor Nederlandse experimenten en visie daarop.

Onafhankelijke Variabele 2.	Dimensie van de Variabele	Indicator	Waarde
Erkenning Oplossing	<i>A. Aard Oplossing</i>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Oplossing gaat uit van vertrouwen 2. Oplossing vergroot vrijheid 3. Oplossing bevordert ondernemerschap 4. Oplossing maakt afschaffing minimumloon mogelijk 5. Oplossing past binnen traditie 6. Oplossing bevordert betaalde arbeid 7. Oplossing is betaalbaar 8. Basisinkomen wordt hoog genoeg 9. Oplossing vergroot kennis 10. Oplossing voorkomt armoedeval 11. Oplossing vermindert armoede 12. Oplossing maakt sturing makkelijker 	<p style="text-align: center;"><i>1. Positief (indicator wordt bevestigd)</i></p> <p style="text-align: center;"><i>2. Negatief (indicator wordt ontkend)</i></p> <p style="text-align: center;"><i>3. Neutraal (Indicator wordt bevestigd noch ontkend)</i></p>

		<p>13. Oplossing bevordert vrijwilligerswerk</p> <p>14. Oplossing vereenvoudigt stelsel</p> <p>15. Oplossing zorgt voor duurzaam rechtvaardiger samenleving</p> <p>16. Oplossing is wetenschappelijk</p> <p>17. Oplossing is voor iedereen</p> <p><u>Open gecodeerd</u></p>	
	<p><i>B. Grondslag Erkenning Oplossing</i></p>	<p>1. Oplossing is technisch haalbaar</p> <p>2. Oplossing is in overeenstemming met eigen waarden</p> <p>3. Oplossing anticipeert op toekomstige beperkingen</p> <p><u>Gesloten gecodeerd</u></p>	<p><i>1. Positief (indicator wordt bevestigd)</i></p> <p><i>2. Negatief (indicator wordt ontkend)</i></p> <p><i>3. Neutraal (Indicator wordt bevestigd noch ontkend)</i></p>

Politieke Stroom

Ook hier zijn de coalities voor het basisinkomen en de gemeentelijke experimenten apart gecodeerd.

Onafhankelijke Variabele 3.	Indicator	Waarde
Sterkte Coalitie	<p>1. Coalitie heeft groot politiek of bestuurlijk gewicht</p> <p>2. Coalitie heeft een grote achterban</p> <p>3. Coalitie heeft concreet doel</p> <p>4. Coalitie blijft strijdbaar</p> <p>5. Coalitie heeft steun van publieke opinie</p> <p style="text-align: center;"><u>Gesloten gecodeerd</u></p>	<p>1. Positief (indicator wordt bevestigd)</p> <p>2. Negatief (indicator wordt ontkend)</p> <p>3. Neutraal (Indicator wordt bevestigd noch ontkend)</p>

Inzet Policy entrepreneur

Intermediërende Variabele 1	Indicator	Waarde
Inzet Policy Entrepreneur	<p>1. Persoon investeert geld om basisinkomen op politieke agenda te krijgen</p> <p>2. Persoon zet netwerk op om basisinkomen op politieke agenda te krijgen</p> <p>3. Persoon gebruikt eigen netwerk om basisinkomen op politieke agenda te krijgen</p> <p>4. Persoon gebruikt reputatie om basisinkomen op politieke agenda te krijgen</p> <p style="text-align: center;"><u>Gesloten gecodeerd</u></p>	<p>1. Positief (indicator wordt bevestigd)</p> <p>2. Negatief (indicator wordt ontkend)</p> <p>3. Neutraal (Indicator wordt bevestigd noch ontkend)</p>

Framing

Intermediërende Variabele 2	Dimensie van de Variabele	Indicator	Waarde
Framing	<i>A. Anticipatie reactie publiek</i>	<p>1. Woord basisinkomen wordt vervangen of gemeden</p> <p>2. Andere voordelen van het basisinkomen worden benoemd</p> <p>3. Verhaal wordt anders ingestoken</p> <p style="text-align: center;"><u>Open gecodeerd</u></p>	<p><i>1. Positief (indicator wordt bevestigd)</i></p> <p><i>2. Negatief (indicator wordt ontkend)</i></p> <p><i>3. Neutraal (Indicator wordt bevestigd noch ontkend)</i></p>
	<i>B. Standaard progressieve argumentatie voor het basisinkomen</i>	<p>1. Alleen de voordelen worden benoemd</p> <p>2. “De tijd is rijp”</p> <p>3. Gevaar moet worden bestreden “voor het te laat is”</p> <p style="text-align: center;"><u>Gesloten gecodeerd</u></p>	<p><i>1. Positief (indicator wordt bevestigd)</i></p> <p><i>2. Negatief (indicator wordt ontkend)</i></p> <p><i>3. Neutraal (Indicator wordt bevestigd noch ontkend)</i></p>

	<p>C Standaard conservatieve argumentatie tegen het basisinkomen</p>	<p>1. "Het is niet mogelijk"</p> <p>2. "De risico's zijn te groot"</p> <p>3. "Het tegenovergestelde effect wordt bereikt"</p> <p><u>Gesloten gecodeerd</u></p>	<p><i>1. Positief (indicator wordt bevestigd)</i></p> <p><i>2. Negatief (indicator wordt ontkend)</i></p> <p><i>3. Neutraal (Indicator wordt bevestigd noch ontkend)</i></p>
--	--	---	--

Opening Policy Window

Verklarende Variabele	Dimensie van de Variabele	Indicator	Waarde
Opening Policy Window	<i>A. Policy Window is open</i>	1. Er wordt gewerkt aan basisinkomen beleid 2. Er wordt gewerkt aan basisinkomen wetgeving <u>Gesloten gecodeerd</u>	<i>1. Ja</i> <i>2. Nee</i>
	<i>B. Policy Window gaat dicht</i>	1. Voorstanders geven op 2. Aandacht voor basisinkomen verdwijnt 3. Inwisseling politici en bestuurders 4. Er wordt geen compromis of alternatief gevonden <u>Gesloten gecodeerd</u>	<i>1. Ja</i> <i>2. Nee</i>

Nieuw Beleid en nieuwe wetgeving

Afhankelijke Variabele	Indicator	Waarde
Nieuw Beleid en nieuwe Wetgeving	1. Er is basisinkomen beleid gemaakt 2. Er is basisinkomen wetgeving gemaakt <u>Gesloten gecodeerd</u>	<i>1. Ja</i> <i>2. Nee</i>

Bijlage 3 - Voorbeelden van coderingen

In deze bijlage zal aan de hand van twee passages uit interviews worden geïllustreerd hoe het coderingsproces in zijn werk is gegaan en welke overwegingen een rol hebben gespeeld bij de toekenning van de codes. Het doel van deze bijlage is om, ter aanvulling op de methodologische uitleg in hoofdstuk 4 en de empirische hoofdstukken, de transparantie van het coderingsproces met deze (praktijk)voorbeelden nog meer te vergroten. **Dikgedrukt** is de toelichting op de codering van de daaraan voorafgaande passage. *Cursief* staan de gegeven codes.

Passage 1 – Interview Norbert Klein - Tweede Kamerlid Vrijzinnige Partij

Maxim le Clercq: “Want voor u is dit thema ook een kernpunt?”

(Opmerking Maxim le Clercq: met “dit thema” wordt het basisinkomen bedoeld.)

Norbert Klein: “Ja! De piramide van Maslow ken je vast wel. Naarmate je een aantal basisbehoeften gerealiseerd hebt, kun je je verder ontwikkelen tot een goede mens, maar het gaat ook over zingeving en ontplooiing en ontwikkeling van je talenten: kortom waarom ben je mens? Op het moment dat je de hele dag maar ligt te denken: waar ga ik godsnaam mijn boterham vandaan halen, kan je niet op die ladder omhoog.”

Deze passage is tweemaal gecodeerd 1. Aard probleem – Armoede – Positief en 2. Aard probleem – Mensen leven niet in vrijheid – Positief.

Allereerst is armoede, het “halen van een boterham”, volgens Klein een probleem. Door armoede kunnen mensen zich volgens hem niet verder ontwikkelen. Dit is volgens Klein het bewijs dat mensen niet in vrijheid leven, wat hij ook een probleem vindt. De code met betrekking tot vrijheid is naar aanleiding van deze passage gecreëerd. De code is dus een voorbeeld van een op basis van dit interview open gecodeerde code (inductief).

De belangrijkste overweging bij het coderen van deze passage was de keuze om twee codes toe te kennen. Armoede en het niet leven in vrijheid zijn hier causaal verbonden. Wanneer ervoor was gekozen om slechts een code toe te kennen, werd in mijn ogen tekort gedaan aan de toon van Klein waarin hij telkens het belang van vrijheid en het zelf omhoog kunnen klimmen noemde.

“Dat vind ik heel wezenlijk”

Deze korte passage is gecodeerd als Grondslag erkenning probleem – Belangrijke waarden worden aangetast – Positief.

Met deze uitspraak bevestigt Klein dat de genoemde problemen hem aan het hart gaan.

“Vrijzinnige politiek betekent juist: mensen vrij krijgen, zodat die kunnen werken aan een verbindend perspectief en samen inhoud geven aan de samenleving. Dat kun je alleen maar doen, omdat je niet hoeft na te denken over je boterham. Daarvoor is het basisinkomen een heel belangrijk onderdeel.”

Deze passage is voorzien van twee codes: 1. Basisinkomen - Aard Oplossing – Oplossing vergroot vrijheid – positief en 2. Basisinkomen - Grondslag erkenning oplossing – oplossing in overeenstemming met eigen waarden – positief. De code met betrekking tot vrijheid is op basis van deze passage gecreëerd en dus ook een voorbeeld van open codering (inductief).

In deze passage gaat Klein verder in op het begrip vrijheid en het belang ervan. Hierin legt hij ook expliciet de verbinding tussen het basisinkomen en het vergroten van vrijheid.

In deze passage is armoede bewust niet gecodeerd. Dit was een lastige afweging, omdat armoede hiervoor wel als probleem is gecodeerd. De redenering om dit in deze passage niet te doen is dat Klein in deze passage vooral uitweidt over het belang van vrijheid en het basisinkomen.

Passage 2 – Interview Mark Giebels - D66-Raadslid in Wageningen

Maxim le Clercq: “Want wat is volgens u het belangrijkste probleem dat in potentie door een basisinkomen zou kunnen worden opgelost? Kun je daar een beeld van geven?”

Mark Giebels: “Ja, dat zijn eigenlijk een paar dingen. Overigens een ding wat heel belangrijk is, misschien ook interessant voor je onderzoek, dat wij ook de term basisinkomen hebben laten vallen al uit de motie van juni. Ook weer om support te krijgen van meer fracties. Omdat de term basisinkomen een aantal vooroordelen oproept.

Deze passage is gecodeerd als *Framing - Anticipatie op publiek – Woord basisinkomen wordt vervangen of gemeden – positief*. Dit heeft betrekking op het feit dat D66 Wageningen expres het woord basisinkomen heeft vermeden om steun voor het experiment te krijgen. Deze code was reeds op basis van de theorie gecreëerd (deductief).

“Ik denk dat de term *Gratis geld voor iedereen* van Bregman ook niet bij iedereen goed gevallen is. Dus op het moment dat we gezegd hadden we noemen het geen experiment meer met het basisinkomen, maar met de bijstand zelf, een vertrouwensexperiment met de bijstand, dan heeft dat ook meer steun.”

Deze passage is gecodeerd als *Framing - Anticipatie op publiek - Verhaal wordt anders ingestoken – negatief*. Giebels benoemt hier dat Rutger Bregman zijn boek *Gratis geld voor iedereen* heeft genoemd en hiermee het signaal heeft gegeven dat hij zijn verhaal (op basis van de verwachte reactie van het publiek) niet wil aanpassen. Vandaar ook de negatieve waarde van deze code. Ook deze code was reeds op basis van de theorie gecreëerd (deductief).

“De D66 fractie is nog steeds voor een groot deel voor een experiment in de lijn van het basisinkomen. Dat heeft eigenlijk twee belangrijke eigenschappen. De onvoorwaardelijkheid van het krijgen van het inkomen, van de bijstand. Die onvoorwaardelijkheid zit hem er dus in dat de overheid geen eisen stelt van bijvoorbeeld een sollicitatieplicht en nog een aantal van die dingen. Het tweede is dat je bijverdiensten beperkt mag houden. In het huidige voorstel word je volgens mij 50% gekort.”

Deze passage is gecodeerd als: *Aard Probleem – Wantrouwen jegens mensen in de bijstand – positief*. De code heeft betrekking op het gedeelte waarin Giebels het belang van onvoorwaardelijkheid benadrukt en dat de overheid in het plan voor het experiment in Wageningen geen eisen mag stellen.

De overweging bij deze passage was om het experiment als oplossing te coderen of de onvoorwaardelijkheid van het huidige systeem als probleem. Gekozen is voor het laatste, omdat Giebels hier voor het eerst impliceert dat voorwaardelijkheid in de bijstand niet gewenst is. Daarnaast beschrijft hij verderop in het interview het experiment nog een stuk uitgebreider.

“In het eerste voorstel stond dat ook dat je het eerste jaar helemaal niet werd gekort. Ook in de lijn van het basisinkomen. Dat werd ook niet door Den Haag gewaardeerd.”

Deze passage is gecodeerd als: *Experiment– Coalitie heeft grote politieke of bestuurlijke bevoegdheden – negatief*. Uit deze passage blijkt dat de reacties vanuit Den Haag op het eerste voorstel negatief waren. Aangezien in Den Haag de politieke en ambtelijke top van Nederland zit, is dit een passage die laat zien dat de politieke en bestuurlijke bevoegdheden van de voorstanders van het experiment niet groot zijn. Integendeel. Uiteraard is dit een voorbeeld en zou deze conclusie enkel kunnen worden getrokken als deze passage het algemene beeld vertegenwoordigt.

Bijlage 4 - Volledige tabel

Oplossingenstroom – Experiment - Aard Oplossing	Frequentie Iedereen (%)	Frequentie Landelijke Politiek (%)	Frequentie Lokale Politiek (%)	Frequentie Sociaal ondernemers (%)	Frequentie Overig (%)
<u>Experiment</u> - Oplossing vergroot kennis - <i>Positief</i>	19 (39%)	1 (17%)	10 (36%)	6 (60%)	2 (40%)
<u>Experiment</u> - Oplossing gaat uit van vertrouwen - <i>Positief</i>	5 (10%)	1 (17%)	4 (14%)	0 (0%)	0 (0%)
<u>Experiment</u> - Oplossing is wetenschappelijk - <i>Positief</i>	4 (8%)	0 (0%)	3 (11%)	1 (10%)	0 (0%)
<u>Experiment</u> - Basisinkomen is betaalbaar - <i>Positief</i>	3 (6%)	0 (0%)	2 (7%)	1 (10%)	0 (0%)
<u>Experiment</u> - Oplossing maakt sturing makkelijker - <i>Positief</i>	3 (6%)	0 (0%)	3 (11%)	0 (0%)	0 (0%)
<u>Experiment</u> - Oplossing zorgt voor duurzaam rechtvaardigere samenleving - <i>Positief</i>	2 (4%)	1 (17%)	1 (4%)	0 (0%)	0 (0%)
<u>Experiment</u> - Oplossing bevordert betaalde arbeid - <i>Neutraal</i>	2 (4%)	1 (17%)	0 (0%)	1 (10%)	0 (0%)
<u>Experiment</u> - Basisinkomen is betaalbaar - <i>Negatief</i>	2 (4%)	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)	2 (40%)
<u>Experiment</u> t - Oplossing maakt sturing makkelijker - <i>Negatief</i>	1 (2%)	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)	1 (20%)
<u>Experiment</u> t - Oplossing zorgt voor duurzaam rechtvaardigere samenleving - <i>Negatief</i>	1 (2%)	0 (0%)	1 (4%)	0 (0%)	0 (0%)
<u>Experiment</u> - Oplossing is wetenschappelijk - <i>Negatief</i>	1 (2%)	0 (0%)	1 (4%)	0 (0%)	0 (0%)
<u>Experiment</u> - Oplossing is voor iedereen - <i>Negatief</i>	1 (2%)	0 (0%)	1 (4%)	0 (0%)	0 (0%)
<u>Experiment</u> - Oplossing vergroot vrijheid - <i>Positief</i>	1 (2%)	0 (0%)	1 (4%)	0 (0%)	0 (0%)
<u>Experiment</u> - Oplossing past binnen traditie - <i>Negatief</i>	1 (2%)	0 (0%)	1 (4%)	0 (0%)	0 (0%)
<u>Experiment</u> - Oplossing bevordert betaalde arbeid - <i>Positief</i>	1 (2%)	1 (17%)	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)
Totaal	49 (100%)	6 (100%)	28 (100%)	10 (100%)	5 (100%)